

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSLAMİ KAVRAMLAR

Ebul-Ala El-Mevdudi

İSLAMİ KAVRAMLAR.....	3
Sunuş	3
İBADET	3
Kulluğun Mükafatı.....	7
İbadet Duygusunun Oluşum Nedeni	9
İlah Arayışının Fıtrattaki Yeri.....	10
İnsanın Yanlışlar İçinde Kayboluşu	12
Hakiki İlah, Bir Olan Allah'tır	13
Kulluk ve İtaatin Birleşmesi.....	14
İlahi Emanet (Hilafet)	14
Asıl Anlamıyla İbadet	16
İbadetin Yanlış Anlaşılması	18
LA İLAHE İLLALLAH	20
Hidayet ve Dalaletin Mahiyeti.....	31
KUR'AN'DA GEÇEN ŞEKLİYLE RASULULLAH.....	36
EMRİ BİL MARUF VE NEHYİ ANİL MÜNKER.....	52
İSLAM'DA HÜRRİYET	58
İSLAM İKTİSADININ ESASLARI VE GAYESİ	69
İslam İktisadının Özellikleri.....	70
İktisadi Özgürlük	71
Güzel Ahlakı Geliştirme	71
Sınıflar Çatışmasını Engelleme	72
Ferdî Mülkiyet ve Sınırları.....	72
Adalet Esasına Göre Servetin Dağıtımı.....	73
Helali Haramdan Ayırma	73

Haram Kazanç Şekilleri	74
Kayıt ve Şartlar	74
Ferdi Servet Üzerindeki Toplumun Hakkı.....	75
Zekat.....	76
İrs (Veraset)	78
Orta Bir Yol.....	78
İslam İktisadında Toprak - İş - Sermaye	79
Zekatın ve Sadakanın Sosyal Hizmetlerde Kullanırılığı	80
Faizsiz İktisadi Sistem.....	80
 “SOSYAL EŞİTLİK”İN ANLAM VE GERÇEKLEŞME ESASLARI.....	81
 İSLAM’DA KANUN YAPMA VE İÇTİHAD	89
Teşriin (Kanun Yapma) Sınırları	91
Hükümlerin Açıklanması (Tefsiri)	91
Kıyas	91
İstinbat (Hüküm Çıkarma)	92
Görüş Özgürlüğü Açısından Teşriin Muhtevası	92
İctihad.....	92
Müctehidlerde Aranacak Özellikler	93
İctihadta Doğru Yol	93
Bir İctihad Kanun Haline Nasıl Gelir?	94
İctihad Hakkında Bazı Bilgiler	98
1- İctihad Kapısı Kimlere Açıktır?	98
2- İctihadın Esasları ve Bu Esasların Önemi.....	99
3- Müslümanlar Arasındaki Fıkhi Ayrılıkların Kaldırılması.....	100
4- Şia (Caferi) Fıkhi ve Şia Alimlerinin İctihadı	101
İctihadın Mahiyeti.....	101
Teşrii - Şura - İcma	102
İslam’da Teşrii.....	103
Muamelattaki Teşriin Esası	104
Mesalihi Mürsele ve İstihsan.....	104
Hakimlerin Hükümleriyle Devlet Kanunu Arasındaki Fark.....	105
İcma	106
İhtilafların Çözümü	108
İhtilafları Gidermede Kur’an’ın İşaretleri.....	108
1) Ehl-i Zikre Müracaat:	109
2) Ulu’l-Emr’e Müracaat:	109
3) Şura:.....	109
1) İlim ve Fetva Sahipleri:	111
2) Muhakeme Usulü:.....	111
 BİR MÜSTEŞRİKİN MEKTUBU VE MEVDUDİ’NİN AÇIKLAMALARI	113
İslam’la Şariat Arasındaki İlişki.....	116
İslam’ın Ruhunu Korumak İçin Şeklini Korumanın Gereği.....	117

İSLAMİ KAVRAMLAR

Sunuş

Kavramlar, bir düşüncenin, bir inancın veya herhangi bir konunun anlaşılması konusunda anahtar mahiyetinde kelimelerdir. Bir meseleye ilişkin kavramların eksik veya yanlış anlaşılması, bizatihi o meselenin bütününe eksik veya yanlış anlaşılması sonucunu doğurur. Hele bu yanlış anlaşılma insanların inançlarını ve dolayısıyla yaşantılarını ilgilendiren bir durumla alakalıysa, mesele o zaman daha da ciddiyet kazanmaktadır. Mesela “İbadet”i sadece belli hareketler bütünü olarak anlayan, “Salih amel”i sadece belli hareketler bütünü olarak anlayan, “Salih amel”i ne olduğu muğlak “İyi iş” olarak değerlendiren bir anlayışın, dinin bütünü hakkında doğru hükümlere sahip olması beklenemez.

Bir düşünceyi, bir inancı veya herhangi bir konuyu doğru anlamak istiyorsak, anlamak istediğimiz konuyu ilgilendiren kavramları doğru bilmek ve anlamak zorundayız. Mevdudi’nin bu kitabı, çoğumuzun az bildiği, bir çoğumuzun bildiğimizi zanettiğimiz, aşına olduğumuz kavramları incelemektedir. İbadet, kulluk, itaat, hürriyet, eşitlik, iktisat, mülkiyet, içtihat, icma, kıyas, teşrii, şura gibi kavramları oldukça özgün bir yaklaşımla ele almaktadır yazar. Ayrıca son günlerde sıkça tartışılan ve bilen, bilmeyen herkesin ulu orta girdiği, hadis konusundaki tartışmalara da tatmin edici açıklamalar getirmektedir.

Gerek yaklaşım, gerekse meseleyi ortaya koyuşu açısından, yukarıda saydığımız konularla ilgili tartışmaya aydınlık getirecek bir eser “İslami Kavramlar”.

İBADET

Dini düşünce tarihinde, en önemli ve en eski düşüncenin ibadet düşüncesi olduğu bilinmektedir. Daha doğrusu ibadet, dinin esasıdır. Bunun için, ister ilkel kavimlerin mitoslardan ibaret dinlerinde, isterse teknolojik gelişmenin zirvesinde olan toplumların dinlerinde olsun, hepsinde de ibadet kavramına muhakkak rastlarız.

Eski toplumlarla ilgili olarak yapılan tarihi ve arkeolojik araştırmalar gelişmelerinin daha ilk aşamasında olan toplumların bile, bir varlığı kendilerine ilah edinme ve ona ibadet için herhangi bir şekilde hareket biçimi geliştirdiklerini göstermiştir.

Yapılan araştırmalar ilk insanların politeizmden uzak bir şekilde, Tevhide dayalı bir düşünceye sahip olduklarını göstermiştir.¹ Bu da Kur’an’da ifadesini bulan, Tevhidin ilk ve asıl din olduğu inancına uygun düşmektedir. Aynı zamanda bu araştırmalar 19. asrın moda

düşüncesi; Dini düşüncenin evrimi kuramının yanlışlığını göstermektedir. “Günümüz toplumlarına bakacak olursak, yeryüzünün değişik yerlerinde inanç ve yaşantı bakımından eski kavimlerin inanç ve yaşantı biçimlerini sürdüren toplumların varolduğunu görürüz. Bu bir başka ifadeyle, bu toplumların şimdiki inanç ve yaşantılarıyla insanlığın ilk dönemlerini temsil ettiklerini göstermektedir. Bütün toplumlarda ilah ve ibadet düşüncesinden tamamen uzak kişilerin varlığı yok denecek kadar azdır.”² Çünkü insanlığın en eski dönemlerinden bugüne, teknolojik gelişmenin en ilkel halinden şu andaki durumuna gelinceye kadar, insanlık bir takım aşamalardan geçmiştir. Bütün bu değişimler her alanda görülebilir. Dini düşüncedeki değişim sadece şekli olmuş temelde ilah inancı ve ona bağlı olarak ibadet hep varolmuştur.

(1) Dr. Birin emr, “Ralf İhrinfils’in İnsan İlmi”.

(2) A.g.e.

Zaman, mekan ve toplumlar değişmesine rağmen asırlar boyu ibadet düşüncesi insan neslini niçin meşgul etmiştir? Tarihi süreçte ibadet düşüncesini insanlar mı oluşturmuştur? Soruları cevaplanması gereken, konuyla ilgili ilk ve en önemli sorulardır. Özellikle ikinci soruya ilk anda verilebilecek en kısa cevap, “Şüphesiz ki hayır” olacaktır. Öncelikle şu kesinkes bilinmelidir ki, ibadet düşüncesini insanlar oluşturmamışlardır. O yaratılıştan gelen bir duygudur. Bunun doğruluğu, zamanın, mekanın ve toplumların değişmesine rağmen ibadet düşüncesinin bir türlü değişmemesi özde hep aynı kalmasıyla birlikte düşünüldüğünde rahatlıkla görülebilir. Nitekim, insanların ibadet şekillerinde, ilahların çeşitleri ve sayısı hakkında ihtilafa düşmeleri halinde, dünya çapında bir konferans düzenleyerek, kesin olarak bir ilaha inanılması gerektiğine ortak bir karar vermeleri düşünülemez. Bugün kısmen imkan dahilinde gibi görünmesine rağmen bu yapılamazken, geçmişte insanların birbirlerinden tamamen habersiz bir şekilde dünyanın değişik yerlerinde yaşarken, ilah ve ibadet düşüncesine ortak bir karar sonucunda varmış olmalarını söylemek oldukça mantıksız olacaktır. Bu basit örnek bile göstermektedir ki, din düşüncesi, sonradan oluşturulmayan, bizzat insanın yaradılışında var olan bir duygudur. Bu aynen, insanın yapısı gereği acıktığında açlığını gidermek için gıda araması, üşüdüğü veya sıcaktan bunalduğunda kalın giyecek veya serin bir yer araması gibi yaratılıştan gelen bir özelliktir ve insanlar ibadet etme ihtiyacını çeşitli şekillerde gidermişlerdir ve gidermektedirler. İsmi “ibadet” olmasa, şekilleri farklı bile olsa bu değişmez bir hakikattir. Fıtratın, bu duygunun tatmini meselesindeki durumu insanı ve azalarını hareket ve canlılığa sürükleyen bir unsur olmasıdır. Fitri duygu başlangıçtaki bu fonksiyonunu yerine getirdikten sonra işe bizzat insanın iradesi karışır ve dolayısıyla sayılamayacak kadar çok ve çeşitli bir şekilde bu duygunun tatmini gerçekleştirilir. Yeryüzünde yaşayan insanlar arasındaki ibadet farklılığı bundan kaynaklanmaktadır. Bu ölçü itibarıyla insanların fitri etmenler açısından eşit olduklarını gördüğümüz gibi, ibadet duygusunun da diğer fitri duygulardan farklı olmadığını görmüş oluyoruz.

İbadet duygusu, insanda istek ve bunu yerine getirme arayışı oluşturup insanı ibadete sürükledikten sonra onu fitri durumuyla başbaşa bırakır. İnsanın kendisine ilah olarak

seçtiği şeye ve ona ibadet olarak belirlediği hareket tarzına gelince, bu, insanın irade ve seçme yeteneğinin yardım ettiği ölçüde kendisine aittir. Bu noktada, ilah ve ona ibadet yolları hakkında insanlar arasında birbiriyle çatışan ayrılıklar doğar. Bunlar öyle ayrılıklardır ki, insanın kendi irade ve isteği ile seçtiği her şeyde etkisini gösterir. Nitekim yeme, içme, giyinme vb. fıtri duyguların insandan hiçbir zaman ayrılmadığı gibi, bu merhalede de dini düşüncenin aslını oluşturan tevhid duygusu insanda tamamen kaybolmaz fakat etkisini iyice azaltabilir. Buna rağmen tevhid inancı, son derece silik de olsa, tevhidden uzaklaşmış kişilerde bile hissedilebilir.

Bir kere düşünelim, bu fıtri duygunun hareket noktası ne olabilir? İnsanı ibadete sürükleyen bu isteğin kaynağı neresidir? İnsanı, kendisine bir ilah edinerek ona ibadete sürükleyen gücün mahiyeti nedir?... Bu arayış içerisinde tevhidin yeri nedir? Bu soruları cevaplayabilmek için “ibadet” kavramını bütün boyutlarıyla ele alıp incelememiz gerekmektedir.

İbadet kavramına yönelik dikkatimizde, göreceğimiz ilk şey ibadetin iki unsurdan oluştuğudur. Bunlar ise;

1- Kulluk,

2- İtaat.

Kulluk, insanın en üstün kuvvette; kudsiyet, masumiyet ve yüceliğin var olduğunu kabul etmesidir. Sonra O’na boyun eğmesi, O’nun istediği veya istediğini zannettiği şekilde hareket etmesi, kısaca O’na itaat etmesidir. Kulluk ibadetin ilk ve asıl şeklidir. Fakat asıl ibadet olan itaat, bu kulluğun üzerinde gerçekleşir. Kulluk, temel unsur olup itaat ona bağlı olarak varolur. Bu sıralanma dolayısıyla öncelikle kulluk üzerinde durmamız gereklidir.

Açıktır ki, kulluk ve itaat ancak, kulluk ve itaat edilmesi gereken içindir. Azamet, Kudret, herşeyi sarfetme yetkisini mutlak olarak elinde bulunduran için, kulluk ve itaat gerçekleşir. İtaat eden, itaat ettiği kudrete karşı gelme gücünü hiçbir zaman kendisinde bulamaz, böyle bir gücü kendinde bulduğu anda, ortada kulluk ve itaat kalmamıştır. Kulluğun en basit örneğini efendi-köle ilişkisinde veya halkın bir devlete itaat içinde olma ilişkisinde görebiliriz. Devlet elle dokunulan, hissedilen veya görülebilen bir varlık değildir. Sadece tanzim eden ve edilen bir bağdan, ilişkiler zincirinden ibarettir. Buna rağmen milyonlarca insan bu soyut varlığın gücüne boyun eğler. Devletin istekleri derhal, zorla da olsa yerine getirilir ve bu durum olması gereken normal bir hal kabul edilir. Devletin gösterdiği şekilde davranmak, hareket etmek insanlar için gerekli şart kabul edilir. Öyle ki, insanlar evlerinde, tarlalarında, işyerlerinde veya başka bir devletin sınırları içinde dahi kendi devletlerinin gücünü her an hissedip ona uygun olarak davranırlar. Bunu gerçekleştirmeyenler anında cezalandırılır. Hatta bazı hallerde ferdin bütün hakları dahi elinden alınır. Bunun en kısa ve geniş anlamı şudur; Bir kişi bulunduğu yerin hakiminin isteğine göre yaşantısını düzenler. Biz bunu dini terimlerle ifade edecek olursak halk, devletine ibadet eder. Devletin belirlediği kurallara uymak ve itaat etmek bu ibadetin en açık şeklidir. Bu durumu genişletip bütün kainat açısından düşünecek olursak şöyle bir

sonuca ulaşırız: Yerdeki en ufak kum tanesinden en büyük gezegene kadar her şey mutlak gücün emirlerine itaat içindedir. Bu mutlak gücün sahibi sadece Allah'tır (c.c.). Her şey O'na itaat içindedir, O'nun hükümlerine uyar. Bu hükümlere uyma konusunda insan hariç diğer varlıklar için bir başka seçenek yoktur. Fakat insana bir irade verilmiş, bu iradi tercihin sonunda Allah'a (c.c.) itaati mükafat, itaatsizliği ise acı bir azaptır. İnsandan başlayarak yerde ve gökte gördüğümüz ve göremediğimiz her şey düzenli bir şekilde varoluşlarının gayesini oluşturan bir sisteme tabidirler. Bu tabi oluş ve boyun eğiş, dilimizde "Fıtrat Kanunu" veya "Tabiat Kanunu" diye ifade edilir. Varlıkların tamamı bu kanunlara mutlak itaat içindedir ve istese de bu kanunların dışına çıkamaz. Kainatta her şey kendisine verilen görevin ifa edilmesi için vardır ve varlıklarını bu hal üzerine devam ettirirler. Rüzgarın esişi, yağmurun yağışı, suyun akışı, yıldızların hareket edişi... O'nun yönlendirmesi ve iradesi elidir. Kısacası, kainatta varolan her şey fıtrat kanununa tabi olmak zorundadır. Tam varlıklar, fıtratlarında, kendileri için kararlaştırılan şeylere göre hayatîyetlerini devam ettirirler.

Hayat, varoluş veya varlık olarak ifade ettiğimiz şeyler gerçekte bu kanuna itaatın bir sonucudur. Ölüm, yokluk gibi şeyler de bu fıtrat kanununun sonunu ifade eder. Bir başka şekilde şöyle söyleyebiliriz; kainatta varolan her şey mutlak yaratan ve hükmedenin emirlerine sonsuz itaat içindedir ki, olması gereken de budur. Fakat devlet örneğinde gördüğümüz gibi, devletin kanununa itaat, gerçekte soyut kanuna değil, bilakis bu kanunu, sahip olduğu konum, güç ve hakimiyete bağlı olarak uygulanan devlettir. Devletin düzenini sürdürmek ve işlerini yürütmek için merkezi bir güç veya merci vardır ki, temeli o oluşturur. Aynen bunun gibi fıtrat kanununa itaat, gerçekte bu kanunu koyan ve mutlak bir güçle onu uygulayan Hakim bir kudrete itaattir. Bu kudret ve Hakimiyet kainatı sonsuz güç ve azametiyle idare edene aittir. Biz "kanun"u dini bir tabir olan "ibadet" ile "güç, iktidar, yetki..." sözlerini de "Allah" (c.c.) lafzı ile değiştirdiğimizde şu ifadeyi rahatlıkla kullanabiliriz: Bu kainatta bulunan her şey Allah'a (c.c.) itaat etmektedir. İbadet, varlığın varoluş sebebidir ve devamı yine buna bağlıdır. Bundan dolayıdır ki, kainattaki her şey her an O'na ibadet etmektedir. İbadet etmemek gibi bir seçenek kesinlikle düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de "ibadet" kavramı çok çeşitli, etraflı bir şekilde tanımlanmıştır. Bazen ibadetin karşılığı olarak "itaat", bazan da "namaz, sücut, ruku, kunut..." gibi kavramlar kullanılır. Konuyla ilgili ayetlerden bir kısmı şunlardır:

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."
(Zariyat: 51/56)

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun yanında bulunanlar, O'na kulluk etmekten büyüklenmez ve yorulmazlar. Gece gündüz tesbih ederler, hiç ara vermezler."
(Enbiya: 21/19-20)

"Göklerde ve yerde olanların hepsi, Melik, Kuddüs, Aziz, Hakim olan Allah'ı tesbih etmektedir." (Cuma: 62/1)

“Görmedin mi göklerde ve yerde olan kimseler, kanatlarını çırparak uçan kuşlar, Allah’ı tesbih ederler. Her biri kendi duasını ve tesbihini bilmıştır. Allah da onların ne yaptıklarını bilmektedir.” (Nur: 24/41)

“Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O’nu tesbih ederler. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halimdir, çok bağışlayandır.” (İsra: 17/44)

“Göklerde ve yerde bulunanlar hep O’nundur. Hepsi O’na itaat etmektedir.” (Rum: 30/26)

“Güneş de, ay da hep bir hesap üzerinedir. Necm (bitkiler, yıldızlar) ve ağaçlar secde etmektedirler.” (Rahman: 55/5-6)

“Allah’ın yarattığı şeylere bakmıyorlar mı? Gölgeleleri nasıl sağdan, soldan sürünerek, Allah’a secde ederek döner. (Her şeyin gölgesi yerde uzanıp, kısalarak hep Allah’a secde etmektedir). Yerlerde ve göklerde bulunan gerek canlılardan, gerekse meleklerden hepsi, Allah’a secde ederler, onlar asla (Allah’a kullukta) büyüklemezler. (Daima O’nun emrine boyun eğler).” (Nahl: 16/ 48-49)

“Göklerde ve yerde olanların hepsi, ister istemez Allah’a secde ederler. Gölgeleleri de sabah akşam (uzayıp kısalarak) O’na secde etmektedirler.” (Ra’d: 13/15)

Kulluk, salat (dua, namaz, hamd, secde, tesbih ve kunut) itaat, kainatta bulunan canlı cansız, şuurlu-şuursuz bütün varlıkları kuşatmıştır ve insan da bu kainatın bir parçası olarak, gerekli kulluk ve itaatla yükümlüdür. İnsan, ister Allah’a inansın isterse inanmasın, ister O’na, isterse taş, ağaca tapsın, ister O’na, isterse bir başkasına kulluk etsin sonuç hiç değişmez. Şuurlu-şuursuz, kasıtlı-kasıtsız, ister-istemez her an Allah’a kulluk içindedir. Çünkü maddi yapısı kainatın bir parçası olarak bunu gerçekleştirir. Ayakta durmak, oturmak, uyumak ve uyumamak, yemek, içmek, ve bütün bunlar O’na itaatin açık bir şeklidir. İnsan kendi iradesi ile bir başka yaratığa kulluk dahi etse onun varlığı asıl ilah’a kulluk ve itaat içindedir. Damarlarında dolaşan kan, atan kalp, ve hatta kötü amaçlar için kullanıyor dahi olsa dili, Allah’a itaat içindedir ve bütün bunlar O’nun iradesiyle gerçekleşir. Ama önemli olan bu kulluk ve itaatin irade gücü de dahil bilinçli bir şekilde O’na yapılması gerektiğidir. İşte bu gerçekleşecek olursa insan sonu ebedi mutluluk olan mükafata kavuşur.

Kulluğun Mükafatı

Allah’a yapılan kulluğun karşılığı nedir? Sorusuna verilebilecek en kısa cevap:

Bu ibadetin mükafatı hayat ve varoluşun devamı, ona bağlı olarak da rızık olabilir. Allah’a ibadet eden her şey, daha güzel bir ifadeyle, fitrat kanununa tabi olan her şey,

hayatla nimetlenir, varoluşu fitri kanuna uygun olarak devam eder ve rızık olarak ifade edilen mükafata ulaşır. Allah’a ibadet etmeyen ve fitrat kanununa karşı gelen herşeye yokluk takdir edilir. Böylece varlık nimetinden ve hayattan mahrum olur. Kainatta her şeyin tabi olduğu kanun budur. Taş, ağaç, hayvan, insan -kafir veya mü’min- bundan istisna değildir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“Yeryüzünde hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın. (Allah) onun durduğu ve emanet bırakıldığı yeri bilir. Bunların hepsi açık bir kitap (Levh-i Mahfuz)dadır.” (Hud: 11/6)

“Ey insanlar! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın! Allah’tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O’ndan başka ilah yoktur. Nasıl oluyor da (tevhiden) çevriliyorsunuz?” (Fatır: 35/3)

“O size yeri boyun eğdir yaptı. Haydi onun omuzlarında yürüyüp, Allah’ın rızıkından yeyin. (Sonunda) dönüş O’nadır.” (Mülk: 67/15)

“Yahut yaratmaya kim başlıyor, sonra onu (kim) iade ediyor (ölüp ortadan kalkan şeyleri yeniden yaratıyor?) Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Allah ile beraber başka bir ilah mı var? De ki: Eğer doğru iseniz delilinizi getirin.” (Neml: 27/64)

“Üstlerinde kanatlarını açıp yumarak uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları (havada) Rahman’dan başkası tutmuyor. Doğrusu O, her şeyi görmektedir. Yahut Rahman’dan başka size yardım ed(ip sizi O’nun azabından kurtaracak) ecel askerleriniz kimdir? Kafirler derin bir gaflet ve aldanma içindedirler. Yahut Allah, rızkını tutacak olursa size rızık verecek olan kimdir? Doğrusu onlar azgınlık ve nefret içinde direnmektedirler.”

(Mülk: 67/19-20-21)

Bu ayetlerden hareketle ulaşacağımız sonuç şudur:

İnsan, Allah’a ibadet konusunda kainatta bulunan diğer varlıklarla aynı seviyede olduğu gibi, mükafat konusunda da onlarla aynı seviyededir. İnsan ve diğer varlıkların elde ettiği mükafatlardaki şekli farklılıklar, ihtiyaç ve kabiliyet farklılığına dayanır. Mükafatın şekil ve görünüşlerine bakmadan, insan dahil diğer bütün varlıkların muhatap olduğu mükafatın mahiyetini araştırdığımızda şunu görürüz:

Allah (c.c.), bütün bitki, hayvan, ve diğer varlıkların ihtiyaç ve kabiliyetlerine göre onların yaşamasını temin eder. Rızık sebeplerini yarattığı gibi insanın da ihtiyaç ve kabiliyetine göre rızık ve yaşama şartlarını hazırlayarak onu mükafatlandırır.

Bu konuda, insanın diğer varlıklara olan üstünlüğü, mükafatın şekli yönünde olup, özde bir farklılık yoktur. Yani, mükafat varlıkların ihtiyaç ve kabiliyetlerine uygun olarak verilir. Mesela fare ancak ihtiyaç ve tabiatına uygun olarak mükafatlandırılır, başka bir varlık da başka bir biçimde. Birisi için mükafakat olan, ihtiyaç ve tabiat farklılığından

dolayı bir başkası için kötü olabilir. İşte mükafatlandırmadaki şekli farklılık, fitri farklılıktan kaynaklanmaktadır. Dünyada, sayısız nimetler içinde bulunan bir kimsenin, çiçeklerle donatılmış bir yerde hissettiği mutluluğu, bir serçe ancak ottan yapılmış bir yuvada hisseder. Çiçeklerle donatılmış bir mekan, elbette otlardan yapılmış bir yuvadan daha iyidir derken, bunun insanlara göre olduğunu unutmamamız gerekir. Bir serçe için durum bunun tam aksidir. Varlıkların, ihtiyaç ve tabiatlarına göre mükafatlandırılmaları esastır. Konuya bu açıdan yaklaştığımızda, hem mekanı çiçeklerle donatılmış insanın, hem de ottan yapılmış bir yuvaya sahip olan kuşun ihtiyacı yapılarına uygun olarak karşılanmıştır. İşte bu yönüyle yuvasındaki kuş ile, çiçeklerle süslenmiş evdeki insanın, Allah (c.c.) tarafından kendilerine bahşedilen mükafatta (gaye mutlu olmak, rahat olmak vs. ise) eşit olduklarını görürüz. Bütün bunlar, kafir, müşrik, veya şükreden bir mü'min için de aynen geçerlidir. Allah (c.c.), rızık, varlık ve koruma nimetlerini sadece kendine kulluk eden, O'na hiçbirşeyi ortak koşmayan mü'minlere verdiği gibi, kendisini inkar edip, kulluktan kaçınan veya canlı-cansız başka şeyleri O'na ortak koşan kimseleri de bu ve diğer nimetleriyle kuşatmıştır. Kafir, fitrat kanununa uyma konusunda veya başka bir ifadeyle "fitri ibadette" bir mü'minden daha fazla dikkat gösterirse mükafatı fazla bile olabilir. (Sağlık, sıhhat, dinçlik vs.).

İbadet Duygusunun Oluşum Nedeni

Artık "İbadet niçin insanın fitratında vardır?" ve "İnsan neden kendisine ibadet etmek için bir ilah arar?" sorularını çözüme kavuşturmak kolaylaşıyor. Çünkü kainat ve onda bulunan her şey, ancak Kahir olan bir Hakim'e ibadet eder. İnsanın, en küçüğünden en büyüğüne kadar bedeninin bütün uzuvları, Allah'a tam bir teslimiyet içerisindedir, yalnız O'na secde eder. Bütün unsurlar, insanın bedeninde, ancak O'nun emriyle oluşmuştur. İnsan hayatının devam etmesi, insanın her an varoluşu, kendini oluşturan maddelerin kulluğuna bağlıdır. Durum böyle olunca insa istesin veya istemesin bu kulluğun insan tabiatının temelini oluşturduğu ortaya çıkar. İnsan, mabudunu, yani itaat ettiği Hakim'ini görmüyor, ona, dünyevi hükümetlerde olduğu gibi hükümetin temsilcileri gelmiyor, fakat doğumla birlikte, o kul olarak dünyaya geliyor, kulluk vazifesini zorunlu olarak her an ve nefesinde yerine getiriyor. Dolayısıyla Malik ve Halik'ın hükmü, onu kainatta bulunan bütün varlıklarla her yönden sardığı, kuşattığı için, insanın içinde boyun büküp, yalvarmak (dua etmek) arzusu kendiliğinden meydana gelir. Bundan sonra kalbini, yalvararak hamd ile tesbih edeceği, yüceliği karşısında boyun bükeceği, kulluk ederek kendisine yaklaşıcağı, ihtiyacı anında yardımını dileyceği, acılar, musibetler ve felaketler sırasında sığınacağı bir mabut anlayışı içerisinde bulundurulur.

İşte, insanı, varlığın başlangıcından beri, kendisi için bir ilah aramaya ve O'na sığınmaya zorlayan bu olgudur. Veya diğer bir ifadeyle içgüdüdür. Bu olgunun etkisi ile

insan, her zaman ve her yerde ibadet için bir mabut arayışı içinde olmuştur. Bir çok farklı dinlerin oluşu da bu arayışa verilen cevapların farklılığından başka bir şey değildir.

İlah Arayışının Fıtrattaki Yeri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, fıtrat insanda ilahını aramaya yönelten saf bir arzu, mücerret bir iştiaak ve halis bir niyet meydana getirir. Bu arayışta ona ilk güç fıtrat tarafından verilir. Bu noktadan sonra insan bir çok zorluklarla karşı karşıya kalır. Bu zorluklar karşısında, akıllı, düşünebilme kabiliyeti, zeka yapısı ve seçme gücüne göre kendisine bir yol arayışına girer. Tarihi süreçte ve bugün varolan değişik ve çok çeşitli inanç, kültür ve yaşama biçimleri, insanın yaptığı bu tercihlerin bir sonucudur. Fıtrat, bu tercihler sırasında her zaman etkisini gösterir. Ancak fıtratın, insan iradesini körü körüne kendisine tabi kılma gücü yoktur. Bilakis insan iradesi ile istediği şeyi elde etmeye yardımcı olur. Kısa görüş ve basit akıl sahiplerinin idrak edemeyeceği kadar hafif bir şekilde Allah'ın rızasına götüren yolu aydınlatır. Ancak tarihte insanın irade ve seçme kuvveti, doğru yolu bulmada başarısızlık üzerine başarısızlığa uğramış, nefsanî istekler onu yanlış yollara sürükleyip derin uçurumlara yuvarlanmasına neden olmuştur. Bu konuda vereceğimiz bir örnek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır:

Fıtratın bir özelliği de insanda gıda ihtiyacını oluşturmak, böylece rızık konusuna bağlı olarak bu ihtiyaca insanı yöneltmeyi sağlamaktır. Ama ne yazık ki insanların çoğu fıtratın bu özelliğini yani “yaşamak için yemek” ilkesini anlayamamıştır. Fıtratın insanda oluşturduğu lezzet duygusunu gayeleştirerek “yemek için yaşamak” şeklinde baştan sona yanlışlara sürükleyen bir ilke geliştirmişler; böylelikle fıtratın asıl amacından uzaklaştıkları gibi varoluş gerçeklerinin de dışına çıkmışlardır. Yine bunun gibi, fıtrat insanda havanın ve iklimin etkisinden dolayı giyinme ve barınak ihtiyacı oluşturur. Fakat nefsin arzuları insanı bu olunması gereken sınırdan bırakmamış, fıtratın isteği olan bu durumu sevinip kibirlenmek, yeryüzünde gösterişli yürüyüp, büyüklük taslamak için bir vesile edinmiştir. Nefsi arzularına uyan insan, fıtratın belirlediği sınırı aşarak lüks evler ve gösterişli elbiseler edinmeyi, varoluşun gayesi gibi kabul etmiştir.

Aynı şeyi, insanda çeşitli eşyalara karşı istek meydana getiren fıtratın diğer unsurları için de söyleyebiliriz. Fakat insan bu isteklerin arkasındaki fıtratın asıl özelliğini anlayamamış veya çoğu zaman anlamasına rağmen gözardı etmiştir. Sonra da gayeleştirdiği istekleri gerçekleştirmek için fıtratın asıl gayesini aşarak yanlışlara götüren bir arayışa girmiştir. Özellikle, sonra gelen nesiller ilk nesillerin yol, adap, kültür, adet, medeniyet vs. gibi birikimlerine mirasçı olarak bu yanlışları devam ettirmişlerdir. Bu birikimlerin sonraki nesillere uyguladığı yaptırıcı güç öyle bir noktaya geldi ki -kendi kendilerine fıtratı gerçek şekliyle anlamaları bir yana- seçim ve temyiz (doğruyu, yanlış anlamada düşünce) hakkını isteme hürriyetinden mahrum oldular. Öncekilerin hayat tarzları düşünme ve yaşama biçimleri, yeni neslin gözünde vazgeçilmez kanunlar haline dönüştü. Bu kanunlar onların

anlayış ve iradelerini bağladı. Onları kör taklit hastalığına sürükledi, sonunda aslıyla ilgisiz yabancılaşmış yeni bir fitrat(!) oluşturuldu.

Fakat asıl fitrat ekiden olduğu gibi yeni dönemde de, insanı doğru yola götürecek işaretleri vermeye devam etmektedir. Ama, bazı insanların bu işaretleri anlamaları suni tabiatlarının baskısı sonucunda oldukça zorlaşmış hatta imkansızlaşmıştır. Fıtrat bu yol göstericiliğine sonuna kadar da devam edecektir. Salim akıl sahipleri için fıtratın işaretlerini anlamak hiçte zor değildir.

Diğer fitri isteklerin durumunda olagelen şey aynen, insanın ilah aramasındaki isteğinde de meydana gelmiştir. İnsan, içinden gelen ibadet hissinin etkisiyle, kendisi için ilah aramaya başlayınca fıtrat da insana hassas bir şekilde hakiki ilah'ın vasıflarını işaret etmeye başlar. Yani "Senin ilahın, seni yaradandır. O senin üzerine Kadir ve Galip'tir. Seni ve parçası bulunduğu kainatın mensubu olan diğer varlıkları rızıklandırır. Güzellik, Cemal, Yücelik sıfatları O'nundur. İnsana olan nimetlerinden dolayı, hamda layık olan sadece O'dur. Güneş, ay ve diğer yıldızlar, gezegenler varlıklarını O'na borçludurlar. Ebedi aydınlatmasıyla, su ve topraktan oluşan canlılara ahenk ve güzelliği, tatlı zerafeti ve büyüleyici cemali kazandıran O'dur. O'nun Celali, üstünlüğü ve kuvveti dalgalar, depremler, dağın yüksekliği, bir hayvanın yırtıcılığı vs. de tecelli eder. O'nun bağışlayıcılığı, annenin kalbinde sevgi ve şefkat, ineğin karnında süt, kayanın ortasında tertemiz su vs. olarak çıkar" der. İşte, idrak ve anlayışta değişik seviyelerde olan insanlara fıtratın verdiği latif işaretler bu ve bunun benzerli gibidir. Bu işaretlerin her biri etkin olduğu derecede insana yol göstermeye ve buldurmaya çalışır. Varlığının başlangıcında iken bu işaretleri almaya başlayan insan, işaretlerin haberdar ettiği tek ilaha ibadet etmek çizgisinde bulunuyordu. Fakat bu halin değişmesi, mantıki çıkarımlara dayalı düşünce ile - ki bu düşüncelerdeki mantıkilik kendisine göre olacaktır- tartışılmaz tek ilah inancını dahi tartışılır kıldı. Sonra, inanacakları ve inandıklarında huzur bulacakları mabud dışında yeni mabud arayışına girildi. Öncelikle soyut olan kavramlara yöneldiler. Sevgi, korku, şiddet, aşk vs. gibi kavramları temsil eden putlar yaparak bunlara boyun eğmeye, yaşantılarının putları adına düzenlemeye çalıştılar. Bu inanç sonunda bu kavramlar ve onları temsil eden putların asıl ilah olduğu düşüncesi insanların kafasına kesin kes yerleşti. Böylece insanlar, düşünce ve anlayış ölçülerine göre yer ve gökte, kendilerinde yücelik, rablik, nimet, kudret, güzellik, cemal, kahr, celal ve yaratıcılık gördüklerini ileri sürerek o putlara boyun eğip, ibadet ettiler. İnsanların her biri hakiki ilaha giden yolu kendi anlayışına göre bulduklarını zannedip bu sapık yolların mensubu oldular. Ancak şu bir gerçektir ki, temiz bir vicdan, hassas bir idrak ve salim bir akla sahip olanlar bütün dikkatleriyle fıtratın işaret ettiği yola ulaşmak için gayret gösterdiler. Yeryüzü ve gökyüzü ilahlarının(!) hiç birisiyle tatmin olmadılar. Araştırmalarına devam ederek öyle bir noktaya geldiler ki, kainattaki maddi-manevi, büyük-küçük bütün güçlerin bir başka varlığa bağlı olduğunu gördüler. Bu öyle bir varlık ki, insanların sapıklığının simgesi olan şeyler bile O'nun izniyle varlıklarını devam ettiriyorlar. İşte o insanlar bu noktada "Benden başka hiç bir ilah yoktur, yalnızca bana itaat edin, ibadetleriniz bana olsun" diyen bir sesin varlığını hissettiler. Kime aitti bu ses? Bu ses, çileli araştırmalar sonucunda bulmayı umdukları gerçek ilah'ın sesiydi. Kendisinin ulaşmak

için çaba gösterenlerin yolunu kolaylaştırarak onlara doğru yolu bulmalarında imkanlar sağlanıyordu.

İnsanın Yanlışlar İçinde Kayboluşu

Biraz önce bahsedilen özelliklere sahip ilahı, yeryüzünde arayan insanlar, dağlara, nehirlerle, ağaçlara ve faydalı-faydasız şeylere gönül verip bağlandılar. Tenasül uzuvlarına dahi tapanlara rastlandı. Ateşe taptılar, havayı yücelttiler. Kısacası gözleri yalnızca etraflarındaki manzaranın birer parçasına takılıp kaldı. Biraz daha doğru düşünebilenler, yerlerdeki bu ilahlardan hoşlanmadılar. Hatta bu ilahların başka şeylere kulluk ettiğini de sezmekte gecikmediler. Hayat ve varlıklarını devam ettirebilmek için başka üstün bir güce muhtaç olduklarını gördükleri için “Bu ilahların ne gibi bir özellikleri vardır? Bize ne oluyor ki, onlara boyun eğip, ibadet edelim?” diye düşündüler ve gözlerini gökyüzüne çevirdiler. Aradıkları ilahı gökyüzünde bulmaya çalıştılar, fakat yeni bir yanlışla düşmekte de gecikmediler. Alevlenen güneşi, parlayan ayı, yıldızları görüp “işte ibadete layık olan ilahlar bunlardır” diyerek onlara ibadet etmeye başladılar.

Diğer bir kısım insanlar da gökyüzünü, yeryüzünden pek farklı bulmadılar. Güneş, ay ve yıldızların, yücelik, büyüklük itibarıyla yeryüzündeki diğer varlıklardan üstün görünüyor olmalarına rağmen, kendi hür iradeleriyle herhangi bir iş yapma gücüne sahip olmadıklarını gördüler. Bunlar ancak sağlam bir nizam ve belirli bir kanun altında kendilerine çizilen rotada bulunmaktan başka bir şey yapamayan varlıklar idi. Örneğin güneş, üstün azamet ve büyüklüğüne rağmen, bugüne kadar doğu yerine batıdan doğmamıştır. Yörüngesini birazcık olsun değiştiremez. Aya gelince o da bu güne kadar hilal iken kendi isteğiyle aniden dolunay olma gücünü gösterememiştir. Nitekim diğer gezegenlerden herhangi birisi de kendisine takdir edilen yörüngeyi terkedememiştir. Bu insanlardan bir kısmı daha sonra gök cisimlerinin bütün büyüklüklerine rağmen bir yere kulluk bağıyla bağlı olduklarını görerek gökyüzünden de yüz çevirdiler. Şöyle dediler:

“Maddi varlıklardan hiç birisi ibadete layık değildir.” Ve arayışlarını başarıyla sonuçlandırarak asıl ibadete layık varlığı buldular. Burada arayışları son buldu. Çabalarında başarıya ulaştıkları için mutlu oldular.

Araştırma hissi, hayretler içinde ızdırap çeken insanı, yakıp tutuşturmaya devam etmiş ve tek olan ilaha kavuşturmadığı müddetçe kendilerinde bir kararlılık hali oluşmamış, arayış devam etmiştir. Ancak araştırmalarında başarılı olup gayelerine, yani noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (c.c.) inancına ulaşınca kalpler huzur buldu. İçinde bulunan hayret, sıkıntı, ızdırap ve korkuların hepsi yok oldu. Artık başka bir ilah aramak için hiçbir sebep kalmadı.*

(*) Bazı “dinler tarihi” yazarları evrim teorisi ile tarihi de bu anlayış içinde yorumlamakta ve din tarihini şirke, birçok putlarla başlatmaktalar. Onlara göre insan, düşünce seviyesini yükselttiği oranda dinde evrim olmuş ve putların sayısını azaltarak nihayet bu gelişimi tevhid ile noktalamıştır. Ancak gerçek tarih bu teoriyi doğrulamamaktadır. Çünkü İbrahim (a.s.), İsa’dan (a.s.) 2500 yıl önce yaşamış olmasına rağmen (bunlar tarihin verileri ile sabit) tevhid inancı üzerinde olup, onun en büyük davetçisiydi. Halbuki bu gün İsa’dan (a.s.) bugüne 2000 yıl geçmesine rağmen milyonlarca insan şirk üzere bulunmaktadır. Bu durum Tarihinin Tekamülüne delil midir? Gerçekten bugün olduğu gibi, insanlık tarihinin her döneminde şirkin en düşük noktasından, tevhidin en yüksek noktasına kadar çeşitli inanç ve ibadet şekilleri varolagelmıştır. O halde farklılık, Tarihi Tekamül’de değil ancak akıl, düşünce itibariyle farklı boyutlarda olan insanlardadır.

Hakiki İlah, Bir Olan Allah’tır

Önceki konularla bağlantılı olarak şöyle bir soru akla gelebilir: “Bütün bu değişimler niçin meydana geldi? Allah’tan başka bir ilah inancı üzerinde olunduğu sürece arayış devam ediyor da, Allah (c.c.) inancına ulaşınca bu arayış neden duruyor?” Bu olayı derinliğine düşündüğümüzde sadece köklü bir sebebi olduğunu görürüz. O da, insanı ibadete yönelten ve gerçekte Allah’tan başkasına ibadete çağırmayan fitrattır. Fıtrat ancak hakiki ilah olan Allah’a ibadetle tatmin olur ve huzur bulur. Bazı fertlerde, bu ızdırap ve sıkıntılarla beraber akıl noksanlığı, taassub, inat ve babaları (atalarının dini üzerine olma anlayışı) körü körüne taklit gibi engellerin varlığı çok ayrı bir durumdur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, fitri ibadet hissinin meydana gelişi tamamen göklerde ve yerde bulunan her zerrenin Allah’a ibadetle meşgul olmasındandır. Çok cahil ve azgın olan insan, Allah’ı bilmeyince, O’ndan başkasını kendisine ilah kabul edip, ona ibadet eder. Onun bu durumunda vücudunu oluşturan uzuvlardan hiç birisi onunla uyum halinde değildir. İlahı zannettiği putuna doğru ilerlemesini sağlayan ayakları ancak Allah’a ibadet için yürür, kendisiyle putuna kurban ve adaklar adadığı elleri sadece Allah’a ibadet için hareket eder, putunun önünde yere koyduğu alnı yalnızca Allah (c.c.) için yere değer, putunu yüceltip, övdüğü dili her zaman Allah’ı yüceltip, övmek için hareket eder. O, ilah olarak zannettiği varlığa, putuna yaptığı ibadet ve itaatinde her yönüyle aldanma içerisindedir ve sadece kendisini aldatmaktadır. Bu halin yanlış olduğuna kainattaki bütün zerreler şahitlik eder. İnsanın bizzat kendi yapısı bu duruma isyan eder ve şöyle der:

“Kendisi de bir mahluk olan şeylere nasıl itaat eder, boyun eğersin? Bu kadar büyük bir cahilliği nasıl olur da işlersin?” Yapısı bunları söyler fakat müşrikler anlamaz, çünkü, bu sesleri duyacak kulakları, anlayacak akılları yoktur.

Kulluk ve İtaatin Birleşmesi

Bilindiği gibi itaat, bir ibadet şekli olarak kulluğun parçasıdır. İnsan ne zaman bu parçayı bütünden ayırmışsa, keder ve ızdıraba yuvarlanmıştır. İnsanlar ancak cehalet ve anlayışsızlık perdesini kaldırıp Malik, Razık ve Halik olarak Allah'ı tanırlarsa kendilerinde olması gereken şekliyle kulluk ve itaat meydana gelir. Burada, insan için, parçayı bütünden ayırma durumu olmadığı müddetçe huzur, rahatlık ve sükunet vardır.

İlahi Emanet (Hilafet)

Kulluk ve itaat arasındaki birlik öyle bir şeydir ki, insan bununla Allah'ın yüklediği emanetin bilincinde olur. Diğer yaratıklara göre üst seviyelerde bulunur. Onlardan ayrı bir yaratık olarak varlığını devam ettirir. Daha önce belirtmiştim, insan herhangi bir iradi davranışı ve bilgisi olmadan Allah (c.c.) ve O'nun fitrat kanununa boyun eğmektedir. Bu bilinçsiz bir şekilde gerçekleşir. İşte bu onun Allah'a kulluğudur ve bu kullukta insan diğer yaratıklarla aynı düzeydedir, onlardan ayrılmaz.

İnsan, kulluğun mükafatına -rızk ve hayat- kavuşmada diğer yaratıklardan ayrılmaz. Onu diğer yaratıklardan ayıran özellik başka bir yönde gerçekleşmektedir. Allah'ın, kendisine bağışladığı irade gücü, akıl ilim ve idrak kuvvetlerini kullanarak elde ettiği şeref ve fazilette diğer varlıklardan ayrılır. Eğer verilen güçler ile Allah'a karşı bilinçli bir itaat gerçekleşirse, bu durum insanı diğer yaratıklardan üstün seviyelere çıkarır. Fakat bunu yapmadığı, yaratıcısını bilmek için akıl gücünü, ilmi kabiliyetini kullanmadığı ve kendi hürriyet sınırları içerisinde O'ndan yüz çevirdiği zaman, hayvanlardan daha aşağı bir seviyeye iner. Şu ayet-i kerime bu durumu açıklamaktadır:

“Andolsun, cehennem içinde birçok cin ve insan yarattık ki, bunların kalpleri var fakat anlamazlar, gözleri var fakat görmezler, kulukları var fakat işitmezler. İşte onlar hayvan gibidir. Hatta daha da sapık. Ve işte onlar gafillerdir.” (A'raf: 7/179)

Aslında, yalnız başına akıl ve ilmi güç insana ne şeref ne de fazilet kazandırır. Bunlar şeref ve fazilete kavuşmak için birer vasıta. Bu vasıtalar asıl şekliyle kullanılır ise, fitrat gereği zorunlu olan kulluktan bilinçli olan itaata geçilir ve bu da insanı diğer yaratıklardan üstün kılar. Eğer bu vasıtalar doğru kullanılmaz veya başka şeyler için kullanılır ise, o zaman insanın yeri hayvanların derecelerinden de aşağılardadır.*

(*) İnsanın edindiği putların en önemlisi bizzat insanın kendi nefsidir. Allah'a ibadet etmeyen kimse, ya putlara, ya da kendi hem cinsinden olan Firavun tipi ilahlar ibadet

etmeye yönelecektir. İnsan bu üç seçenek arasında yer alarak inancını, tercihi yönünde oluşturur.

Çünkü hayvan, fitratı gereği sapık, inkarcı, müşrik ve kafir olamaz. Yaratıldığı durumdan daha ileri bir noktaya gitmesi mümkün olmadığı gibi geriye de gidemez. İnsanın durumu ise çok farklıdır. O, hayvanlardan daha üstün seviyelere çıkabileceği gibi, daha aşağılara da düşebilir. Sebebi, insanın hayvandan farklı olarak akıl, düşünce gibi nimetlere sahip olmasıdır.

Şimdi biraz düşünüp, Allah (c.c.) için söyleyelim, insan elde ettiği bu gelişmelere rağmen, hayvani seviyeden kurtulup yükselebildi mi? Maddi alemde akı ve ilmiyle yapmış olduğu bütün icat ve gerçekleştirdiği gelişmeler fitrat kanunlarına bağlıdır. Bütün bunlar kendilerinde ilim ve akıl olmadığı halde, hayvanlarda da sınırlı bir şekilde bulunur. İşte insan bu güçlerini kullanmış ve yeni bir şeyler yapmıştır. Fakat insanlık bütün bunlara rağmen maalesef üst seviyelere çıkmayı başaramamıştır. Çünkü işin hep maddi yanıyla ilgilenmiş, asıl gayeden çok uzaklarda olunmuştur. Çünkü maddi şeyleri elde etmekle seviye (insan ve hayvan oluş açısından) değişimi arasında hiçbir ilgi yoktur. İnsanla hayvan arasındaki temel fark şudur; hayvan, yüksek olmayan bir kulluğu yerine getirdiği için, düşük derecede rızıkına kavuşur. İnsan ise, akı ve ilmi ile yüksek bir kulluğu yerine getirdiği için yüksek derecede rızık elde eder. Böylece hayvan açlığını gidermek için yem ve ota kavuşurken, insan ise güzel yiyeceklere kavuşur. Hayvan, vücudunda bulunan tüy ve kıllarla ısınırken, insan güzel güzel elbiseler giyinir. Hayvanlar yuvalarda, inlerde barınırken, insan güzel güzel barınaklarda oturur. Hayvan ayaklarıyla bir yerden bir yere giderken, insan yaptığı makinaları bu yolda kullanır. İşte bütün bunlarda bilince dayanmayan zorunlu bir kulluk bulunduğu için, uygun bir karşılık mevcuttur. Burada şöyle bir soru düşünülebilir:

“Yükselme vasıtası olarak verilen akıl ve ilim yardımıyla insanın elde ettiği gelişmenin mahiyeti nedir?”

Soruya en kısa cevabımız şu olacaktır:

“Asıl gelişme bilinçli olan itaatle zorunlu olan kulluğun birleşmesidir.” İnsan, fitrat kanununu koyan yüce güce kulluk ettiği gibi, yine aynı gücün diğer hükümlerine uymak zorundadır ve bu gerçekleşirse insan için asıl gelişme gerçekleşmiş demektir. Bu durumda insan diğer varlıklara göre şeref ve faziletin üst basamaklarına çıkar. Bundan dolayı da yerde ve gökte bulunan diğer bütün yaratıklardan daha çok mükafata kavuşur. Fakat hareket yönü böyle değil de aşağılara olursa, kulluk ve itaat birbirinden ayrılırsa, işte o zaman insanın yerini, hayvanların bulunduğu seviyenin daha aşağılarında aramak gerekir.

Düşüşün başlıca sebebi bizzat insanın kendisi olduğu için de sonunda karşılık olarak azaba kavuşur.* Bu durum Et-Tin suresinde kısa fakat özlü olarak çok güzel bir biçimde açıklamıştır:

“Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Yalnız, inanıp iyi işler yapanlar hariç. Onlar için ardı arkası kesilmez bir mükafat vardır.” (Tin: 95/4-5-6)

(*) Bu durum bazılarının kafasını karıştırmaktadır. Yapılan temel hata şudur; kelime tam manasıyla, tabiat kanunu veya yaratma kanununu içerir şekilde kullanılır oldu. Ve bu ibadeti gerçekleştiren kişinin -ki bu zorunlu olarak gerçekleşiyor. Kur'an'da belirtilen salihlerin durumuyla ilgili bütün vaadleri hak kazanan salih ve abid olduğu zannedildi. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi gerçek şudur: İnsandan istenen ibadet sadece maddi yapının uymak zorunda olduğu kanunlara zorunlu olarak uymak değil, aynı zamanda şer'i hükme de bilinçli olarak uymaktır.

Ayette geçen “ahseni takvim”den maksat, yükselmek için gerekli olan güç ve kabiliyet, insana bu kainatta bulunan diğer varlıklardan daha çok olarak verilmiş işaretlerdir. İnsanın “ahseni takvim” (en güzel biçimde) oluşu aslında üstünlük değildir. Bilakis onun yükselme ve ilerleme sebebi ve vasıtalarından yararlanması ve böylece Rabb'ini bilen, dünyada hayatını bütün olarak O'nun istediği şekilde geçirir ki, bu da salih ameldir. Bu şekilde bir yükselme elde etmeyen kişi daha aşağılara inerken, yükselen kişi bitmeyen bir mükafatla karşılaşır ve sonsuz mutluluğa kavuşur. Zorunlu kulluğuna karşılık olarak insan, sadece dünya hayatında mükafatlandırılırken, bilinçli teslimiyetine karşılık, ahirette sonsuza kadar uzayan bir mükafata kavuşur.

Asıl Anlamıyla İbadet

Burada konu, ibadetin gerçek manasını anlayabileceğimiz bir noktaya geldi. Önceki konulardan bildiğimiz gibi “ibadet” kelimesinin muhtevası, ancak iki unsurun birleşmesiyle oluşur. Bu parçalardan birincisi kulluk, ikincisi itaattir. İtaatin olması için iki şey gereklidir:

1- İnsan, hakiki mabudunu en küçük bir şirk, küfür, inkar ve şüpheden uzak olarak bilmeli, O'ndan başka hiç kimseden korkmamalı, lütfuna rağbet etmeli, kuvvetine güvenmeli ve yine O'ndan başka hiçbirşeye ilahlık, Rabb'lik izafe etmemeli, O'ndan başkasından yarar veya zarar ummamalı, gerçek mabuduna olan sevgi ve ilgiyi başkasına göstermemelidir. İşte iman budur.

2- İnsan, zorunlu hayatında asıl mabudun hükmüne uyduğu gibi bilinçli hayatında da hükmü O'ndan almalıdır. Böylece hayatı, her yönüyle bir ilaha adanmış, O'nun hükmüne tabi olmuş ve O'nun boyasıyla boyanmış olsun. Ve kendisinde herhangi bir yönden birbirine ters olan birşey kalmasın. Salih amel de budur.

“İbadet sadece tesbih taneleri, seccade ve mescitle ilgilidir” diyen kimse en büyük hatayı yapmıştır. Gerçek şudur ki; sadece günde beş vakit namazı kılmakla, senede bir ay oruç tutmakla, yılda bir kez Beytullah'ı haccetmekle abid (ibadet eden, kulluk yapan)

olunmaz. Bilakis, mü'minin bütün hayatı ibadettir. İnsan, kazancında haram ve helali ayırır, haramdan yararlanmayı terkeder ise veya insanlarla olan ilişkilerinde zulüm, baskı, haksızlık, sahtekarlık vs. gibi kötülüklerden kaçınır; doğruluk, güvenilirlik, haklılık vs. üzerine olursa veya Hakkı ehline vermek için çalışır gayret sarfederse işte o zaman kişinin bütün hayatı ibadet üzre olur. Kişi konuştuğu zaman Hakkı söyler ve Hakkın temsilcisi olarak hayatını devam ettirir ise, gerçek ibadeti anlamış demektir. Gerçek şudur ki: Mü'minin, Allah'ın hükmüne bağlı olarak yaptığı bütün işler nasıl olursa olsun, hepsi baştan sona Allah (c.c.) için olduğu müddetçe birer ibadettir. Ama şu bir gerçek ki, bunlar ibadetin tamamı değil, sadece bir kısmıdır. Bu durumu, bir devletin, vatandaşı ile olan ilişkilerindeki konumla karşılaştırabiliriz. Vatandaş devletine uyduğu için “iyi” kabul edilir, fakat bu hal bütün hayatını kapsamaz. Halbuki mü'min bütün hayatıyla Allah'a karşı ibadet içinde olmak zorundadır. İbadet için en üstün derece, mü'minin, mevla'sına sadık, ihlaslı (samimi) olarak itaat etmesi, sadece mevlasının hükümlerini kendisine tatbik etmekle yetinmeyip başkalarına da tatbik edebilmek için gücünün yettiği kadar çalışması, O'nun emir ve nehiylerine uymakla kalmayıp bunları bütün insanlığa uygulanır duruma getirmek için gayret sarfetmesi, itaatin, ibadetin asıl şeklini, bütününü oluşturur. Mü'min sadece kendi devleti içinde, bolluk, huzur, emniyetle yaşayan kişi değildir. Bu özelliklerin bütün dünya için olması yönünde çalışır, devamlı dinamik bir unsur olarak hayatını devam ettirir. Her an Allah (c.c.) için var olur ve dönüşünün O'na olduğunu hiçbir zaman unutmaz. Bu konuda Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlara şahit olasınız. Peygamber de size şahit olsun. Biz, peygambere uyanı, ökçesi üzerinde geriye dönenen ayrılalım diye, eskiden yöneldiğin Kabe'yi kible yaptık. Bu, Allah'ın yol gösterdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir. Şüphesiz Allah, insanlara şefkatli, merhametlidir.”

(Bakara: 2/143)

“... O (Allah) bu (Kur'a)ndan önce(ki kitaplar)da, bu (Kur'a)nda da size “müslüman” adını verdi ki, peygamber size şahit olsun, siz de insanlara şahit olasınız. Haydi namazınızı kılın, zekatı verin ve Allah'a sarılın; sahibiniz O'dur. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır (O). (Hac: 22/78)

“Onlar (o kimselerdir) ki, kendilerine yeryüzünde iktidar verdiğimiz takdirde (zorbaların yoluna sapmazlar, bilakis) namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir. (Her şey sonunda O'na varacaktır).” (Hac: 22/41)

İşte asıl olması gereken şekliyle ibadet budur. Bir mü'minin ibadet eden olabilmesi için yapması gerekenlerin özeti budur. Fakat maalesef insanlar ibadeti sadece namaz, oruç, hac, tesbihten ibaret zannettiler. Dünya işlerini ibadetin tamamen dışında tuttular ve ona göre davrandılar. Halbuki, namaz, oruç, hac, zekat, zikir (bu da maalesef çok dar kalıplar içinde algılanır olmuştur), tesbih vs. ancak insanı, en düşük hayvanların bulunduğu

seviyelerden alıp en yukarılara, insani seviyeye yükseltmek ve insanı zorunlu ve bilinçli hallerinin birleşmesi olan bir durum olarak ifade eden ve insanı yukarılara çıkaran ibadetlerin temelini oluşturan bir bölümdür, yoksa ibadetlerin tamamı değil. İşte insan, bunu gerçekleştirecek olursa, diğer bütün yaratıkların erişemeyeceği bir şeref ve fazilete yükselir. Razi olunan bir kul olur. Böylece gerçek manasıyla, yeryüzünde Allah'ın halifesi olur. Böylesi, bir mü'min, Allah'tan başkasından yardım istemez, yalnızca O'na güvenir, boynunu ancak O'nun için eğer ve O'nun boynunu başka hiçbir güç, hiçbir şey için eğdiremez. Allah'ın kulu olan, başkalarının en güzel şekliyle efendisi, Allah'ın mahkumu olan, başkalarının galibi olur. Neticede Allah'ın arzında O'nun emriyle hükmetme hususunda hakim olur ve Hakkı temsil eder. Allah (c.c.) bu konuyla ilgili olarak şöyle buyuruyor:

“Allah sizden, inanıp, salih amel işleyenlere vaaddetti: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Onlar hep bana kulluk ederler ve bana hiçbirşeyi ortak koşmazlar. Ama kim(ler) bundan sonra inkar ederse; işte onlar, yoldan çıkanlardır.” (Nur: 24/55)

“Kim(ler) Allah ve Rasulüne itaat eder, Allah'tan korkar, O'ndan korunursa işte kurtuluşa erenler onlardır.”

(Nur: 24/52)

“Kendilerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekat vermekten alıkoymadığı erkekler (onlar) yüreklerin ve gözlerin (dehşetten) ters döneceği günden korkarlar. (Bunlar Allah'ı tesbih eder, kıyamet gününden korkarlar) ki Allah onlara yaptıklarının en güzel karşılığını versin ve lütfundan daha da fazlasını ihsan etsin. (Çünkü) Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.” (Nur: 24/37-38)

İbadetin Yanlış Anlaşılması

İşin kötü yanı, maalesef insanlar ibadetin asıl anlamını unuttular, ibadeti bir takım kulluk merasimleri ve ayinleri haline getirdiler. Bunları yerine getiren kimsenin, Allah'ın üzerinde bulunan ibadet hakkını yerine getirdiğini zannettiler. Bu büyük hataya hem avam tabakası, hem de ileri gelenler düştü. Avam tabakası, vakitlerinin çok az bir kısmını bazı ibadetlere ayırdılar. Bu müddet içinde yapacakları ayinleri yapıp, geri kalan kısımlarda ise işlerine geldiği şekilde davranır oldular. Böylelikle de O'nun hükümlerini hiç yerine koyup, görmez, duymaz, akletmez oldular. Yalan ve sahtekarlığı hayatlarının esası haline getirdiler. Gıybet ve kovuculuğu ayrılmaz bir paraları gibi algılar oldular. Ahidleri bozdular, haramları helal kabul ettiler. Hak sahiplerinin haklarını gasbettiler. Zayıflara haksızlık yapmakla hiç geri kalmadılar. Kalplerini, gözlerini, kulaklarını, el ve ayaklarını kötülük için birer alet

haline getirdiler, kötülüğü emreden nefse devamlı uyar oldular. Fakat yine bunlar beş vakit namazı, gece ve gündüz eda etmeye, Kur'an'ı kalbe inmeyen bir şekilde okumaya devam ettiler. Oruçlarını tutup, Hacc'a gittiler, hatta zekatlarını verenler dahi oldu. Ve bu halleriyle de kendilerini, Allah'ın razı olduğu kullarından, salihlerden kabul ettiler. Sormak gerek, ibadet sadece bu yapılanlar mıdır? Allah'a secde edip, secdeden kalkar kalkmaz başları putlar için eğmek, canlı veya ölülerin bir kısmını hayır ve şerrin sebebi olarak görmek, olardan yardım ilemek, bir lokma için kafirlerin ayaklarına kapanmak, kafirlerin meclislerinin devamlı üyesi hatta esası olmak, rızkın sebebi olarak insanlardan bir kısmını görmek, belirli kuvvetleri olduğu için şeytanın kanunlarının temsilcilerine itaat etmek, onların hükümlerini uygulamak, vs... bunlardan hangisi Allah (c.c.) için ibadettir, veya müslümanca olan tavır bu mudur? Bu hallerin imanla ilişkisi nedir? Böyle bir hal üzerinde olan kişi nasıl olur da Allah'a ibadet ettiğini söyleyebilir? Eğer bu sorulara olumlu cevap verilecek olursa o zaman tekrar sormak gerekir:

Allah (c.c.) için söyleyin bugün dünyada zillet ve aşağılık mertebelerini işgal eden sizler değil misiniz? Ey Allah'ı zikreden ve O'na ibadet eden kimseler(!) boynunuza kölelik, zulüm halkasını geçirten sebep nedir?...

İleri gelenlere gelince, onlar çok daha başka bir hal üzerinde oldular. Tesbih ve seccadelerini alıp odalarına, loşluklara daldılar. Dünyadan onlara ne?! Halbuki, dünyayı kat kat zulüm kaplamış, küfür hükmünü yürütmekte, insanlar şirk bataklığının içinde debelenmekte, şirkin karanlığı, hakkın nurunu göstermez olmuş. Ama onlara ne ki? O muttakiler(!) bunlarla ilgilenmez. Çünkü, onlar ibadetle uğraşmaktalar. Devamlı vird'lerini çeker, binlik tesbihlerini sayar, nafile namazlarına devam eder, oruç tutarlar. Huvel Hak (Allah haktır), sözlerini dillerinden düşürmezler. Kur'an'ı sadece, okuma sevabını elde etmek için okurlar. Hadisleri ezber olsun diye öğrenirler. Rasulullah (s.a.v.) ve ashabının hayatını gözleri yaşararak, tatlı bir hikaye gibi okurlar. Onlar, Kur'an, sünnet ve selef-i salihin'in hayatında, hayra çağırmayı, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmayı, Allah (c.c.) için cihada daveti zorunlu kabul etmez, bunu nafilelerin nafilesi görür ve dolayısıyla uygulamazlar. Ey Allah'ın şerefli dostları(!) görüş, işittiğiniz gibi şerden oluşan sel, her şeyi önüne katıp götürürken, sizin gözlerinizi yumarak murakebeye daldığınız odalarınızı dahi kuşattı. Buna rağmen hiç aldırmadan nafile namazlar kılıp, tesbih çekerek kendinizden emin olduğunuz bir halde iken, kafirlerin dünyanın her tarafında elde ettikleri ve elde etmeye devam ettikleri şeytani zaferlerden dolayı sevinç ve ferah davulu çaldıklarını, dünyanın her yanında sadece onların sözlerinin geçerli olduğunu, yeryüzünde sadece onların siyaset ve hükümlerinin hakim olduğunu, insanların küfre boyun eğdiğini gördüğünüz halde sizi odalarınıza kapattıran şeyler mi ibadettir? Madem ki, ibadet sizin yaptıklarınızdır, ibadetin hakkını bunları yapmakla vermiş oluyorsunuz, öyle ise sorarım -Haşa, maazallah- Allah (c.c.) yalan mı söylüyor? Allah'ın bildirdiği hakikat şudur:

“Allah, sizden, inanıp, salih amel işleyenlere vaadetti: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene

erdirecektir. Onlar hep bana kulluk ederler ve bana hiçbirşeyi ortak koşmazlar. Ama kim(ler) bundan sonra inkar ederse işte onlar, yoldan çıkanlardır.” (Nur: 24/55)

Allah (c.c.) vaadinde doğru olduğuna, sizin ibadetinize rağmen yeryüzündeki efendilik ve hükümranlıktan bir nasibinizin olmayışı da bir gerçek olduğuna göre, yeryüzünde dininizin hakimiyeti sözkonusu dahi olmadığına göre ve korkunuzdan bir türlü emin olamadığınıza göre düşünün; Siz ve sizin gibi olanlar Allah’a ibadet edici değilsiniz. Siz O’na ibadetten yüz çevirdiğiniz içindir ki; Allah (c.c.) sizi dünyada, düşmanlarınızın önünde küçük düşürdü ve başınıza her türlü rezaleti getirdi.

Bütün hamdlar sadece Allah’adır.

LA İLAHE İLLALLAH

..... şehrinden, bana mektup yazan bir kişi açıklanmasını istediği bir konudan bahsediyor. Daha sonra cevabını gönderdiğim mektubun bir kısmı şöyle idi:

“... Kim la ilahe illallah (Allah’tan başka ilah yoktur) derse cennete girer” hadisi, sırf Allah’a inanmak ve O’nun birliğini ikrar etmkle beraber, Peygambere inanılsın ya da ianılmasın cennete girileceği gibi bir anlam ifade ediyor. Halbuki Kur’an’da birçok ayette peygamberlere imandan önemle bahsedilir. Hatta Kur’an’a göre insanın peygamberlere inanmadan hidayet bulması veya o hal üzerine ahirette bir mükafata kavuşması mümkün değildir. Bunun yanında bu hadiste, insana salih amelde bulunma zorunluluğu da getirilmiyor, cennete girebilmek için. Halbuki salih amel, imandan bir bölüm olmamakla birlikte, onsuz kurtuluş yoktur. Kur’an’da, kıyamet gününde, Allah’a olan imandan doğan salih amel getirenin kurtuluş, af, cennet gibi nimetlerle mükafatlandırılacağı bildiriliyor. Kur’an’ın birçok ayetinde bildirilen esas şudur:

“İnanıp salih amelde bulunanları altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız...” (Nisa: 4/57)

“... Kim Allah’a inanır ve salih amel işlerse (Allah) onun kötülüklerini örter ve onu, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar...” (Teğabün: 64/9)

“İnanan ve salih amel işleyenler de halkın en hayırlılarıdır. Rabb’leri katında onların mükafatı altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir.” (Beyyine: 98/7-8)

Görüldüğü gibi yukarıdaki hadis ile ayetler arasında bir çelişki var. Siz konuyla ilgili olarak neler düşünüyorsunuz? Bana yazarsanız memnun olurum...”

Ben, bu mektubu yazan kişiye kouyla ilgili olarak şunları bildirdim: Konunun esasını ve hataları araştırmaya girmeden önce düşüncenize yerleşmiş olan, hadis ile ayetler arasında

çelişki var zannını bir yana bırakmak zorundasınız. Çünkü Kur'an'da, bu hadisin taşıdığı aynı anlama işaret eden birçok ayetler vardır. Örneğin:

“Rabb’imiz Allah’tır deyip, sonra doğru olanların üzerine melekler iner. Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin, (derler).” (Fussilet: 41/30)

Bu ayetten sadece Allah’a olan inancın, peygamberlere ve diğer esaslara inanmadan kişiyi cennete sokacağını anlamak yanlış olur. Eğer öyle yapılacak olursa Allah (c.c.) korusun, sizin yaptığınız gibi bu sefer de ayetler arasında çelişki görmeye başlarız. Halbuki biliyoruz ki, Allah’ın, Rasulü aracılığıyla gönderdiği hakikatlerde hiçbir çelişki yoktur. Eğer çelişki gibi görünen şeylerin varlığından bahsedecek olursak bu, ya bizim cehaletimizden veya bizdeki çelişkiden kaynaklanır. Yani çelişkinin kaynağı Allah’ın bildirdikleri değil, yanlış anlamak isteyen veya anlayan bizler oluruz.

Şimdi çoklarının yaptığı gibi Kur'an'dan bir ayeti veya hadislerden birisini alıp hükme ulaşmaya çalışacak olursak, o zaman büyük ihtimal nass’ı anlaşılması gereken şekliyle değil de anlamak istediğimiz şekilde anlarız. Bu tür harekette bulunanların hataları eğer kasdi bir şey yok ise şuradan kaynaklanmaktadır. Onlar Kur'an ve hadise, Kur'an ve hadisin, diğer eserlerde olduğu şekilde açıklamalar getirdiğini zannedip, diğer kitapları inceleyiş biçimlerinin aynısını Kur'an ve hadiste uygulamaya çalışıyorlar. Şöyle ki; diğer kitaplardan herhangi biri bir konuyu ele alır ve aşağı yukarı aynı sayfalar içerisinde bir sonuca kavuşturur. Ancak özellikle Kur'an-ı Kerim çeşitli ihtiyaç ve ilişkilerin gerektirdiği şekilde yirmiüç yıllık süre içinde yavaş yavaş indi. Keza hadis de böyle. O da yirmiüç yıllık peygamberlik müddeti içinde peygamber tarafından bildirilmiştir. Kur'an ve hadislerde ele alınan konuların açıklanması iki ana başlık altında incelenebilir ki, bu onların temel özelliğini oluşturur:

1- Çeşitli üslup ve değişik kelime şekilleriyle tekrar açıklanan esaslar.

2- İslam toplumunda ortaya çıkan yeni istekler ve gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak, ya çok teferruatlı, ya da kısa ve özlü bir şekilde açıklamalarda bulunma.

Buna göre, ister Kur'an ayetlerinden birisi isterse hadis olsun, doğru hüküm çıkarmak istediğimiz zaman, her yönüyle Kur'an ve hadisleri en iyi şekilde anlamaya yönelik bir bakışla incelememiz gerekir. Diğer ayet veya hadislerde konuyla ilgili açıklamalara dikkat etmeyip, sadece bir nass’ı delil olarak alırsak hataya düşmek veya yanlış anlamanın kurbanı olmak işten bile değildir.

Anlattıklarım ile ilgili olarak size örnek vereyim:

1- Kur'an’ın bazı ayetlerinde kurtuluşa ermek için Allah’a imandan özellikle bahsedilir:

“Rabbimiz Allah’tır deyip sonra doğru olanların üzerine melekler iner...” (Fussilet: 41/30)

ayetinde olduğu gibi.

2- Bazı ayetlerde de özellikle ahiret gününe iman üzerinde durulur:

“Allah’ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar, gerçekten ziyana uğradılar.”
(En’am: 6/31)

ayetindeki gibi.

3- Ayetlerin bir kısmında da Allah’a imanla birlikte ahiret gününe iman üzerinde durulur:

“... Allah’a ve ahiret gününe inanır, iyi bir iş yaparlarsa elbette onlara, Rabpleri katında mükafat vardır.”
(Bakara: 2/62)

4- Bazı ayetlerde, Allah’a imanla birlikte Peygambere imanın da gerekli olduğu bildirilir:

“... O halde Allah’a ve O’nun elçilerine inanın.”

(Al-i İmran: 3/179)

5- Allah’a imanın yanında özellikle Rasulullah’ın (s.a.v.) risaletine imandan bahseden ayetler de vardır:

“Mü’minler o kimselerdir ki, Allah’a ve peygamberine (gönülden) inanmışlardır. İçtimai bir iş (görüşmek) üzere O Allah’ın Rasulü ile beraber oldukları zaman O’ndan izin almadan gitmezler...”
(Nur: 24/62)

6- Aşağıdaki ayette görüldüğü gibi, ilahi kitaplara ve ahirete imanın gerekli esaslardan olduğu üzerinde önemli durulur:

“Ey inananlar! Allah’a, elçisine ve elçisine indirdiği kitaba ve daha önce indirmiş bulunduğu kitaba inanın. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür.”
(Nisa: 4/136)

7- Kur’an’da, insanın, peygamberleri ve melekleri inkarı küfür olarak belirtilir. Şu ayette olduğu gibi:

“(Evet) kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikail’e düşman olursa bilsin ki, Allah da inkar edenlerin düşmanıdır.”
(Bakara: 2/98)

8- Kur’an’ın bazı ayetlerinde iman için gerekli beş esas açıklanmıştır. Bunlar Allah’a, peygambere, kitaplara, meleklerle ve ahiret gününe imandır. Bununla ilgili olarak şu ayet bir delildir:

“Asıl iyilik odur ki, (o kimse) Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygambere inandı..” (Bakara: 2/177)

Evet, görüldüğü gibi iman konusunu açıklayan birçok ayet var. Eğer bizler bu ayetleri tek tek ele alacak olursak çok büyük yanlışlara düşeriz. Eğer Allah'ın bildirdiği şekilde anlayacak olursak, aralarında hiçbir çelişkinin olmadığı rahatlıkla görülebilir. Bu ayetlerde bir bütün olan imanın bir veya birkaç esası konunun gerektirdiği öneme bağlı olarak zikredilmektedir. Fakat yapılması gereken en basit şey, bütün bu ayetleri birbirini tamamlayacak şekilde ele almaktır ki, işte o zaman gerçek daha rahat ve net olarak görülür. Bazı ayetler imanı bir bütün olarak zikrederken diğer bazıları da, bu bütünle ilgili bazı unsurları açıklar. Eğer Kur'an'ın bu üslubundan özellikle bazı ayetleri ele alınacak olunursa, konu ya yanlış veya eksik anlaşılacaktır ki, ikisinin de doğru olmadığı açıktır. Böyle bir hata sonucunda, bir ayetten hareketle, rahatlıkla bir insanın mü'min olması için sadece Allah'ın birliğine iman etmesi veya Allah'ın birliğine inanmakla birlikte ahirete inanması veya hatta Allah'a imanının yanında peygamberlere inanmanın yeterli olduğunu zanneder, sonra da imanı parça parça düşünülebilir. Bu ise Kur'an konusundaki bilgisizlikten başka hiçbir şeyi göstermez.

Şu bilinmeli ki; Kur'an'da bazen sadece imanın birkaç esası üzerinde durulur. Bazan dakurtuluş için, şu ayette olduğu gibi Allah'a imana bağlı olarak salih amel ve Allah (c.c.) korkusu şart koşulabilir.

“... Eğer inanır ve (günahlardan) korunursanız sizin için büyük mükafat vardır.”
(Al-i İmran: 3/179)

Bir başka ayette de şöyle buyruluyor:

“Asra yemin olsun ki, insan ziyan içindedir. Ancak inanıp salih amellerde bulunanlar birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler istisna.”

(Asr: 103/1-2-3)

Bazen, Kur'an'da salih amellerden birisi bir ayette, diğer ayetlerde bahsedilmeyen şekilde ısrarla ifade edilir. Bir ayette namaz ve zekat belirtilir, bir başka ayette doğruluk ve güzel hareket, bir başkasında da iffetli olmak ve namusu korumak üzerinde durulur. Eğer araştırmaya devam edilirse bir başka ayette sıla-i rahim ve yakınların haklarının gözetilmesi, bir başkasında anne ve babaya iyilik veya evlilik hayatının düzeni ile ilgili veyahutta helal kazanç üzerinde durulur. Ayetler böylece parça parça ele alınıp üzerinde ısrarla durularak açıklanır.

Kur'an'ın hükümleri ve açıklamasındaki bütünlükten ayrılarak ayetlerden birini ele alıp diğerlerini gözardı ettiğimizde, salih olmaksızın sadece imanla kişinin kurtulacağı veya namaz, zekat, iffet, sıla-i rahim ve diğerleri gibi salih amellerden birisinin, ister bu amel diğer faziletlerle birlikte, isterse onlardan ayrı olsun, kurtuluş için kafi geldiğine kanaat getirip sonra da bu yanlışımızı insanlara ilan etme gibi bir başka yanlışla düşebiliriz.

Doğrusu, Kur'an'daki bütün açıklama ve hükümler, düşünce ve yaşantıyı mükemmel bir plan içinde ele alır ve bu plan dahilinde inanç (akaid) ve yaşantı ile ilgili esaslar yerli

yerinde açıklanır. İnsanların zihin ve kalplerine bu hüküm ve açıklamaların yerleşmesi için hikmetli ve güzel bir üslup takip edilir. Bunun en önemli anlamı, Kur'an'ın uygun şartlar ve konuma göre, kalplere ve zihinlere bütün açıklama ve hükümleri yerleştiriyor olmasıdır. Zihinler o açıklama ve hükmü almaya hazır olduğunda kalp bu konuma girdiğinde, Kur'an'da gerekli açıklama yapılır. İşte Kur'an'ın en önemli özelliklerinden birisi buradadır. O teoriler kitabı değil, en layık şekliyle pratikler kitabıdır. Konum ve zamanın gereğine göre bildirilen açıklama ve hükümler yirmiüç yılda gerçekleşmiş; kalplere, zihinlere bir daha silinmeyecek şekilde işlenmiştir.

Rasulullah (s.a.v.) bazan tebliğin bir topluluğa iletilmesini emretmiş; arkasından onların ıslahı için zaruri olan açıklamaları, özel konumun gerektirdiği şekilde ifade etmiştir. Başka bir zaman, özel bir açıklamaya muhtaç olan bir topluluk karşısında açıklamada bulunulmadan önce kalpler ve zihinler bu açıklamaları kabul edecek şekilde öncelikle hazır duruma getirilmiştir. Bu iş bazan, geçmiş kavimlerin kıssalarını anlatarak, bazan mevcut problemi genişliğine inceleyerek vs. olmuştur. Terbiye ve talim için bu hikmetli üslubun seçilmesinin başlıca sebebi şudur:

Allah (c.c.) sadece soyut ıslah planları, irşad ve talim programları bildirmeyi murat etmemiştir. Bilakis Allah (c.c.), insanların en iyi anlayabilecekleri biçimde, bizzat hayatın içinde karşılaşılan gerek ferdi gerekse toplumsal problemlerin çözümü şeklinde hükümlerini bildirmeyi murad etmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de hükümler ağır ağır fakat anlaşılabilir, durum ve problemleri çözecek şekilde ayetler indirilmiştir.

Rasulullah (s.a.v.), inananlara öğretmek, nefislerini temizlemek, hallerini güzelleştirmek ve Rabb'lerinin hükümlerini kendilerine bildirmek için aynı Rabbani programa göre hareket etmiştir. Şöyle ki; Rasulullah (s.a.v.) yirmiüç sene devam eden peygamberlik hayatı süresince, davet, tebliğ, açıklama ve irşad için devamlı gayret göstermiş, O'na her çeşit insan gelmiş ve karşılaştıkları problemlerin çözümünü sormuşlardır. Bunlardan bazılarının diğer bazılarına göre akıl ve kabiliyetleri, görüş inanç ve ahlaki durumları farklı olduğu için, Rasulullah (s.a.v.), tek bir ifade şekliyle, monoton olarak açıklamalarda bulunmamış, şartları devamlı dikkate almıştır. Bir insanın ve grubun sorununu onların eksik yönlerini dikkate alarak cevaplandırırken bir başkalarını da içinde bulundukları duruma göre değerlendirip bir öncekilere göre az veya çok açıklamada bulunmuştur. Rasulullah (s.a.v.), mutlak Hakim'in öğrencisi olarak, bu mutlak Hakim'in, kitabında üstün kılıp tercih ettiği güzel yolun bizzat yolcusu olmuş ve o yolda devam etmiştir ki, bu yol da en kısa ifadeyle Rabbani metodun kendisidir. O'nun bütün emir ve nehiyleri şartlara uygun olarak gelmiş ve yaşantıda yerini bulmuştur. Sadece ilişkilerin gerektirdiği, ortamın uygun olduğu ve direkt olarak kalbe nüfuz etme özelliği olan şeyler Rasulullah (s.a.v.) tarafından anında insanlara bildirilmiştir. İşte hadis kitaplarında dağınık bir şekilde bulunan hadislerin asıl anlam kazandığı yerler problemlerin içindeki çözüm getirici olma özellikleridir. Rasulullah'ın (s.a.v.) tebligatındaki mükemmel yapıyı, zihinlere ve kalplere nüfuzundaki hikmeti bilmek isterseniz, o zaman bütün bu nassları en genel şekilde dikkate alıp birbirleriyle ilişkilerini ve o hükmün bildirilmesine sebep olan ortam ve

şartların özelliğini bilmeniz gerekir. Eğer bu nassları parça parça ele almaktan vazgeçilir de bir bütünlük içinde dikkate alınır ise, asıl anlamları kavranabilir. Bu yapılmayacak olursa kendimizi aldatmaktan başka birşey yapmamış oluruz. Durumumuz, Kur'an'ın bir ayetini alarak, konunun gerektirdiği diğer ayetleri dikkate almadan yanlış sonuca ulaşan kişinin durumuna benzer.

Şimdi, konuyla ilgili olarak, Rasulullah'ın (s.a.v.) özel konum gereği bildirdiği açıklamaları içeren hadislerden bir kısmına gözatalım.

Ebu Eyyub Halid b. Zeyd el-Ensari'den (r.a.):

Bir adam şöyle dedi:

“Ey Allah'ın Rasulü! Bana, beni cennete sokacak ameli bildir.”

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Allah'a ibadet edersin, O'na hiçbirşeyi ortak koşmazsın, namazı kılar, zekatı verir ve yakınlarını ziyaret edersin.” (Muttefekun aleyh)

Eğer hadis dikkatli bir şekilde okunursa, Rasulullah'ın (s.a.v.), kendisine soru soran kişinin eksiklerini dikkate alarak cevap verdiği görülür. Çünkü bu soruyu soran kişi mü'mindir ve imanın esaslarına inanmaktadır. O'na ahirete inanmanın gereğinden bahsetmek lüzumsuzdur, çünkü inanıyor. İşte Rasulün yaptığı şey, o kişinin fazla önemsemediği veya aksattığı konu üzerinde durarak yapılması zorunlu olan ibadetlerden sadece bir kaç tanesini ısrarla bildirmesidir. O şahıs bunları da yapacak olursa diğer yaptıklarıyla beraber düşünüldüğünde iyi bir mü'min olacaktır.

Bir defasında bir bedevi gelerek Rasulullah'a (s.a.v.) şöyle der:

“Bana bir amel göster ki, onu yaptığımda cennete gireyim.”

Rasulullah (s.a.v.) buyurdu:

“Allah'a ibadet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz, farz namazı kılar, zekatı verir ve Ramazan orucunu tutarsın.”

Bunun üzerine bedevi:

“Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bunun üzerine ne bir şey ilave ederim ne de eksiltirim.”

Bedevi ayrıldığında Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kimin, cennetlik bir dama bakmak hoşuna giderse buna baksın.” (Muttefekun aleyh)

Bu hadiste de görüldüğü gibi en samimi şekliyle bir mü'min, gelerek Rasulullah'tan (s.a.v.), kendisini cennete sokacak ameli soruyor. Rasulullah'ın (s.a.v.) ona kısaca açıklamada bulunması yeterlidir çünkü, kısa açıklamayı alabilecek kapasitededir gelen kişi.

Rasulullah (s.a.v.) ona tevhidi ve Allah’a olan farz ibadetleri bildirir. Konu o kişinin anlayabileceği şekilde kısaca açıklanmıştır. Nihayetle o kişi de Rasulullah’ın (s.a.v.) bildirdiklerini çok iyi şekilde anlamış olarak oradan ayrılır.

Şimdi de Rasulullah’ın (s.a.v.) tebligatının parçası olan bir başka hadis;

Rasulullah (s.a.v.), Muaz b. Cebel’i (r.a.) Yemen’e gönderirken ona buyurdu:

“Sen Ehl-i Kitap’tan bir kavme gidiyorsun. Onları, Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim de O’nun Rasülü olduğum inancına davet et. Eğer buna itaat ederlerse onlara Allah’ın sadakayı (zekatı) zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere kendilerine farz kıldığını bilir. Buna da itaat ederlerse mallarının iyilerini almaktan sakın. Mazlumun (bed)duasından kork. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.” (Muttefekun aleyh).

Konuyla ilgili bir başka hadis de şudur:

“İnsanlarla, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve Rasülü olduğuna şahidlik edinceye, namazı kılıp, zekatı verinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları ise Allah’a aittir.”

Veya bir başka rivayette de şöyle buyurur:

“İnsanlarla, Allah’tan başka ilah olmadığına şahidlik edinceye, bana ve getirdiğime iman edinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu yaparlarsa kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak O’nun (İslam’ın) hakkı istisna. Kendi hesapları Allah’a aittir.”

(Her iki rivayeti de Buhari nakletmiştir).

Rasulullah (s.a.v.) bu hadislerinde İslam anayasasının esasını (Constituon of Law: Anayasa kanunu) açıklamıştır. Şöyle ki, kim, Allah’ın birliğine ve Muhammed’in peygamberliğine inanırsa, İslam toplumunun bir parçası, İslam devletinin vatandaşı olmuştur. Onun inancındaki samimiyet bilinemez ve bunun hesabı Allah’la kul arasındadır.

Bir başka hadiste şöyle buyurulur:

“İnsanların ne kalplerini ne de karınlarını yarmakla emrolunmadım.”

Bir kişinin can ve namus emniyetine kavuşabilmesi için, eğer topluluk olarak İslam devletiyle bir anlaşmaları yok ise, tevhide dayalı bir inanca sahip olduğunu, peygamberin risaletini tasdik ettiğini belirtmesi yeterlidir. Böyle bir konumdan sonra hiçbir şekilde onun elinden İslam devleti sınırları içinde sahip olduğu haklarından vazgeçmesi istenmez ve o da vazgeçmez. O İslam devletinin bir vatandaşıdır ve vatandaşlık haklarından bütünüyle yararlanır. Yalnız İslam’ın hakkı müstesna. Yani, üzerindeki Allah (c.c.) ve kul haklarından birini yerine getirmez ise ve bunda ısrar eder ise o zaman cezalandırılır.

Yukarıdaki hadisin, hidayeti arayan değil, hidayeti bulmuş birisine yönelik olduğu ilk anda anlaşılıyor. Bu bilindikten sonra bu tür hadislerin maksadı kolayca anlaşılır. Şöyle ki, İslam devletinin bölgelerinden birine Rasulullah'ın (s.a.v.) hakim olarak gönderdiği bir kişiye verilen gerekli bilgileri içeriyor bu hadisler. Rasulullah (s.a.v.), ona İslam Devletinin vatandaşlarından birisi olarak kanuni hakları, sınırları ve üzerine düşen görevleri belirtiyor. Çünkü Muaz b. Cebel Allah'ın emrettiği ibadetleri yerine getiren birisidir ve ona namaz kıl vs. gibi emirler gereksiz olacaktır. Ona bildirilenler bilmesi gereken yeni hususlardır. Nitekim Rasulullah (s.a.v.), Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e gönderirken bütün imani görevleri ve ameli esasları insanlara bildirmesini istememiştir. Çünkü durum, ona İslam'la İslam olmayanı ayırmayı ve kişinin küfürden çıkıp, İslam'a girmesiyle sahip olacağı hakları bildirmeyi gerektiriyordu. Şu ayet bu durumun Kur'an'da ifade edilmiş diğer bir delilidir:

“... Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar, zekatı verirlerse yollarını serbest bırakın.”
(Tevbe: 9/5)

Bir kişinin bu kanuni bilgilere dayanarak, Rasulullah'ın (s.a.v.) İslam'ı ve İslami vazifeleri; tevhid inancı, peygamberlere iman, namaz kılmak ve zekat vermek üzere dört esasa sınırlandığını, dolayısıyla bunlardan başka hiçbir görevi olmadığını düşünmesi elbette ki doğru olmayacaktır.

Yukarıdaki hadisler, görüldüğü gibi iki grup altında toplanıyorlar:

1- Özel halleri ve konumları yönünden ihtiyaçları gözönüne alınmak suretiyle, şahısların bizzat kendilerine yönelik açıklamalarda bulunulan hadisler.

2- Ferdi yönler ve şahısların kendileri fazla dikkate alınmayan hadisler. Bunların gayesi sadece müslümanın kanuni haklarını ve İslam devletindeki konumu itibarıyla diğer insanlarla olan farklılıklarını belirlemektir. Yani genel esasları açıklar.

Bu iki çeşit hadiste, anlatım ve ifade farklılığı daha ilk anda dikkati çeker. Rasulullah (s.a.v.) birinci tür hadislerinde müslümanların ruhunu yönlendiren ve kalplerine bakan bir kimse olarak konuşurken; -yani onları ferdi olarak dikkate alırken- ikinci tür hadislerde ise yeni siyasi sistemi tesis eden birisi olarak konuştuğunu görüyoruz.

Artık bu iki sınıfın içine girmeyen diğer hadislere bakabiliriz. Yani Rasulullah'ın (s.a.v.) Arap toplumu içinde yetişmiş mümtaz ashabına yönelik sözlerine. Rasulullah (s.a.v.) ashabını, nefisleri dolduran hakiki İslam ruhuyla doymaları, risaleti tebliğ görevini üstlenmeleri, İslam'ı bütün insanlığa ulaştırma yolunda gayret etmeleri için, onların arasında bulunan birisi olarak ashabını Rabbani bir metodla eğitmiş ve yetiştirmiştir. İşte bu eğitimin parçası olan bazı hadisler vardır ki, onların durumu diğer hadislere göre biraz farklıdır. Önce bu hadislerden bazı örnekler görelim:

Enes'den (r.a.): Muaz (r.a.) devenin üzerinde, Rasulullah'ın (s.a.v.) arkasında oturur bir halde iken Rasulullah (s.a.v.) buyurdu:

“Ya Muaz!” dedi, Muaz'da:

“Buyur ya Rasulullah,” dedi. Rasulullah (s.a.v.):

“Ya Muaz!” dedi. Muaz’da:

“Buyur ya Rasulullah,” dedi. Rasulullah (s.a.v.):

“Ya Muaz!” dedi. Muaz’da:

“Buyur ya Rasulullah, dedi ve bu hal üç defa tekrarlandı. Sonunda Rasulullah (s.a.v.):

“Kalbinde, sıdk ile Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şehadet eden hiçbir kimse yoktur ki, Allah onu cehenneme haram kılmasın.”

Bunun üzerine Muaz (r.a.) dedi ki:

“Ey Allah’ın Rasulü! Bunu insanlara haber vereyim mi? Sevinsinler.” Rasulullah (s.a.v.) dedi ki:

“O zaman ona güvenip dayanırlar.”(Muttefekun aleyh).

Yani Rasulullah (s.a.v.) demek istiyor ki:

“Eğer sen bunu haber verirsen gerçeği idrak edemez ve kurtuluşun sırf sözle söylenen kelimeyi tevhidde olduğunu zannetmeye başlarlar, amellere yönelmezler...”

Ebu Hureyre’den (r.a.):

Bir toplulukta Ebu Bekir ve Ömer de bizimle olduğu bir zamanda Rasulullah’ın (s.a.v.) yanında oturuyorduk. Rasulullah (s.a.v.) aramızdan kalktı ve dışarı çıktı. Gecikince, başına bir şeyin geleceğinden korkarak peşi sıra biz de kalktık. Bir kötülük gelebileceğinden korkanların ilki bendim ve çıkarak aramaya başladım. Nihayet, Beni Neccar kabilesine mensup Ensar’dan birisine ait, çevresi duvarla çevrili bir bahçeye geldim. İçeri girebilmek için kapı aradım, bulamayınca su kanalından içeri girdim. Raslullah (s.a.v.) içerideydi, hemen yanına gittim. Bana şöyle buyurdu:

“Ebu Hureyre! Sen misin?”

“Evet ya Rasulullah.”

“Ne var?”

“Aramızda idin. Kalkıp dışarı çıktın. Gecikince başına bir şey gelebileceğinden korktuk ve seni aramaya başladık. Buraya geldim, seni görüp yanına geldim.”

Rasulullah (s.a.v.) nalinlarını bana vererek buyurdu:

“Ey Ebu Hureyre! Bu bahçenin dışında kalbinde hiçbir kuşku duymaksızın Allah’tan başka ilah olmadığına, şehadet eden kiminle karşılaşırısan onu cennetle müjdele.”

Bahçeden çıktım ilk olarak Ömer (r.a.) ile karşılaştım. Bana dedi ki:

“Bu iki nalın nedir? (Onlarla ne yapıyorsun öyle?)”

“Bunlar Rasulullah’ın (s.a.v.) nalınlarıdır. Hiçbir kuşku duymaksızın Allah’tan başka ilah olmadığına inanan kişiyi cennetle müjdelemem için nalınlarını bana vererek buraya gönderdi.”

Bunun üzerine Ömer (r.a.) kızdı ve döşüme öyle bir yumruk vurdu ki sırt üstü yuvarlandım. Dedi ki:

“Geriye dön Ey Ebu Hureyre!”

Rasulullah’ın (s.a.v.) yanına döndüm. Ağlıyordum, arkamdan Ömer geldi. Rasulullah (s.a.v.) bana hitaben:

“Bu ne hal, neyin var?”

“Ömer’le karşılaştım. Bana haber verdiklerinizi ona söyledim. Kızgınlıkla göğsüme öyle bir vurdu ki, sırt üstü yuvarlandım. “Geriye dön” dedi ben de buraya geldim.”

“Ya Ömer! Bunu niçin yaptın?”

“Ey Allah’ın Rasulü, annem ve babam sana feda olsun! Ebu Hureyre’ye elinde nalınlarla birlikte, hiçbir kuşku duymaksızın Allah’tan başka ilah olmadığına inananlara cenneti müjdelemek için sen mi gönderdin.”

“Evet.”

“Ya Rasulullah, insanların buna güvenip dayanmasından korkarım. Bırak onları amellerine devam etsinler.”

Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):

“Bırakın (devam etsinler).” dedi.

(Müslim rivayet etmiştir). Ebu Zer’den (r.a.):

Rasulullah’ın (s.a.v.) yanına gittim. Üzerinde beyaz bir elbise olduğu halde uyuyordu. Ayrılıp sonra tekrar gittim. Uyanmıştı.

- “Lailahe ilallah deyip de sonra bu inanç üzerinde ölen hiçbir kul yoktur ki cennete girmesin.” dedi. Ben:

- Zina etse, hırsızlık etse de mi? diye sorunca şöyle dedi:

- “Zina etse de, hırsızlık yapsa da.”

Ben tekrar sordum aynı şeyleri söyledi bu hal üç defa tekrarlandı. Sonunda Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi:

- “Ebu Zer’in bütün ısrarına rağmen, zina etse hırsızlık yapsa da.” (Muttefekun aleyh)

Bu üç hadiste de görüldüğü gibi hadislerde hitap edilen kişiler İslam'ın güzelliği ve zirvesini elde etmiş kişilerdi. Rasulullah'ın (s.a.v.) tevhid için olan sözlerini onlar hiçbir zaman, tevhidin sadece söylenmesi yeterlidir, şeklinde anlamıyorlardı. Aksine tevhide bağlı olarak gelişen düşünce ve hareket şeklini çok iyi kavramış ve bizzat uygulayan kişilerdi. Nihayette Ömer'in (r.a.) kaygısı da, Rasulün sözlerinin kendileri tarafından doğru olarak anlaşıldığını fakat diğer insanların yanlış anlayacağı şeklindedir. Yoksa hiçbir sahabinin bu hadisi veya buna benzer hadisleri işittiğinde yaşantılarında geriye doğru bir değişiklik olmamış, ameli yönü hiçbir zaman ihmal etmemişlerdir.

Bu hadisleriyle Rasul, ashabının dikkatini, İslam'ın özü ve esası olan tevhide çekmiş, Rasul'lerin ve Nebi'lerin gönderilişindeki asıl gayenin, insanları Allah'tan başkasına kulluğun karanlığından kurtarıp, sadece Allah'a kulluğun nuruna çekmek olduğunu belirtmiştir.

Kim ki, bu yüce gayeyi anlar kulluk edilmesi, boyun eğilmesi, yalvarılması, ibadet edilmesi ve tartışılmaz şekilde emirlerinin yerine getirilmesi gereken tek ilah'ın Allah (c.c.) olduğuna inanır ve iman ederse elbette ki bütün yaşantısı bu iman üzerine şekillenecek hayatının bütün birimleri bu imanın etkisini taşıyacaktır. Allah'tan başka hiçbir gücün gerçek güç olmadığını, ilmiyle her şeyi kuşatan, her şeyin yaratıcısı ve hükmedici ilah olarak sadece Allah'ı kabul eden kişi elbette ki O'nun hükümlerine göre yaşantısını şekillendirecektir. Böyle bir kişi sadece doğru ve hak olanı ister ve sadece takva yolunu araştırır. Allah'ın belirttiği hakları eda etmemek için direnmez, kendisine farz kılınan ibadetleri yapmakta tereddüt göstermez. Tevhid inancı insana doğru görüş, doğru hayat ve sağlam bir yol garantisi verir. İnsanın tabiatındaki zayıflık ve gevşekliğin sonucu olarak oluşacak olan hata ve günah tevhide kavramış kişi tarafından anında terkedilir ve daima açık olan tevbe kapısından geçilir, asla hata ve günah üzerinde ısrar etmez. Çünkü günahlara devam ve fasıklıkta ısrar etmek, gibi durumlar, Allah'a imanla beraber bulunamaz, bulunsa bile, o durumda sağlam bir imandan bahsedilemez. Biraz önce belirttiğimiz bunlara benzeyen hadisler için belirtebileceğimiz en kısa açıklama budur. Eğer bu hadisler tek başına alınır ve hadisin belirtildiği şahıs, ortam ve ilişkili olduğu diğer esaslar dikkate alınmazsa muhakkak yanlış bir sonuca ulaşılır. Ashap bu hadisleri anlaşılması gereken şekliyle anlamış ve hiçbir zaman örneğin, yukarıdaki hadislerin birisinde geçtiği şekilde bir kişi sadece tevhide inanır ise, peygamberlere, ahirete meleklerle, kitaplara vs. inanmasa, salih amelde bulunmasa ve Allah'ın emrettiği ibadetleri yerine getirmese de cennete girer şeklinde anlamamıştır. Nihayet Rasulullah (s.a.v.) bu tür hadislerine herhangi bir toplulukta değil, sadece seçkin ashabına karşı söylemiş, diğer insanlara söylenmemesini istemiştir. Çünkü o seçkin ashab bu hadisleri doğru şekliyle anlayan kişilerdir. Eğer diğer insanlar bunu duyacak olursa yanlış, anlamak istedikleri şekliyle anlarlar. Nihayet bugün de olan bu değil midir? Maalesef insanlar “inandık” demekle kurtulacaklarını düşünmeye başlamış, hatta buna iman eder olmuşlardır.

Yanlış anlaşılma durumunu Rasulullah (s.a.v.) Muaz b. Cebel'in (r.a.) hadisinde “o halde buna güvenip, dayanırlar” sözleriyle belirtmiştir. Yalnız Ebu Hureyre'nin (r.a.)

hadisinden, bütün insanlara açıklanması gereken bir hakikat bildirildi gibi bir sonuca ulaşılabilirse de Rasulullah (s.a.v.) kalbinde hiç şüphe duymadan tevhide inananlara açıklanması gerektiğini belirtmiştir ki, kalbinde hiçbir şüphe duymadan tevhide inanan kişinin amelleri, ibadetleri terketmesi düşünülemez. Fakat Ömer'in (r.a.) kaygısında olduğu gibi cahiller bunu yanlış anlayabilirler. Sonunda Rasulullah'ta (s.a.v.) bu kaygı ile sözlerinin herkese söylenmemesi gerektiğini belirtiyor. Bütün bunların sonucunda anlaşılıyor ki; Ebu Zer'in (r.a.) hadisinde olduğu gibi sadece "lailahe illallah" demekle kurtulunamaz. Bu söz ancak "lailahe illallah" temeli üzerine gerçekleşen bir inanç, düşünce ve yaşantının ifadesi şeklinde ortaya çıkar ve söylenirse asıl anlamı belirlenmiş olur. Rasulullah'ta (s.a.v.) bazı hadislerinde "kalbinde hiç şüphe duymadan" veya "şüphe etmeyen bir kul" sözleri ile bunu açıklamıştır.

Eğer bu hadislerden, kişi sözle inandığını söyler ise, cennete girer. Bu sözün arkasından küfrün temsilcisi de olsa, küfre hizmet de etse, Allah'tan başka, kendisinde hüküm koyma yetkisini var zannedenlerin hükmüne boyun da eğse bu böyledir gibi bir sonuca ulaşmak kesinkes yanlıştır. Yukarıda da belirttiğim gibi bu söz insanı cennete sokar fakat; inanç, düşünce ve yaşantı bütün yönleriyle bu söz gerçek, olunması gereken şekliyle mü'min olan birisinin, kendi halini tanımlayan en kısa ifade şeklinde olursa asıl anlaşılırsa aslına uygun olan şekliyle kavranmış demektir. Yoksa bir kişi küfrün bizzat içinde olsa, küfrün temsilcisi olsa, hayatının her anını küfre göre şekillendirirse sonra da kalkıp bir değil binlerce defa bu sözü söylese hiçbir yararını göremez. Çünkü bu sözün onun yanında hiç yeri yoktur. Anlamsız, gerçekle ilgisiz bir sözdür o kişi için.

Bu tür hadislerden anlaşılması gereken doğru anlam şu ayetle uyum içindedir:

"Rabbimiz Allah'tır; deyip, sonra doğru olanların üzerine melekler iner: "Korkmayın, üzülmeyin, size vaad edilen cennetle sevinin" (derler)." (Fussilet: 41/30)

Hidayet ve Dalaletin Mahiyeti

Bir müddet önce, bazı gazeteler İngiliz yazarı B. Shaw'ın doğu ülkelerini kapsayan bir geziye çıkacağı açıklandı. İşte bu gezisi sırasında "El-Huda" gazetesinin yazarlarından biri Shaw'la rapörtaj yaptı. Shaw, İslam hakkında daha önceki övgülerini aynen sıraladı; "İslam özgürlük dinidir. Onda düşünce ve fikir özgürlüğü vardır. Bunlar O'nun en ayrılmaz özellikleridir. Hristiyanlığın İslam'la yarışacak bir yönü olmadığı gibi dünyada toplumsal yapıyı İslam kadar mükemmel bir şekilde ele almış ve sorunları çözümleyici cevaplar vermiş başka bir din daha yoktur. İslam aleminin geri kalışının başlıca sebebi, İslam'dan uzaklaşmış olmalarıyla açıklanabilir. Eğer müslümanlar gerçek İslam'ı öğrenirler ise uykuları uyanıklığa, gerilikleri ileriliğe, ızdırapları mutluluğa dönüşecektir."

Bu sözler karşısında gazetenin yazarı gayet tabii olarak Shaw'a şu soruyu yöneltir:

“Madem ki, İslam’ı bu kadar mükemmel ve güzel buluyorsunuz, öyle ise niçin O’na dahil olduğunuzu ilan etmiyorsunuz?” öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, İslam hakkında böyle olumlu düşünen fakat İslam’a girmeyen birisine sorulması gereken zorunlu bir sorudur bu. Çünkü kişi için bir şeyin kötülüğünü farketdiği halde onu terketmemesi veya bir şeyin iyi ve güzel olduğunu gördüğü halde onun mensubu olmaması birçok sorunun oluşmasına neden olur ki, bu yadırganacak bir tutumdur. Shaw, bu soruya verdiği cevap, durumunu tam aydınlatmamakla birlikte, onun İslam’ı kabul etmeye yönelik olmadığını da gösterir. “Niçin mi? Çünkü bende hidayet denen şey gerçekleşmemiştir. Ben hidayete muhtacım.”

Aslında bu, sadece Shaw’la ilgili olan bir durum değildir. Bilakis dünyada İslam’ın güzelliğini, mükemmelliğini, medeniyetinin üstünlüğünü, toplumsal sisteminin orijinallliğini ve mükemmelliğini gürüp de O’na dahil olmayan birçok düşünür vardır. Bu tür insanlar her zaman var olmuştur ve var olmaya devam edeceklerdir de. Onlar kendilerine İslam sorulduğunda güzel cevaplar vermişler fakat, niçin İslam’a teslim olmadıkları sorulduğunda şaşırmış, bir çıkmaza girmişlerdir. Onlara, sanki adımlarını İslam’a doğru yöneltmelerini engelleyen, ayaklarında bir ağırlık varmış gibi, İslam’ın önüne gelip durmuşlar, biraz daha ileri gidip İslam’a dahil olmamışlardır.

Bu durumun aksine bütün hayatlarını İslam’a düşmanlık içinde geçiren insanlar da her zaman bulunmuştur. Bunların bazıları bazı anlarında İslam’a olan saldırılarını daha da artırmak için İslam’ı öğrenmek niyetiyle ona yöneldiklerinde hallere değişmiş, hakikatı görmüş ve İslam’a dahil olmuşlardır. Ve geri kalan ömürlerini birer mü’min olarak geçirmiş, her an Allah’ın rızasını gözeterek hayatlarını ona göre düzenlemişlerdir.

Hidayet ve delalet, gerçekten ilginç, garip bir olgudur. Bir şey binlerce insanın önünde söylenir, bazısı söylenene hiç aldırmaz iken, bazısı da ona eğilim gösterir ve söylenenlerin etkisini hisseder. Bu farklılığın sebebi insanı gerçekten şaşırtmaktadır. İşte o söylenenlerin etkisinde kalanlar da kendi aralarında farklı özelliklere sahip olurlar. Bir kısmı söylenenlerin o an için etkisinde kalırken, bazısında bu etki devamlı olur fakat söylenenlerin mensubu olmaz, bazısı ise o söylenenlerin en önemli mensubu ve savunucusu olur. Her şeyini o söylenenler için feda etmeye hazırlanır ve gerekiyorsa eder de.

Yukarıdaki örneğin dışında başka bir örnek daha vermek gerekirse, yolun kenarında bayılmış birisini gören insana karşı, insanların davranışları birçok farklılıklar gösterir. Örneğin bir kısmı sadece bakıp geçerken, bir kısmı acıdığını belirtir fakat o geçer gider, bir kısmı ise o kişiye bizzat yardımcı olur. Veya elleri kelepçeli, askerlerin arasında birisini gören insanlardan bir kısmı, o kişiye acırken bir kısmı hiç aldırmaz, bir kısmı da “Vardır bir suçu çeksın cezasını” diyerek bir anlamda o kişinin durumuna sevindiğini dile getirir. Bir kısmı da o kişinin durumunu düşünerek kendisi için dersler, ibretler almaya çalışır.

İşte bütün bunlar, insandan insana değişen farklı özelliklerdir. Aslında bunların farklılığı pek garipsenecek bir hadise değildir. Asıl garip olan şey, aynı kişinin aynı şey karşısında değişik tavırlar içinde olmasıdır. Bir şey ki, insan onu bin defa işitiyor ve her

defasında kabul etmemek için direniyor. Fakat öyle bir an geliyor ki, o şeye kapalı olan kalbi açılıyor, daha önce içine işlemeyen şey kalbinin derinliklerine kadar nüfuz etmeye başlıyor, ve hatta önceleri karşı çıktığı şeyi kabul edip onun savunucusu, mensubu oluyor. Yine bunun gibi, bir adam önceleri görüp de hallerine hiç acımadığı hatta alay ettiği yoksul kişilere karşı gün oluyor kalbi yumuşuyor ve devamlı olarak onları gözeten birisi oluyor. Merhamet ve yardım kanatlarını onların üzerine geriyor. Düşünen birine çok dersler verebilecek bir olayla karşılaşan bir kişi daha önce tamamen ilgisiz kaldığı hadiseye gün geliyor son derece ilgi göstermeye başlıyor.

İşte insanın hidayet ve delaletindeki özellikler de böyledir. Örneğin, Kur'an aynı Kur'an idi. Kur'an ayetlerini okuyan peygamber aynı peygamberdi. Ebu Cehil ve Ebu Leheb O'nu dinlediler fakat düşmanlıklarına devam ettiler. Aynı kişiyi dinleyen ve aynı şeyleri işiten Ebu Bekir (r.a.), Ali (r.a.) gibileri ise, işittiklerine teslim olup, hiçbir şüphe duymadan inanarak, hayatlarını ona göre düzenlediler. Ömer (r.a.) ve onun gibileri ise daha önce işitip karşı çıktıkları şeyleri gün gelip kabul ettiler ve o inancın en önemli mensubu, en yiğit taraftarı oldular. Kalpler aynı, kulaklar aynı, fakat görüldüğü gibi ilgi farklı. Daha önce duymayan kulaklar, etkilenmeyen kalpler, gün geliyor tamamen değişerek en hassas etkileri alacak duruma geliyor. İlgi durumları ve kabiliyetlerdeki farklılığa yönelik bir çok açıklamalar yapmak mümkün ise de aslında kişi bir şeye karşı olan tavırlarındaki samimiyette pek farklı konumda değildir. Yine daha önce ters tepki gösterdiği şeye karşı olan tavırlarındaki -kendisi açısından- doğruluk ve samimiyet duyguları, ile daha sonra o şeye karşı duyduğu ilgi ve sempatiye samimiyet ve doğruluk o kişi için aynı derecededir. Garip olan taraf şudur. Daha önce kulaklar ile kalp arasındaki irtibatı kesen perde gün geliyor şeffaflaşıyor, gün oluyor tamamen kalkıyor. Bütün bunlar insanın irade ve bilincinin dışında gerçekleşiyor.

İşte bunlar aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi Kur'an'ın bazı ayetlerinde kısa fakat özlü bir şekilde açıklanmıştır.

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslam'a açar. Kimi de saptırarak isterse onun göğsün, (o kimse) göğsü çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar. Allah inanmayanların üstüne işte böyle pislik (sıkıntı ve musibet) çökertir.” (En'am: 6/125)

“Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat (O), dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir. Ve siz mutlaka yaptığınız şeylerden sorulacaksınız.” (Nahl: 16/93)

Şu ayette de insanın hidayete ermesinin mahiyeti en güzel şekliyle açıklanmıştır:

“... De ki: Allah dilediğini saptırır, (Hak'ka) yöneleni de kendisine iletir.” (Ra'd: 13/27)

Bir başka ayette insanın delaletinin mahiyeti açıklanmaktadır:

“Kur’an okunduğu zaman seninle, ahirete inanmayanların arasına kapalı bir perde çekeriz. Kalplerine (onu anlamalarına engel olacak) kabuklar, kulaklarına da bir ağırlık koyarız...”
(İsra: 17/45)

İnsanın kalbinde, onun hiçbir etki ve bilinci olmaksızın ortaya çıkan ve sonunda insanı o gerçeği kabule iten fitri hal, biraz önce zikrolunan ayetlerde “Allah hidayete erdirir” şeklinde belirtilmiştir. Nitekim o ayetlerde, insanın kalbindeki bu değişim “onun göğsünü açar” şeklinde açıklanmıştır. İnsanın kalbinde yine kendi bilinci dışında gerçekleşen bir değişim de delaletle doğru olur. Bu durum ayetlerde “onun göğsünü (o kimse) göğeye çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar” şeklinde tanımlanmış ve açıklanmıştır. Bu ayetlerin işaret ettiği, “insanın hidayeti ve delaleti” “kalbinin açılması ve tıkanmasındaki” sebebe gelince o da şudur:

İnsan, samimi bir şekilde Allah’a yöneldiği zaman, ona Allah’ın rızasına götüren yol açılır. Fakat kibirlenip, Ona yönelmeyi reddettiği zaman üzerinde bulunduğu sapkınlığı doğru zannederek oyalanır ve sonunda bu kibir ve reddinden dolayı hesaba çekilir. Yaptıklarının tamamı ile sorgulanarak cezalandırılır. O, bu haliyle ne kadar doğru için çalıştığını söylesin ve buna inansın, üzerinde bulunduğu hal yanılmaktan, aldaticılıktan başka birşey olmayacaktır. Bu haliyle de onun hidayetle bir ilişkisi olmayacak ve sapmış birisi olarak hayatını devam ettirip sonunda büyük hesap ile karşı karşıya kalarak yaptığı kötülük ve hatalarının cezasını çekecektir.

Burada konu biraz karışık gibi görünüyor fakat şu unutulmamalıdır ki, karışıklık konudan değil anlama biçiminden kaynaklanmaktadır. Hidayet ve delalet konularının her birini tek başına aldığımız zaman Kur’an’daki, var gibi gözüken düğüm çözülecek ve konu anlaşılacaktır. Yukarıda belirttiğimiz ayetlerde bir taraftan insanı hidayete erdiren ve kalbini açanın, veya insanı saptıran ve kalbini daraltanın Allah (c.c.) olduğu vurgulanırken, diğer yandan insanın hidayete ermesi ve kalbinin açılışının Allah’a yönelmesine -yani insanın iradesi ve isteğine- bağlı olduğu belirtilmektedir. Yine aynı şekilde insanın delaletle sürüklenmesinin sebebi olarak da; Allah’a tevbe etmemek, O’na karşı sorumlu olunduğunu düşünmemek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iki durum arasındaki ilişkiyi anlamak için bilinmelidir ki, Allah (c.c.) insanın fıtratına hakla-batılı, doğru-yanlış ayrımını yapabilecek gücü vermiş ve o hal üzerine yaratmıştır. Bu güç insanı her zaman Hakka, doğruya çağırır fakat insanın durumuna göre, bu bazen gayet net olarak gerçekleşirken bazen çok silik olmaktadır. Bu konuyu önceki sayfalarda açıkladığımız için tekrar ele almaya gerek yok. İşte insanı Hakka çağırان bu kuvvet fitri hidayettir. Bu durum aşağıdaki ayette şöyle açıklanmıştır:

“... Allah’ın yaratma kanununa (uygun olan dine dön) ki, (O) insanları ona göre yaratmıştır...” (Rum: 30/30)

İnsanın içinde etken olan başka bir kuvvet vardır ki, o bazan insanla çatışır ve insanı batıla sevkeder, yalanı güzel gösterir, batılı süsler... Kısacası insanı Hak yoldan uzaklaştıracak işleri yapar. Artık bu iki kuvvetten hangisinin etkin olacağı insanın

durumuna bağlıdır. İlim kazanma, güzel ahlakın unsurlarından olan terbiye şekilleri, çevrenin etkileri... Bütün bunlar dış etkenlerdir ve insanı dışarıdan etkilerler. Bunların ağırlık derecesi de hidayet veya delaletin sebebi olarak açığa çıkabilir. İnsanın, içindeki düşünme, idrak, basiret, feraset, bilinç vs. gibi kuvvetlerini birleştirip, doğru veya yanlış yolla ilim kazanma vasıtalarının hizmetinde kullanması ve kendisine varolana kesin karar vermemekle kesini işletmesi, iradesine bağlıdır. Ve insan iradesi sayesinde birbirine zıt olan hidayet ve sapıklık kuvvetlerinden birini seçebilir.

Sanki insan dünyada hissedilemeyecek şekilde, hidayet ve delalet kuvvetlerinin etkisi altındadır. Bu kuvvetlerden birisi onu, güzel işaretlerle doğru yola çekmeye çalışırken, ötekisi onu batılı seçmeye teşvik edip, batılı süsler ve aldatıcı görünüşüyle oyalar. İnsan; bazen sahip olduğu kuvvetleri yanlış bir yolda kullanması ve saptırma etkenlerinin yanlış tesiri altında kalması sesebiyle, delalet çukuruna düşer. Hakkın işaretine ve sesine aldırılmaz. Bazan da insan, batıl yola girip batılın arkasından giderken ansızın iki şeyin yardımıyla delalet ve batıldan nefret eder. Bunlardan birincisi dış etkenler, ikincisi de,aklı ve basiretidir. Bunların neticesinde o kişinin gözlerinin önünde hidayet nuru parıldar. Daha önce sönük veya çok silik olan bu nur o kişiye doğrunun, hidayetin, Hakkın ne olduğunu gayet açık şekilde gösterir. Kişinin kurtuluşa ermesinde en büyük yardımcısı olur.

Bazen de insan Hak ile batıl arasında tercih edememe durumunda kalır. Bazen birine bazen de diğerine meyleder. Bir türlü iradesi ile birisini kesin tercih edip diğerini bırakma gücünü gösteremez. Bu seviyeye olumsuz anlamıyla da olsa ulaşamaz. İşte insanlardan bir kısmı bu tereddüt anında bir kısmı da kesin delalet üzerinde bu dünyadan ayrılır. Nasipleri en güzel olanlar bu sonuncular, yani fitratları temiz, kalpleri doğru, düşünme ve yönelişleri doğru olanlardır. Bunlar, Rabb'in kendilerine verdiği akıldan, gözlerden, kulaklardan tam manasıyla doğru olarak istifade ederler ve tecrübelerinden doğru sonuçlar çıkarıp ilahi işaretlerden gelen uyarıları doğru olarak anlar ve kurtuluşa ererler. Onları, batılın süsü ve gösterişi aldatamaz, akıllarını çelemez. Onlar batılın kötü ve eğri yolunu görür görmez bu yolun kendi yolları olmadığını anlarlar. Sonra bu kimseler, Hak'ka yönelip onu araştırma yoluna girdiklerinde, Hak ve hidayet nuru onları güzelce karşılar. Hakkı hak olarak, batılı da batıl olarak gördüklerinde, dünyanın hiçbir kuvvetinin onları hak yoldan ayırıp batıl yola sürüklemeye gücü yetmez.

Burada açıklanması ve aynı zamanda müslümanın kafasına iyice yerleşmesi gereken diğer önemli bir husus da şudur: Müslüman olmayanlardan bazı meşhur kimseler İslam hakkında güzel görüşler ileri sürdüklerinde, müslümanlar bu kimselerin İslam'ı güzel bulmalarının İslam'a bir üstünlük ve doğruluk kazandıracağı zannıyla onların bu sözlerinin propagandisti oluyorlar. Bunu yaparken de şeref ve iftihar duyuyorlar. Fakat unutmamalıyız ki, İslam'ın üstünlüğü, doğruluğu, hak oluşu sadece ve sadece Allah'tandır. Yoksa falan veya filan ilim adamının övmesinden değil. Bizler insanların değil, Allah'ın övdüğü ve beğendiği dinin mensupları olmak yolunda gayret göstermeli ve sadece Allah'ın övgüsü dolayısıyla sevinmeliyiz. Nitekim güneşin, ışık vermesi için Ahmed'in ikrama ihtiyacı olmadığı, suyun, akıcılığını ispat etmesi için Mehmed'in itirafına muhtaç olmadığı gibi.

Aynı şekilde İslam'ın da, Hak ve doğru oluşunda hiçbir insanın itiraf ve şahitliğine ihtiyacı yoktur. Özellikle dilleri ile kalpleri aynı şeyleri söylemeyenlerin sözleri bizler için hiçbir öneme sahip değildir. Onlar kendi kendilerini aldatmaktan başka birşey yapmış olmuyorlar. Çünkü onların dille olan İslam'a yönelik övgüleri, İslam'ı kabul etmemek ve ondan yüz çevirmekle sahteliğini açığa çıkarıyor. Onlar, İslam'ın tabi olunması gereken tek ve en doğru din olduğunu belirten sözlerinde sadık olsalardı, ona olan övgülerinden sonra iman etmeme konusunda ısrar etmez teslim olurlardı. Bunların durumu, doktorun başarılı teşhisini kabul eden ve doktora yönelik sayısız övgülerde bulunan fakat reçetenin doğruluğuna değer vermeyen ve ona uymayan aptal hastaya benzer. O hastanın doktora olan övgülerinin, reçeteyi kabul edip uygulamamasıyla samimiyetsiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Müslümanlar bilmelidir ki, herhangi bir kimsenin İslam'ın doğruluğunu itiraf etmesi, iftihar edilecek ve sevinilecek birşey değildir. Çünkü İslam'ı Allah'ın övmesi yeterlidir. Asıl olan da budur. Diğerlerinin hiçbir önemi yoktur.

“... Allah katında din İslam'dır.” (Al-i İmran: 3/19)

“Bugün size, dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçtim...”

(Maide: 5/3)

KUR'AN'DA GEÇEN ŞEKLİYLE RASULULLAH

Tarihi süreç içinde, insanı hidayete erdirmek, kurtuluşa erdirmek için, seçkin şahsiyetlerin gelişi birbirini takip etmiştir. En açık söz ve en üstün davranışla insanlara hidayet yolunu gösterip, hak yolu aydınlatanlar bu seçkin kişiler olmuştur. Fakat insanlar, genellikle, onların iyiliğine zulüm ve nankörlükle karşılık vermişlerdir. Onlar, risaletlerinden yüz çevirme, zulüm, baskı, işkence gibi fiziki karşı koymalar ve benzer durumları ortaya koyan düşmanlarının yaptıklarından çok, kendisine inandığını söyleyen taraftarlarından zulüm görmüşler veya diğer bir ifadeyle onların temsil ettiği dava bu zulümle karşı karşıya kalmıştır. Bu zatlar, genellikle ölümlerinden sonra kendi taraftarlarınca değişik anlaşıp yorumlanmış böylelikle tebliğ ettikleri Hak dava çarpıtılmıştır. Taraftarları tebliğ ve talimatlarını değiştirmişler, kitapları tahrif etmişler, harikulade işlerden hoşlandıkları ve hayli şeyleri sevdikleri için o seçkin zatlara gayelerinde bir araç olarak kullanmışlar, nihayet onları bir ilah gibi görmeye başlamışlardır. Halbuki bu seçkin zatların düşmanlarından gelen sıkıntı, zulüm, işkence ve baskı, onlar sadece hayatta bulunduğu müddetçe devam etmiş ölümleriyle birlikte kesilmiştir. Fakat taraftarlardan gelen zulüm ise sürekli olmuş kesilmemiştir. Böylelikle en büyük günahlardan birisi işlenmiştir.

Gönderilen bütün rasuller, nebiler veya Hakkın davet sancağını kaldıranların hepsi hayatlarını; insanın, Kahhar ve bir olan ilah'tan uzaklaştıkları sürelerde Hakkı temsil edip bütün zulümleri kaldırmak ve Hakim olmanın sadece Allah (c.c.) olduğunu belirtmek, şirki silmek için harcamışlardır. Fakat tarihi süreçte alışlagelen, bu seçkin insanların taraftarları, bağlı oldukları nebi ve kişileri rasulleri isim olarak belirtmeseler dahi onları bir nevi ilah kabul etmişler, bu büyük hatanın peşinden giderek Allah'a şirk koşmuşlardır. Bunun neticesinde o zatlar yıkmak için geldikleri ve hayatları boyunca yeryüzünü kendilerinden temizlemeye çalıştıkları putlar haline getirildiler. Bunun başlıca sebebi insanın şu özelliğidir; Fert kendisi için hüsnüzanda bulunmaz ve erdemli sıfatlar da taşıyabileceğini düşünmez. O kendisini ancak, kötülükler, zulüm, ve sefaletten meydana gelen bir yığın olarak telakki eder. Bu bazen net olarak ifade edilebilirken, bazen de hareket, düşünce olarak kendisini ne kadar gizlerse gizlesin açığa vurur. İnsanlar, Allah'ın insanı çamurdan yaratıp, onu birtakım beşeri özelliklerle donatmış olmasına rağmen ona meleklerden daha üstün olabilecek güç ve iradeyi vermiş olmasının hikmetini çoğu defa anıyamaz. Bunun için, her ne zaman beşerden birisi Allah'ın rasulü veya nebisi olarak dünyaya gelmiş ise, onu kendileri gibi su ve çamurdan yaratıldığı için aşağılamış, onun da kendilerinden farksız (olumsuz yönlerle) olduğunu söyleyerek, tebliğini dikkate almamışlardır. Uzun mücadelelerden sonra getirilen hakikata inanan bazı kimseler o seçkin zatın şahsında bazı ayırıcı güzel özellikler görünce, genelde şöyle düşünmeye başlamışlardır:

“Bu güzel özellikler ve yeteneklere sahip olan birisinin bizim gibi bir insan olması mümkün değil.” Böylece onun hakkında çeşitli düşünceler ve bunlara bağlı olarak hikayeler, menkıbeler uydurarak, sakat düşüncelerini açığa çıkarmışlardır. Bazısı onun ilahlığından bahsederken, bazısı da Allah'ın o kimseye hulul ettiğini söylemiş diğer bazısı da onda ilahın bir kısım güç ve sıfatlarını gördüklerini söyleyerek şirke girmişler, hatta o kadar ki, o şahsın Allah'ın oğlu olduğunu bile söyler olmuşlardır.

Allah (c.c.), tüm bu cahillerin düşüncelerinden uzak ve yücedir.

Din önderlerinden hangisini incelerseniz inceleyin, göreceksiniz ki, kendisine en çok zulüm ve düşmanlık yapanlar bizzat kendi taraftarları olmuştur. Onlar, bu önderlerin şahsiyetleri etrafına, diğer insanların onları doğru tanımasını engelliyecek şekilde, kat kat masal ve menkıbelerle perdelenmişlerdir. İş sadece onların tahrif olmuş kitapları arasından, asıl talimatın ne olduğunu anlamamızın imkansız oluşu sınırında kalmamış, daha da kötüsü o şahısların şahsiyetleri anlaşılmayacak kadar konu karıştırılmıştır. Çünkü hayatlarını incelediğimiz ve şahsiyetlerinin muhtevasını öğrenmeye çalıştığımızda, her yönden olağanüstü ve garip şeylerle karşılaşacağımız kesindir. Bu da o şahsiyeti tanıma imkanımızı yok denecek kadar azaltır. Çünkü hayatlarının tüm evreleri olağanüstü olaylarla bezenmiş ve tanınmaz hale getirilmiştir. Sözün kısası, onların hayatlarının doğumlarından ölümüne kadar baştan aşağı masallar yığınınından ibaret olduğunu kolayca anlamak mümkündür. Bu masal ve menkıbeler de hep o kişileri yüceltmeye, ilah olarak algılamaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Örneğin Budizm dininin kendisine nisbet edildiği Budha'nın şahsiyetini ele alalım. Budha'nın hayatını ne kadar incelersek inceliyelim, karşımıza hayali verilerden

başka birşey çıkmaz. Bu seçkin zat, Brahmanizm inancını düzeltmiş ve tek tanrı inancını savunmuştur gerçekte. Şefaatçi ilahlar olarak tanınan putları kırmış birisidir. Fakat ölümüyle birlikte kendisi de taraftarlarınca bir ilah kabul edilmiş, bir müddet sonra da “meclis-i visali” isimli toplantılarda onun görüşleri sahteleriile değiştirilerek bugünkü Budizm’in oluşması sağlanmıştır. Böylelikle asıl ibadet şekillerini de yeni ibadet şekilleriyle değiştirmiş oldular. Temel esas ve ona bağlı teferruat konularını istedikleri gibi değiştirdiler. Bu değişiklikler sonucunda “Budha”yı kainatın efendisi, sebebi, yaratıcısı, ilkesi kabul ettiler. Sonra da oturup tanrılığına inandıkları bu zatın doğumu ve hayatı ile ilgili bir yığın acaip masal ve menkıbeler oluşturdular, bunları halka yaydılar. Bu uydurulan haberler ve derece saçmadır ki, bu haberlere dayanarak, Prof. Vilsen gibi bazı araştırmacılar “Tarihte, Budha isminde birisi yaşamamıştır” gibi bir sonuca dahi ulaşmışlardır. Çünkü anlatılan Budha’nın hiç masalları üç, dört asır boyunca şekillenerek sonunda Budha, tanrı kabul edilmiş, “keşk” döneminde Keşmir’de oluşturulan bir toplantıda, “Budizm Din adamları ve önderleri Yüksek Meclisi”nde, Budha’nın gerçekte bir tanrı olduğu, veya tanrının onda tezahür ettiği kesin olarak kararlaştırılmış ve böylelikle dinin temel esası resmen oluşturulmuştur.

Budha için anlattıklarımızın hemen hemen aynısı Rama için de geçerlidir. Çünkü rama’izm çalışmalarından açıkça ortaya çıkan, Rama’nın bir insan olduğudur. Şüphesiz, O kalp temizliği, adalet, cömertlik, tevazu, anlayış v.s. gibi ahlakın güzel özellikleri üzerinde durmuş ve bu açıdan büyük ün elde etmiş birisidir. Kendisinin tanrı olduğu konusunda hiçbir zaman iddia sahibi olmamıştır. Ancak, O’nun güzel sıfatlara sahip birisi olmasını Hint’liler değişik yorumlamış ve bunun altında muhakkak tanrılık sıfatı olabileceğini düşünmüşler sonunda da onun tanrılığına inanır olmuşlardır. Rama’nın ölümünden sonra şu inanç taraftarlarının düşüncelerinde yer etmiştir: “Vişnu (kainatı koruyan ilah) Rama’ya hulul etmiştir. Rama, Vişnu’nun kainatı ıslah etmek için değişik zamanlarda şekline büründüğü kişilerden birisidir.”

Krişna ise bu konuda gerek Budha gerekse Rama’dan daha çok haksızlığa uğratılmış, yanlış değerlendirilmiştir. Bir çok defalar değişikliğe uğratılan “Gita” adındaki kitap çok dikkatli bir şekilde incelendiğinde, en azından Krişna’nın tevhide inanan birisi olduğu anlaşılır. Bu kitap incelendiğinde, Krişna’nın, Allah’ın bütün kainatı yarattığı, her şeyi ilmiyle kuşatmış olduğu ve mutlak kuvvet ve kudrete sahip olduğuna inandığı gayet açık olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat O’na nisbet edilen “El Muhabaharet”, “Vişnobiran”, “Behağavatbiran” gibi bütün eserler hatta “Gita” kitabı dahi bir taraftan kendisini, Vişnu’nun bedene bürünmüş şekli, yaratıkların yaratıcısı, kainatın idarecisi olarak tanıtırken, diğer yandan da O’nu aşağılamaya sebep olacak bazı sıfatlarla anar. Bunlar normal bir insana dahi izafe edilemeyecek aşağılayıcı sıfatlardır. “Gita” da Krişna’ya ait olduğu iddia edilen sözlerden bazıları şunlardır:

“Ben, bu dünyanın babası, annesi, ailesi ve büyüğüyüm. Temiz ve bilinmeye layık olan benim. Fida Rec, Sam ve Yecr olan benim. Ben insanların rabbi, maliki, şahidi, varacakları yerim. Varlıkların doğumları, yaşamaları ve ölümleri bendendir. Ya Ercin! Size sıcaklığı

ben veriyorum, yağmuru ben yağdırır ve ben durdururum. Hayata, ölüme, doğruluk ve yalana ben malikim.” (9: 17-19)

“İlahlar benim doğumumdan hiçbirşey bilemezler. Çünkü bütün ilahların ve velilerin başı, büyüğü benim. Kainattaen büyük ilahın ben olduğuma, inanan bir kişi, insanlar arasındaki günah ve kötü şeylerden ve dünya sevgisinin hilelerinden kurtulup hidayete kavuşur.” (10: 2-3)

“Ey saçını ören! (yani Ercin, Ercin de bir başka şahsın ismidir). Ben bütün canlıların sebebiyim. Bütün canlıların başı, ortası ve sonuyum. Ben Vişnu’yum (en büyük ilah) oniki ilahtan büyüğü benim. Güneşlerden ışık saçan bir güneşim. Ben rüzgarı kontrol eden ilahların reisiyim. Yıldızların içinde en parlağım.” (10: 20-21)

“Orada, hareket eden ve duran hiçbir canlı benim kontrolümden çıkamaz. Kainatın bütününü sadece bir parçamla yönetir ve kuşatırım.” (10: 29-34)

“Ya Bando! (bir kabile ismi) Kim akla göre hareket eder, bütün işlerin ilahların ilahı olan bana döndüğünü anlar, bütün bunun dışındaki alaka ve ilgilerden kurtulup sadece bana bağlanır ve canlılara düşman olmazsa işte o, benim kulum ve bana kavuşmak isteyen kimsedir.” (11; 55)

“Ben bütün canlıların malikiyim. Ben doğrulmadım. Yüreğim cevherlerden oluşmuştur. Bende hiçbir değişiklik olmaz ki kudret ve hikmetimle olmasın. Ya Biharet! (Yani ey Salih kişi) din zayıflayıp dinsizlik yayıldığında, iyileri muhafaza etmek ve zalimleri mahvetmek için kendimi gösterir, açığa çıkarım. Dini devam ettirmek için değişik şekillerde her zaman ben gelirim.” (4; 6-8)

Bu sözlerden, Krişna’nın ilahlık iddiasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat “Bağut Biran” kitabında aynı Krişna’nın kötü sıfatlarla sıfatlandırıldığı görülür. Bağut Biran’daki açıklamalara göre Krişna, havuzda yıkanan kızları gizli gizli seyrediyor ve onların elbiselerini saklayarak perişanlıklarından zevk alıyordu. Sonra da onların sayısınca kendi vücudundan varlıklar yaratıyor. Melik Birkeşt, Sadan Şek’ten bu konuda açıklama yapmasını ister: “Tanrı, dinini yaymak için Krişna şeklinde geliyor. Fakat öte yanda aynı Krişna dinin bütün esaslarına ters bir şekilde aşağılık işlerde bulunuyor, kadınlarla meşru olmayan bir ilişkiye devam ediyor. Sizce bunun açıklaması nasıldır?” Bu anlamlı soru karşısında Sadan Şek’in cevabı oldukça kaçamak ve tutarsızdır. Bu cevap bir tanrı inancını insanların nasıl çarpıttığını göstermesi açısından anlamlıdır. “İlahlarda bazen yanlış işler yapabilirler. ancak onların günahı kendilerine zarar vermez. Nasıl ki ateş her şeyi yaktığı halde kendisini yakamıyorsa. Bu da böyledir.”

Herhangi bir sadık din liderinin, kendisini insanların rabbi ve kainatın maliki olarak tanıtmayı nasıl düşünülemezse birazcık akli olan bir kimsenin, büyük bir din liderinin durumunu bu derece rezil bir şekle dönüştürmesini beklemesi de pek mümkün değildir. Ancak, Tevrat’ı, İncil’i ve Kur’an’ı tam manasıyla dikkatli bir şekilde incelediğimizde akli ve ahlaki çöküş zamanlarında insanların, iyilik ve güzelliğin zirvesine çıkmış kimselerin

hayatlarını nasıl bozuk kalıplara soktuklarını, onlara ithaf edilen ve hepsi hayal ürünü olan hikayeleri nasıl oluşturduklarını açıkça görürüz. Bunun için Krişna da böyle bir anlayışın kurbanı olmuştur. Savunduğu düşüncelerin, bugünkü Hint'lilerin kitaplarında gördüklerimizden farklı olduğu, ve yine asıl şahsiyetinin de onların din kitaplarında açıklanan şahsiyetin dışında olduğu büyük bir ihtimal hatta gerçektir.

Hiçbir zaman Peygamberliğinde şüphe olmayan İsa (a.s.) düşmanları ve taraftarı olduğunu söyleyen kişilerin kurbanı olan büyük şahsiyetlerden birisidir. Meryem'in oğlu İsa (a.s.), diğer insanlar gibi bir insandı. İnsanın sahip olduğu özelliklerin aynısına sahipti. Yani o da sadece bir farkla insandı ki, o da Allah (c.c.), O'na hikmet, nübüvvet ve mucizeler vermişti. O'nu, Haktan ayrılan, bozulan bir mileti ıslah etmek için göndermişti. İşin başında bu kavim O'nu yalanlamış, varlığına üç sene dahi katlanamamış sonra da öldürmeye kalkmışlardı. Bundan Allah'ın yardımıyla kurtulan İsa (a.s.) bu sefer taraftarı olduğunu söyleyen insanların zulmüne uğramıştır. Veya diğer bir ifadeyle bazı insanlar İsa (a.s.), dolayısıyla kendilerine zulmetmişlerdir. O'ndaki büyüklük ve güzelliği olduğunun dışında anlayan bu sözde tarftarlar, işi o kadar çarpıttılar ki sonunda O'nu, tanrının oğlu veya tanrının kendisi olarak tanımaya başladılar. O'nu “Allah, insanların günahına karşılık olarak kendisini feda etmek istedi ve İsa şekline girdi. Çünkü insan günahkar yaratılmıştır ve onun bu günahını kendi kendine temizlemesi mümkün değildir. Kendi kendine kurtuluşa ulaşması mümkün değildir” diyerek insan oluşunun dışında algılamaya başladılar. Sadık bir peygamberin böyle, tanrılık iddiasında bulunması dünülemeyecek kadar imkansızdır. Ancak o zatların tarftarı olduğunu söyleyen cahiller, övgülerinin sınırını aştıkları için, hevalarına uydukları için o zatların tebliğ ettiği hakikati çarpıtmış, kitapları tahrif etmişlerdir. Bugün Kur'an'dan başka yerde o mübarek zatların şahsiyetlerini asıl şekliyle bulamıyoruz. Tevrat ve İncillerde konu tamamıyla çarpıtılmıştır. Bu tahrif edilen Tevrat ve İncillerde İsa'ya (a.s.) hulul, oğulluk, ayniyet, gibi sakat düşüncelerin ithaf edildiği daha ilk anda görülür. Bazan, incillerde, Meryem'e:

“Oğlun Allah olarak çağrılacak” şeklinde müjde verildiğini (Luka 35), başka bir yerde Allah'ın ruhunun, güvercin gibi İsa'nın üzerinde dolaştığını ve ona şöyle seslendiğini:

“Bu benim sevgili oğlumdur” (Matta 16, 17), veya İsa'nın kendisinin şöyle dediğini:

“Ben Allah'ın oğluyum. Beni mutlak kudret sahibi Allah'ın sağında otururken göreceksiniz” (Markos 14, 64), veya İsa'nın kıyamet günü, Allah'ın yerine arş üzerine oturup ceza ve mükafat işlerine bakacağı (Matta 25: 31, 46), veya İsa'nın lisanı üzerine şunun ilan edileceği:

“Baba bendendir. Ben babadanım” (Yuhanna 10: 38), veya bu sadık ve şerefli insana yalan ve iftira olarak:

“Ben Allah'tan doğdum” sözünün isnat edildiğini görebiliriz. Yine aynı incillerin başka yerlerinde de Allah ve İsa'nın bir kişi kabul edildiği ve O'na şu sözün nisbet edildiğini:

“Kim beni görürse babayı görmüştür ve baba bana hulul etmiştir” (Yuhanna 15: 9, 10) veya Allah’a ait bütün şeylerin İsa’ya nisbet edildiğini (Yuhanna 3: 35) veya Allah’ın, bütün işlerini İsa’ya havale ettiğini (Yuhanna 5: 20, 21) görürüz. Tüm bu ve bunun gibi şeylerden alemlerin Rabbi, bir, doğmamış, doğurmamış, mutlak güç ve kudret sahibi olan Allah’a sığınırız.

Değişik milletlerin, kendilerini hidayete çağıran ve hallerini düzeltmek isteyen kimselere karşı uydurdukları yığın yığın iftira ve yalanların başlıca sebebi, konunun başında da belirttiğimiz gibi övgüde aşırı gitmeleridir. Bu kötülükleri daha da artıran şey, o zatların getirdiklerini tahrif etmeleridir. Bunun sebebi ise getirilen hükümlerin ya yazıya geçirilmemiş olması, veya bazen de yazıya geçirildiği halde korunmamış olmasıdır. Bunun için o zatların ölümünün hemen arkasından getirdiklerine ekler yapmışlar veya bazı bölümlerini çıkarmışlar, aslını yanlıştan ayırmayı imkansız kılmışlardır. Bu karışıklık zamanla kötülük ve batılın yayılmasına sebep olmuş, Hak unutulmuştur.

Şahsiyeti ve getirdiği hakikatlar ondört asırdan bu yana hiçbir değişikliğe uğramadan korunan tek istisna şahıs Rasulullah’tır (s.a.v.). Allah’ın yüce hikmeti, bu hakikatleri değiştirilmesi imkansız bir esasa bağlamıştır. Halbuki insanın garip ve evhama dayalı şeylere arzusundan dolayı şan ve şerefine zirvesine varan bu yüce şahsiyeti hikaye kahramanlarından birisi yapmak, O’na ilahlık vasıfları vermek pek uzak bir ihtimal değildi. Fakat buna rağmen, Allah’ın yüce hikmeti, nebiler ve rasuller zincirinin son halkası olan bu şahsiyeti bütün beşer için ebedi bir örnek ve alemin hidayeti için sonsuz bir lütuf olmasını dilediğinden O’na hiçbir zarar verilememiş, getirdiği hakikatler bütün saflığıyla korunmuştur. Allah (c.c.), Muhammed b. Abdullah’ın şahsiyetini, diğer nebi ve hidayet tebliğcilerinin, cahil taraftarları tarafından karşılaştıkları zulümden korumuştur. Peygamberimizin ashabı ve onlara güzel bir şekilde tabi olan tabiun, daha sonra muhaddis ve diğer alimler topluluğu, nebilerinin hayatını çok dikkatli ve güzel bir şekilde muhafaza edip korumuşlar, hikayelerin önüne geçmişlerdir. Bu üstün gayret sayesinde aradan ondört asırlık bir süre geçmiş olmasına rağmen bugün O’na kendi zamanındaki tabilerinin baktığı gibi bakma ve görme imkanına sahibiz. Farzedelim ki İslam alimlerinin bu gayretlerinin sonucu olan bütün kitaplar kayboldu, onlardan habersiz olsak dahi, peygamberimizi tanımamız için Kur’an-ı Kerim tek başına yeter de artar bile. Kafamızı kurcalayan temel bütün soruların cevabını O’nda bulabiliriz.

Bakalım Kur’an O’nu nasıl tanıtıyor:

1- Kur’an, risalet konusunu en açık şekilde ele alır ve buna bağlı olarak bütün Peygamberlerin birer insan olduğunu açık bir şekilde belirtir. Kur’an’ın indiği zamanda Arap toplumuna hakim olan, zorunlu bir şeymiş gibi, insanların zihnine yerleşmiş olan şu inançtı:

“İnsan, hiçbir zaman Allah’ın elçisi olamaz. Her ne zaman dünya ıslaha muhtaç olursa o zaman ya Allah bizat kendisi gelir veya melek gönderir. Üstelik daha önce gelmiş olan kişiler de birer insan değil insan kılığına girmiş olan tanrının kendisidir vs.” Bu sakat

inancın kökleri insanların zihninde en derin noktalara kadar etkin olmuştu. Bu durum onları şu hale getirmişti; her ne zaman Allah'ın kullarından birisi gelip, onlara Allah'ın risaletini tebliğ ederse hayret ve şaşkınlık içerisinde birbirlerine şöyle sesleniyorlardı:

“Buna ne oluyor? Bizim yediğimiz gibi yiyor, uyuduğumuz gibi uyuyor, sokaklarda, o da bizim gibi doluşuyor. Bu kişi de kim oluyor ki? O da bizim gibi dertlerle karşılaşılıyor, hastalanıyor, Allah bize doğruları gösterecek birini göndermek isteseydi bizim gibi bir insanı göndermezdi.”

Bunlar, Allah (c.c.) tarafından gönderilen her peygamberin karşılaştığı ortak tepkilerdir. İnsanlar bu tepkileri ve karşı çıkışları Allah'ın peygamberlerine inanmamak için kendilerine delil olarak kabul etmişler, böylece hatalarında ısrarlı olmuşlardır.

Nuh (a.s.) kavmine gelip, onları doğru yola çağırdığında şöyle derler:

“Kavminin içinde ileri gelen inkarcı bir grup (diğerlerine şöyle) dedi: “Bu da sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek (size hakim olmak) istiyor. Eğer Allah (elçi göndermek) dileseydi melekleri indirirdi. Biz babalarımızdan böyle bir şey işitmedik.”

(Mü'minun: 23/24)

Hud (a.s.) kavmi tarafından aynı itiraz ile karşılanmıştı. Hud (a.s.) kavmini Allah'a inanmaya ve O'na itaat etmeye çağırınca onların cevabı şu oldu:

“... Bu da sizin gibi insandan başka birşey değildir. Sizin yediğinizden yiyor, sizin içtiğinizden içiyor. Eğer sizin gibi bir insana itaat ederseniz o takdirde siz, mutlaka ziyana uğrayanlarısınız demektir.”

(Mü'minun: 23/33-34)

Musa ve Harun (a.s.), Fravun'a Hakkı götürdüklerinde şu tepki ile karşılaşırlar:

“Şimdi biz kalkıp bizim gibi iki insana mı inanacağız?”
(Mü'minun:23 /47)

Son olarak, Peygamberimiz ömrünün kırk senelik bölümünü sessizlik ve sükunet içinde geçirdikten sonra, aniden:

“Ey insanlar! Ben Allah'ın size gönderdiği bir peygamberim”

şeklinde ilanda bulununca aynı tepkiyle karşılaşmıştı. İnsanlar birbirlerine hayret içinde sorarlar:

“... Bu peygambere ne oluyor ki, yemek yiyor, çarşılarda geziyor. O'na kendisiyle beraber uyarıcı olarak bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut kendisine (gökten) bir hazine atılmalı, veya kendisinin bir bahçesi olmalı da ondan (hiç zahmet ve meşakkat çekmeden) yemeli değil mi?”
(Furkan: 25/7-8)

Yanlış anlamalardan kaynaklanan bu hatalar, kişiyle iman arasında yer ediyor ve kişinin iman etmesini önlüyordu. Kur'an'da bu hatayı kaldırmak için cevaplar verilmiştir. Beşerin hidayetine elverişli olanın yine beşer olduğu konusunda deliller ileri sürülmüştür. Çünkü peygamber göndermekten maksat sadece emir indirme değildir. Bilakis O'nu pratikte göstermek ve kendisine uyulan bir delil haline getirmek için peygamber gönderilmiştir. Eğer; insani özellikler ve noksanlıklar kendisinde bulunmadığı halde, melek veya insanüstü başka bir varlık gönderilmiş olsaydı o zaman insanlar şöyle diyebilirdi:

“Onda nefsi istekler olmadığına ve benim yaratılmış bulunduğum insani hatalara sevkeden özellikler onda bulunmadığına göre, ona nasıl tabi olabilirim? O benim için nasıl olur da örnek olabilir? Bana örnek olacak kişi benim özelliklerime sahip bir varlık olmalıdır.”

Allah (c.c.) bu tür bir düşünceye karşı şu cevabı vermektedir:

“De ki, eğer yeryüzünde (insanlar gibi), uslu uslu yürüyen melekler olsaydı elbette onlara gökten bir meleği elçi gönderirdik.” (İsra: 17/95)

Kur'an, Allah'ın insanlara gönderdiği bütün nebi ve Rasullerin, Allah'ın Rasul'ü Muhammed (s.a.v.) gibi bir insan olduğunu ve herhangi bir insan gibi yeyip, içip, yürüdüklerini açıklamıştır. Şöyle ki:

“Biz senden önce yalnız kendilerine vahyedilen erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (meseleyi bilen eski kitap sahiplerine, ehli kitaba) sorun. Biz onları yemeyen ceset(ler) yapmadık.”

“(Onlar), ölümsüz de değillerdi.” (Enbiya: 21/7-8)

“Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de yemek yerler, çarşılarda gezerlerdi.” (Furkan: 25/20)

“Andolsun, biz senden önce de (senin gibi insan olan) elçiler gönderdik, onlara da eşler ve çocuklar verdik...”

(Ra'd: 13/38)

Rasulullah'a (s.a.v.), kendisinden sonra gelen insanların aynı hataya düşüp -önceki nebi ve rasullerde olduğu gibi- O'na ilahlık vasıfları vermemeleri için, bütün kuvvetiyle insan olduğunu ilan etmesi emrolundu. Kur'an'ın pekçok yerinde bu ilanı açıklayan ayetler vardır.

“De ki: Ben de sizin gibi bir insanım, ilahınız bir tek ilah olduğu bana vahyolunuyor!...” (Kehf: 18/110)

Kur'an'daki bu izahlar, sadece Rasulullah'ın (s.a.v.) risaleti hakkındaki bütün yanlış inanç kapılarını kapatmakla kalmamış, bilakis diğer geçmiş nebilere ve gerçek davetçilere nisbet edilen bütün batıl düşüncelerin de yanlışlığını göstermiştir.

2- Kur'an-ı Kerim'in bütün genişliğiyle ele aldığı ikinci nokta, peygamberin kuvvet ve kudreti meselesidir. Bu da tarih boyunca insanları en çok şaşırtan ve onları küfre sürükleyen konuların başında gelir. İnsanlar genelde yanlış olarak hep şunu düşünmüşlerdir:

“Allah’a kavuşan kimseler olağanüstü kuvvetlere sahiptir. Bu nedenle de Allah’ın işlerine karışma hakkına sahiptirler. İnsanları sevapla mükafatlandırmak ve azapla cezalandırmak konusunda onların yetkisi vardır. Bütün gizli ve açık herşey onların bilgisi dahilindedir. İnsanların gidişatlarında, onların rızasına göre değişme olur. Zarar ve fayda verme gücüne sahiptirler. Hayır ve şer, istediklerini yapabilirler. Kainattaki bütün güçler onlara boyun bükür. Göz açıp kapayıncaya kadar insanların delalet ve küfrü, hidayet ve itaata çevirebilirler.”

Salih ve kamil insanlar hakkındaki bu düşüncelerin aynı Rasulullah’ın (s.a.v.) yaşadığı zamandaki Arap’larda da vardı. Bunun için müşrikler, Rasulullah’tan (s.a.v.) aynı yanlış düşüncelerden kaynaklanan garip isteklerde bulunuyorlardı. Şüphesiz ki onların bazı yönleri Kur’an’da açıklanmıştır:

“Dediler ki: “Yerden bize pınarlar fışkırtmadıkça sana inanmayız ya da hurmalardan ve üzümlerden oluşan bir bahçen olmalı. Aralarından ırmaklar yahut zannettiğin gibi üzerimize gökten parçalar düşürmelisin, yahut Allah’ı ve melekleri karşımıza getirmelisin (onlar, senin doğru söylediğine şahitlik etmelidirler). Yahut altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Maamafih sen, bizim üzerimize, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe senin (tek başına göğe çıkmaya da inanmayız.)” De ki: (Bu gibi hayleri teklif etmekten) Rabbi’mi tenzih ederim! “Haşa, ben O’na böyle şeyler yapmasını teklif edemem. Ben, sadece elçi olarak gönderilen bir insan değil miyim?” (İsra: 17/90-93)

Kur’an, insanlara hakim olan bu çeşit düşünce ve inançları yok etmek için Peygamberin bütün gücünün Allah’tan olduğunu, yoksa O’nun kendi başına hiçbir şeye sahip olmadığını, kendi ihtiyaçlarını dahi Allah’ın izni dışında karşılayamayacağını geniş geniş izah eder. Peygamberin, Allah’ın izni olmaksızın başkasından zararı kaldırmak bir yana kendi, üzerinden dahi zararı kaldırmaya gücü olmadığını açıklar.

“Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine kendisinden başka kaldıracak yoktur. Ve eğer sana bir hayır dokunduracak olursa, şüphesiz O her şeyi yapabilir.”

(En’am: 6/17)

“De ki: Ben kendime dahi Allah’ın dilediğinden başka, ne bir zarar, ne de bir yarar verme gücüne sahibim.”

(Yunus: 10/49)

Kur’an’da, Allah’ın hazinelerinin anahtarlarının peygamberin yanında olmadığı, gaybı bilmediği ve olağanüstü bir kuvvete sahip olmadığı açıklanmıştır.

“Deki: Ben size, Allah’ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem; size, Ben meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum. De ki: Körle, gören bir olur mu? Düşünmüyor musunuz?”

(En’am: 6/50)

“De ki: Ben kendime, Allah’ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette çok hayır (mal ve menfaat) elde ederdim ve bana kötülük dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için uyarıcı ve müjdeciyim.”

(A’raf: 7/188)

Yine Kur’an’da, peygamberin, kıyamet gününde ceza ve hesap işlerine karışamayacağı, O’nun görevinin, sadece Allah’ın mesajlarını tebliğ ederek insanları doğru yola çağırarak olduğu açıklanmıştır. Muhasebe, cezalandırma, azap indirmek gibi şeyler tamamıyla Allah’ındır.

“De ki: Ben, Rabb’imden (gelen) açık bir delil üzerindeyim. Siz ise O’nu yalanladınız. Acele istediğiniz (azap) de benim yanımda değildir. Hüküm vermek yalnız Allah’a aittir. (O) gerçeği anlatır ve o (davayı çözüp) ayırt edenlerin en iyisidir. De ki: Eğer acele istediğiniz şey benim yanımda olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş, şimdi (çoktan) bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.”

(En’am: 6/57-58)

“... Sana düşen, sadece duyurmaktır. Hesap görmek de bize düşer.”
(Ra’d: 13/40)

“Biz bu kitabı, insanlar için sana hak ile indirdik. Artık kim doğru yola gelirse kendi yararınadır, kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Sen onların üzerine vekil değilsin.”
(Zümer: 39/41)

Yine Kur’an’da insanların kalplerine tasarrufta bulunmak (hidayet ve delalet), hakka meyletmeyen kimselerin kalplerine imanını yerleştirmek, bu ve buna benzer hususlarda peygamberlerin herhangi bir güç ve yetkiye sahip olmadığı açıklanmıştır. Peygamber, nasihat, uyarma ve insanları hakka çağırma görevini yerine getirme manasındadır hidayetçidir. Bu konuda Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Sen ölümlere duyuramazsın, arkalarını dönmüş kaçarlarken sağırlara da çağırma işittiremezsin.” (Neml: 27/80)

“... Yoksa sen kabirlerde bulunanlara işittirecek değilsin. Sen sadece bir uyarıcısın. Biz seni gerçek ile birlikte müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik...”

(Fatır: 35/22-24)

Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin sahip olduğu bütün kudret, azamet, üstünlük ve şerefin Allah'a itaat edip tamamıyla O'nun hükümlerini uygulamaya ve kendisine ayet ayet indirilene tebliğ etmeye bağılı olduğunu açıklamıştır. İtaati kaldırıp haktan yüz çevirir, Allah'ın kelamını değiştirmeye kalkar, ve kendi sözlerini O'na ilave edecek olursa; başkası üzerine hiçbir üstünlüğe sahip olmayacağı geniş bir şekilde açıklanmıştır.

“... Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyarsan, o takdirde sen, mutlaka zalimlerden olursun.”

(Bakara: 2/145)

“Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı olmaz.” (Bakara: 2/120)

“... De ki: Onu kendi tarafımdan değiştirmek, benim için imkansızdır. Ben sadece bana vahyolunana uyarım. Şayet ben Rabb'ime karşı gelirsem büyük bir günün azabından korkarım.” (Yunus: 10/15)

Kur'an'da açıklanan bu tür ayetlerin hepsi Rasulullah'ın (s.a.v.) herhangi bir muhalefeti, sapması, tahrifi veya gizlemesinden korkulduğu için indirilmemiştir. Bilakis bu ayetleri indirmekten maksat; insanlara, peygamberin Allah'a olan yakınlığının sebebinin peygamberin -haşa- Allah (c.c.) ile bazı ortak sıfatlara sahip olması veya akrabalık -oğul gibi- bağı olmadığını göstermektir. Böylelikle peygamberin tek özelliğinin, uyarıcı ve müjdeci olması ve Allah'ın hükümlerine kayıtsız şartsız bağlanması olduğu açıklanmaktadır.

3- Kur'an'da çok açık bir şekilde belirtilen üçüncü konusudur; Rasulullah (s.a.v.) diğer peygamberlerden farklı birisi değildir. O, nebiler ve rasuller topluluğundan bir fert ve mahlukatın başlangıcından Rasulullah'ın (s.a.v.) gönderilmesine kadar arka arkaya devam eden nübüvvet zincirinden bir halkadır. Bu zincir, zaman zaman bütün milletlerden gelen nebi ve rasullerin hepsini kapsar. Kur'an'da, nübüvvet ve risaletin bir cinse veya bir ülkeye yahut ta bir millete has olduğu iddiasının yanlış olacağı, çünkü Allah'ın her asırda her kavim ve ülkeye insanları doğru yola çağırın, onları delalet ve sapıklığın akıbetinden korkutan şerefli şahısları gönderdiği tam manasıyla açıklıyor. İşte size bu hakikatı işaret eden ayetlerden bazıları:

“... Her millet içinde mutlaka bir uyarıcı gelip geçmiştir.” (Fatır: 35/24)

“Andolsun biz, her millet içinde Allah'a kulluk edin, şeytan(a tapmak)tan kaçının diyen bir elçi gönderdik...”

(Nahl: 16/36)

Rasulullah ta (s.a.v.) bu uyarıcılardan birisidir. Bu konuda Allah (c.c.) şunları bildirir:

“Bu (Kur’an veya Peygamber) da eski uyarıcılardan bir uyarıcıdır.”
(Necm: 53/56)

“Sen, elbette gönderilmiş elçilerdensin.” (Yasin: 36/3)

“De ki; Ben peygamberlerden bir türedi değilim, (Peygamberliği ilk defa ben ortaya atmadım, ya da önceki peygamberlerin hiç söylemediği şeyleri sizlere söylüyor değilim). Bana ve size ne yapılacağını ben bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim.” (Ahkaf: 46/9)

“Muhammed, sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir.”
(Al-i İmran: 3/144)

Sadece bunlar değil, Kur’an’da Arap peygamberin davetinin, insanların başlagıcından beri gelen bütün davetçi ve hidayetçilerin getirdiği davetin aynısı olduğunu tarih boyunca her nebi ve rasulün çağırdığı aynı dine çağırdığı açıklanıyor.

“Allah’a, bize indirilen, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakup’a ve torunlarına indirilene, Musa ve İsa’ya verilene inanırız; onlar arasında bir ayırım yapmayız. Biz Allah’a teslim olanlarız deriz. Eğer sizin anladığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar.”

(Bakara: 2/136-137)

Hiç şüphesiz ki, bu Kur’an’ı açıklamalarda mevcut hakikatlarla ilgili olarak ortaya konan şey, Peygamberin, Allah’ın hakikatını bildirişinde şüphesiz bir doğruluğa sahip olduğunu göstermektir. Peygamberin temel vazifesi, hakikatı en açık şekliyle insanlara göstermek, bu mutlak doğruları küfrün pisliğinden temizleyecek olmaları gereken şekliyle açığa çıkarıp insanlara göstermektir.

4- Kur’an, Rasulullah’ın (s.a.v.) getirdiği hidayetin gerçekliğini açıkladıktan sonra, Allah’ın tamamlanması, yerine getirilmesi ve yapılmasını istediği ibadetleri gösterir. Bu ibadetler de teorik ve pratik olmak üzere iki kısma ayrılır.

Birinci kısma giren ibadetler aşağıda belirtildiği gibidir.

a) Ayetlerin okunması, nefislerin tezkiyesi ve kitabın talimi, şu ayet bunlara işaret etmektedir:

“Andolsun ki, Allah, mü’minlere büyük lutuft abulundu. Zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken, onlara, kendi içlerinden, kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen ve kendilerine kitap ve Hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.”

(Al-i İmran: 3/164)

Ayetleri okumaktan maksat, hükümleri, emirleri ve Allah’tan gelen tevcihleri tam olarak, harfiyyen bildirmektir. Nefisleri temizlemekten maksat; bir taraftan insanların ahlakını, hareket biçimini ve yaşantılarını her türlü kötülük ve pisliklerden korurken, diğer yandan onlara güzel hareket biçimlerini, güzel ahlakı göstermektir. Böylelikle insanlar

doğru yol üzerinde bulunmuş olurlar. Kitap ve Hikmeti öğretmekten maksat; insanların, devam eden yaşantılarını Allah'ın rızası dahilinde geçirmelerini sağlamak için, Allah'ın kitabındaki kastedilen esas anlamı insanlara öğretmek, yanlış anlamaların ve yorumların önüne geçmektir.

b) Dinin tamamlanması; Bu konu aşağıdaki ayette anlatılmaktadır.

“Bugün size, dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçtim...”

(Maide: 5/3)

Bir başka ifadeyle, Kur'an'ı gönderen Allah (c.c.), O'nu indirdiği peygamberine sadece Kur'an ayetlerinin okunması, nefisleri tezkiye etmek, kitap ve hikmeti öğretmek görevini vermemiş; bu görev bağlı olarak gönderilen hakikatın yaşantıdaki şekli, yani pratiğinin gösterilmesini de emretmiştir. Bu da peygamberin yaşantısında açığa çıkmıştır.

Şöyle ki; Allah (c.c.), kullarına bildirmek istediği bütün hükümleri peygamber ile tebliğ etmiş, yine Allah (c.c.) insanlardan temizlemek istediği, küfrün pisliklerini peygamberin eli ile ortadan kaldırmıştır. Bütün bunlar Peygamber vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Allah (c.c.) dileseydi bunları başka şekilde de yapabilirdi fakat O insanlara bir insanı örnek olarak göndermiş ve büyük lütufta bulunmuştur.

c) Razi olunan asıl din hakkında, geçmiş peygamberlerin ümmetlerinden oluşan yanlış anlama ve ayrılıkların mahiyetinin bildirilmesine bağlı olarak, olunması gereken veya diğer bir ifadeyle Allah'ın razı olduğu hal şu ayetlerde güzel bir şekilde anlatılmaktadır:

“Allah'a andolsun ki, senden önceki milletlere de (peygamberler) gönderdik; Şeytan, onlara yaptıkları işleri süsledi. (Bu yüzden peygamberleri yalanladılar). O, bugün de onların dostudur. Onlar için acı bir azap vardır. Biz sana Kitab'ı indirdik ki, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için, (o kitap) yol gösterici ve rahmet olsun.”* (Nahl: 16/63-64)

(*) Bu ayette geçen “el yevm”, “bugün” ifadesi değişik anlamlara gelebilir. Şöyle ki: Eğer dünya kastediliyor ise, dünyada onların velisi şeytandır anlamı kazanır. Veya “o gün” anlamına gelir ki, o zaman da şeytan onları aldattığı zaman kendini onlara dost kabul ettirmişti anlamına gelir. Veya “hum” zamiri ile kastedilen Kureyş olabilir. Yani şeytan bugün de Kureyş'in müşriklerinin dostudur anlamına gelebilir.

“Ey kitap ehli! Elçimiz size geldi. Kitaptan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. Onunla Allah, rızasının peşinden gidenleri esenlik yollarına iletiyor ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola sevk ediyor.”

(Maide: 5/15-16)

d) İnkarcıları Allah'ın azabıyla korkutmak, mü'minleri O'nun kendilerine olan rahmetiyle müjdelemek ve Allah'ın dininin hakimiyeti için çalışmak.

“Ey peygamber! Biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Ve izniyle, Allah'a davetçi ve aydınlatıcı bir nur olarak (gönderdik).” (Ahzab: 33/45-46)

İkinci kısmı oluşturan, yani doğrudan hayatın içinde yer alan, pratikle ilgili ayetlere gelince bu, ibadetlerin aslını, hatta tamamına yakını oluşturur. Bu ayetler başlıca aşağıdaki konuları içerir:

a) İyiliği emir, kötülükten nehy, haram ile helal arasındaki sınırları açıklamak, insanları Allah'tan başka, ilahlık taslayan şeylere bağlayan esaret zincirinden kurtarıp, gerçek özgürlüğe kavuşturmak. Bu konuda Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“... O (peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıklar, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. O'na inanan, destekleyerek O'na saygı gösteren, O'na yardım eden ve O'nunla beraber indirilen nura uyanlar, işte felaha erenler onlardır.”

(A'raf: 7/157)

b) İnsanlar arasında hak ve adaletle hükmetmek:

“Biz sana kitab'ı gerçek ile indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin, hainlerin savunucusu olma!” (Nisa: 4/105)

c) Allah'ın dinini, beşeri hayat nizamının bütünü ona tabi olup, onun yol göstermesiyle yürütülecek ve ondan başka bütün nizamlar onun önünde mağlup olup boyun bükcek şekilde ikame etmektir.

“O, rasulünü, hidayet ve hak dinle gönderdi. Ki onu (hak dini) bütün dinlere üstün kılsın. Şahid olarak Allah yeter.” (Fetih: 48/28)

Böylece Rasulullah'ın (s.a.v.) amelleriyle ilgili bu kısım, siyaset, adalet, ahlakı ıslah, kültür ve medeniyetleri ıslah edip sağlam bir yapı oluşturmak gibi beşeri hayatın pratik yönlerini de kapsar.

5- Rasulullah'ın (s.a.v.) daveti, görevi ve risaleti, sadece bir ülkeye, bir millete ve bir zaman dilimine ait değildir. O, bütün insanlığı bütün zamanlar içinde hidayete çağırıcı olarak gönderilmiştir. Bu durum Kur'an'ın bir çok ayetinde geniş olarak açıklanmıştır.

“Biz seni ancak, bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

(Sebe: 34/28)

“De ki; Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur. O diriltir, öldürür. Gelin Allah'a ve O'nun ümmi peygamberi

olan elçisine inanın (ki, o peygamber de Allah’a ve O’nun sözlerine inanmaktadır). O’na uyun ki, doğru yolu bulasınız.” (A’raf: 7/158)

“... Bu Kur’an bana vahyolundu ki, onunla sizi ve (onun) ulaştığı herkesi uyarayım...” (En’am: 6/19)

“O, bütün alemlere öğüttür; aranızdan doğru hareket etmek isteyenler için.” (Tekvir: 81/27-28)

6- Rasulullah’ın (s.a.v.), Kur’an’da gördüğümüz nübüvvet özelliklerinin en önemlilerinden olan konu, nübüvvet ve risaletin sonuncusu olmasıdır. Çünkü, dünyanın, Rasulullah’tan (s.a.v.) sonra yeni bir Nebiye veya yeni bir rasule ihtiyacı kalmamıştır. Rasulullah’ın (s.a.v.) nübüvveti bütün insanlara ve zamanlara yöneliktir.

“Muhammed, sizin erkeklerinizden birinin babası değil, fakat Allah’ın rasulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi bilendir.” (Ahzab: 33/40)

İşte bu, Rasulullah’ın (s.a.v.) nübüvvetinin evrensel oluşu ve dinin tamamlanmasının kesin bir sonucudur. Rasulullah’ın (s.a.v.) risaletinin bütün dünyaya yönelik oluşu ve kıyamete kadar devam edişi yukarıdaki ve buna benzer ayetlerde açıklanmıştır. Bu durum Rasulullah’ın (s.a.v.) bir hadisinde de güzel bir şekilde açıklanmıştır:

“Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir adam gibidir ki, o güzel bir ev yaptı, onu süsledi. Yalnız bir tarafında bu tuğla yeri (kadar boşluk bıraktı) inananlar onun etrafında dönüyorlar ve hoşlarına gidiyor. Diyorlar ki: “Bu tuğla da konulmalı değil miydi?” İşte ben o tuğlayım ve peygamberlerin sonuncusuyum.” (Buhari)

Bu hadiste de, Rasulullah’ın (s.a.v.) nübüvvetinin, nübüvvet ve risaletin sonuncusu olduğu açıkça anlatılmaktadır. İşte, ne zaman ki din tamamlandı, ayetler güzel ve açık bir şekilde gönderildi. Bütün emir ve yasaklar, inanç esasları ve ibadetler, medeniyet, kültür, hükümet, siyaset vs. gibi insan hayatının bütün yönlerini kapsayan hükümler geldi ve bütün bunlar Rasulullah’ın (s.a.v.) uygulamasıyla insanlara en açık şekilde gösterildi. İşte o zaman nübüvvet görevi tamamlanmış ve bir daha elçiye ihtiyaç kalmamıştır. Tecdid işine gelince; ona her zaman ihtiyaç vardır ve bu görev peygamberlerin varisleri olan alimlerindir.

7- Üzerinde durulması gereken son konu, kitap getiren peygamberin ahlakının özelliği konusudur. Bu konuda Allah’ın kitabında, rasulü salt onu kapsayacak şekilde övme ve yüceltme yapılmamıştır. Çünkü kitaptan maksat insanlara doğru yolu göstermektir, yoksa bir şahsı anlatmak veya övmek değil. Yalnız hidayetle ilgili olarak insanları yalnızlardan uzaklaştırmak ve doğruyu bizzat pratikte göstermek maksadıyla peygamberin yaşantı biçimine ve özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bunlardan da en kısa şekliyle anlaşılan, peygamberin yaşantısı; olması gereken ve yanlışsız, güzel ahlakla donatılmış bir yaşantı biçimidir.

Konuyla ilgili olarak;

1- Kur'an-ı Kerim'de peygamberin, ahlakın en güzel biçimine sahip olduğu açıklanır:

“Ve sen, büyük bir ahlak üzerindesin.” (Kalem: 68/4)

2- Yine, Kur'an-ı Kerim'de, peygamberin, her anında, Allah'a tevekkül eden, sığınan bir insan olduğu açıklanır. Şöyle ki, bütün kavmi toplanıp O'nu yok etmek için karar verdiklerinde, o bir mağaraya sığındığında bile zaafa düşmedi. Hatta bu zor ve sıkıntılı anda dahi, Allah'ın yardımına güvenerek azim ve iradesini sarsmadı. Korkuya kapılmadı.

“... Hani yalnız iki kişiden biri olduğu halde, inkar edenler kendisini (Mekke'den) çıkardıkları sırada, ikisi mağarada iken arkadaşına “üzülme, Allah bizimle beraberdir!” diyordu.” (Tevbe: 9/40)

3- Yine Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi, bu kitabı insanlara getiren peygamber sabırlı, cömert, şerefli bir insandı. Hatta düşmanlarına dahi, Allah (c.c.) onların durumunu açıklığa kavuşturuncaya kadar dua etmiş, iyiliklerini dilemişti.

“(Sen) onlar için ister af dile, ister dileme. Onlar için yetiş defa af dilesen, yine Allah onları affetmez.”

(Tevbe: 9/80)

4- Kur'an-ı Kerim'de belirtilir ki, peygamber ağır başlı, olgun, yumuşak birisidir. Hiç kimseyi sert dille ve katı kalple karşılaşamaz.

“Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi.” (Al-i İmran: 3/159)

5- Peygamberin, bütün insanların hidayetini dilediği, onların küfür ve delaletlerini gördüğünde çok üzüldüğü Kur'an'da açıklanan konulardandır.

“Demek onlar bu söze inanmazlarsa, onların peşinde (üzüle üzüle) kendini helak edeceksin? (ha!).”

(Kehf: 18/6)

6- Peygamberin, ümmetinin çok sevdiği, onların mutluluk ve iyilikleri karşısında çok sevindiği, mutlu olduğu, bunun aksi durumunda da son derece üzüldüğü açıklanan konulardandır.

“Andolsun, içinizden size öyle bir peygamber geldi ki, sıkıntıya uğramanız O'na ağır gelir; size düşkün, mü'minlere şefkatli, merhametlidir.” (Tevbe: 9/128)

7- Peygamber sadece kavmi için değil, bütün insanlık için rahmettir:

“(Ey peygamber), biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya: 21/107)

8- Peygamber geceleri çoğu zaman ibadet eder, Allah'ı zikretmekten hiç üşenmezdi.

“Rabb’in, senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalk(ıp namaz kıl)dığını biliyor...”
(Müzemmil: 73/20)

9- Peygamber, salih, ihlaslı, Haktan hiçbir zaman ayrılmamış, hiçbir zaman kötü düşüncelerin esiri olmamış, heva ve hevesini Hakka tercih etmemiş birisidir.

“Arkadaşınız sapmadı, azmadı. O hevasından konuşmaz. O(na inen Kur’an veya onun söylediği sözler) kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir.”

(Necm: 53/2-3-4)

10- Peygamber, bütün dünya için en güzel örnek ve en mükemmel bir önderdir. Onun ahlakı güzel ahlak, gidişi hak üzerine oluşmuştur.

“Andolsun Allah’ın elçisinde sizin için Allah’ı ve ahireti arzu eden ve Allah’ı çok anan kimseler için, (uyulacak) en güzel bir örnek vardır.”
(Ahzab: 33/21)

Kur’an-ı Kerim’i dikkatli bir şekilde incelediğimizde peygamberin özellikleriyle ilgili başka ayetler de bulmak mümkündür. Biz konuyu daha fazla genişletmek taraftarı değiliz. Çünkü ana hatlarıyla ele aldığımız bu konu, zannediyorum anlaşılmıştır. Daha geniş bir şekilde konuyu öğrenmek isteyenler benim de aktarıcılığından başka bir şey yapmadığım Kur’an’a bakabilirler. Kur’an’ı okuyup araştıran bir kişi, bizzat şunu görecektir; Bu kitabın diğer kitaplara rağmen, peygamberi, ona uluhiyet itham etmeden, övgüde aşırıya gitmeden, olağanüstü güçler izafe etmeden, onu Allah’ın işlerine ortak koşmadan, hak davetçisinin şerefini lekeleyen noksanlık ve ayıplarla itham etmeden, iftira ve yalandan tamamıyla uzak durarak apaçık ve tertemiz bir şekilde takdim ettiğini görecektir. Şüphesiz bunun başlıca sebebi kitabın sahibinin, o kitabı her türlü bozulma ve tahriften korumuş olmasıdır. O Allah’tan geldiği saflığıyla korunmuştur. Rasulullah’ın (s.a.v.) hayatıyla ilgili bütün kitaplar yansa, onun hayatını bize öğretecek bir kitap kalmasa ve sadece Kur’an kalsa, bir o rasulü yine olduğu şekliyle tanıma imkanına sahibiz. Üstelik tarihi süreçte peygaberi anlatan kitaplar yazılırken bu kitaplarda yanlışlara saptaktan alıkoyan başlıca etken yine Kur’an’daki doğru bilgiler olmuştur.

Salat ve selam Rasulullah’ın (s.a.v.) kendisine, ashabına ve onun davetiyle çağırıp, onun getirdiği hak üzerinde olanların üzerine olsun.

EMRİ BİL MARUF VE NEHYİ ANİL MÜNKER

Bir şeyin, herhangi bir şeyle sıfatlanmasındaki, durumu iki şekilde açığa çıkar. Birincisi, o şeyin, kazandığı sıfatta en yüksek noktasına ulaşmasıdır. İkincisi ise bu sıfatın, o şeyde tam olarak yerleşmesi ve o şeyi başkasına tesir edecek ve kendi özelliğiyle özelleştirecek duruma getirmesidir. Konunun daha iyi anlaşılması için örnek verecek olursak; kar, kendi yapısında “soğuklukla” sıfatlanmıştır. Bu onun ilk ve asıl özelliğidir.

Bununla beraber o, başkasını da soğutur. Bu ise onun ikinci özelliğidir. Böylece, salih bir kimsenin salihliğinde ilk özelliği kendi zatında salih olmasıdır. İkinci özelliği ise bu salihliğin tesiriyle başkalarını ıslah edici olmasıdır. Kötü bir adamın, kütülüğündeki ilk özelliği, kedisinin kötü olmasıdır. İkinci özelliği ise, başkalarını kötülük açısından etkilemesidir.

Bu genel kuraldan hareket ettiğimizde görürüz ki, kafir veya mü'min birisinin küfür veya imanda iki derecesi vardır. Kafir, küfür inancında iyice kökleştiğinde bu onun ilk özelliği olarak kendisi kafir olur. Fakat o bu durumuyla küfür açısından başkalarını da etkilemeye başlar ki böylece ikinci özelliği de açığa çıkmış olur. Bu ikinci özelliğiyle o, başkalarını da kendi inancına çağırır. İnsanları hak yoldan saptırmak ve onları batıl yola sürüklemek için güç sarfetmek gibi özellikleri vasıtasıyla, küfrü büyüleyici, etkileyici ifadeleriyle süsler veya silah gücüyle inancını yaymaya çalışır. Böylece ikinci özellik en açık şekliyle ortaya çıkar. Yine bunun gibi, mü'min imanında rasih (kökleşmiş), hakka itaatında kamil olduğunda, iman sıfatıyla sıfatlanması nedeniyle birinci özelliği kazanmış olur. Fakat bu sıfat onda kuvvetleşir, başkalarını hakka davet etmeye başlayacak derecede etkinleşirse iman sahibi olur. İnsanları hakka teslim olmaya davet eder. O kendisine verilen kalem ve lisan gücünü bu hizmette kullanmak temiz ahlakı ve güzel gidişatı ile bunların hizmetinde, bulunan insanları fiili olarak Allah'a teslim olmaya çağırıp, bunun için çalıştığında da ikinci özellik açığa çıkar. Böylece imanın kemal derecesini elde etmiş olur. Bu durum Kur'an'ın pek çok yerinde ve Rasulullah'ın (s.a.v.) birçok hadisinde çok açık olarak belirtilmiştir. Al-i İmran suresinde ehli kitaba şöyle seslenilmektedir:

“Ey kitap ehli! (Gerçeği) gördüğünüz halde, niçin Allah'ın ayetlerini inkar ediyorsunuz?” (Al-i İmran: 3/70)

“De ki; “ey kitap ehli! Gerçeği gör(üp) (bil)diğiniz halde, niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek mü'minleri Allah yolundan çevirmeye çalışıyorsunuz?”

(Al-i imran: 3/99)

Bu iki ayetten, insanın küfründe ilk özelliğinin, sadece kendi seviyesinde, Allah'ın ayetlerini inkar edişi, küfürde ikinci özelliğinin ise inkara davet edici durumda olması olduğunu, anlıyoruz. Böylece küfre sahip olan kişinin insanları, küfre davet edeceğini, onları haktan uzaklaştırıp, doğru yoldan saptıracağını öğrenmiş oluyoruz. Allah (c.c.) bu surenin daha sonraki ayetlerinde mü'minlere hitap eder ve onlara iki durumu açıklar. Bunlardan birincisi:

“Ey inananlar! Allah'tan, O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak müslümanlardan olarak ölün. Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın...”

(Al-i İmran: 3/102-103)

İkincisi ise;

“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten meeden bir topluluk olsun; işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”
(Al-i İmran: 3/104)

Burada, iman edenin iki özelliği vardır. Birincisi; mü'minin bizzat kendisinin Allah'a karşı mutlaka saygılı, itaatkar, son nefesine kadar Allah'ın emir ve hükümlerine itaat edici ve bütün gücüyle O'nun ipine yapışıcı olmasıdır. İkincisi ise hayra davet edici, iyiyi emredici ve kötülükten uzaklaştırıcı olmasıdır.

Şüphesiz ki, mum, elektrik lambası, ay ve güneş, ışık ve aydınlatma araçlarıdır. Ancak bunlar ışık ve aydınlatma sıfatındaki özellik bakımından değişik derecededirler. Mum, sadece küçük bir odayı aydınlatabilirken, elektrik lambası sınırları geniş büyük bir evi aydınlatabilmektedir. Ay, dünya ve etrafındaki uzay boşluğunu aydınlatır. Güneş ise bütün bir güneş sistemini aydınlatır. Mü'min de böyledir. Başkasının kalbinin iman nuruyla nurlanır duruma gelmesine sebep olur. Fakat bu iman en düşük derecesidir. O, bir grup, millet veya ülke çerçevesinde daveti gerçekleştirme gayretine girer ki, böylelikle iman kemale derecelerini elde etmeye başlamış olur. Bu derecelerin en yüksek noktası bütün dünyada Allah'ın hakimiyetini tesis için çalışmaktır. Böylelikle dünyanın hiçbir yerinde kötünün bulunmasına mücadele edilmez. Aksi halde, eğer bulunacak olursa, yatağında rahat bir şekilde yatmayıp o kötülüğü kaldırıncaya veya ömrü bitinceye kadar çalışır. Kendisini, bu davetinde ve gayretinde bir millete, ülkeye veya coğrafi bir bölgeye bağlayıp bırakmaz. Kendisini böyle suni ve İslam'la ilgisiz sınırlarla sınırlamaz. İşte iman kemale derecesi, en yükseği budur.

Allah (c.c.) müslümanlar için, hayatlarındaki bütün durumlar hakkında, yüce bir hedef ve büyük bir gaye belirlemiştir. Onlara işlerinde, korkaklığı, gevşekliği, zelil ve hakir olmayı emretmemiştir. Onlara Al-i İmran suresinin son ayetlerinde, müslümanın ferdi ve sosyal yaşantısındaki gayesinin, sadece dünyayı bir ucundan öteki ucuna kadar, yüce dine tabi kılmak için gayret sarfetmesi olduğunu açıkça belirlemiştir.

“Siz, insanlar için çıkarılmış ve hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız...”
(Al-i İmran: 3/110)

Müfessirler Al-i İmran suresinin 104 ayetinin tefsiri hakkında ihtilaf etmişlerdir. İhtilaflarının sebebi ayette geçen “minkum” kelimesidir. Müfessirlerin bazıları “minkum” kelimesinin teb'iz (bir kısım, sizden bir kısmı) manasında olmadığı, bunun tebyin ve tevzih (açıklama) manasında olduğunu söyler. Diğer bir kısmı ise teb'iz manasında olduğu görüşündedir. Birinci görüşte olan müfessirler Allah'ın hayra davet, iyiliği emir ve kötülükten nehiy hususunda, ümmetin bütün fertlerini istisnasız sorumlu tuttuğu görüşündedirler. Her mükellefin üzerine hayra davet ve iyiliği emredip, kötülükten menetmek görevinin var olduğu ve gücü yeterse eli ile, eğer gücü yetmiyorsa dili ile, buna da gücü yetmiyor ise kalbi ile bunu yerine getirmesi gerektiği kanaatinde idirler. Nitekim bu durum Rasulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen sahih bir hadiste mevcuttur. Buna göre ayetin en genel anlamı “Siz iyiliği emreden, kötülükten meneden bir ümmetsiniz” olur.

İkinci görüşü savunan müfessirlerin kabul ettikleri delil iki kısımdır.

Birincisi: Ümmetin büyük bir kısmı kadınlar, çocuklar, hastalar, yaşlılar ve acizlerden oluşmaktadır. Onların emri bil maruf nehyi anil münker görevini yapacak imkanları yoktur.

İkincisi: Emri bil maruf nehyi anil münker, bazı şartları gerektiren bir farzdır. Bu şartlar müslümanların hepsinde tam olarak bulunmaz. Bir görevi yapmak isteyen neyin hayır ve iyi olduğunu anlayabilecek sağlam bir ilim, özel kabiliyet (imkan), büyük bir hikmet ve sağlam bir akıl ile takva bakımından yüksek bir dereceye ulaşmış olmak gerekir. Bu şartlar onda tam olarak bulunduğu zaman kendisini davete, yani emri bil maruf nehyi anil münkere vazifeli sayabilir.

Fakat, Kur'an ve Rasulullah'ın (s.a.v.) sünneti hakkında düşündüğümüzde ve onları geniş çaplı bir şekilde anlamaya çalıştığımızda konunun kolaylıkla aydınlanması mümkündür. Biraz önce, mü'minin imanında iki özelliğin bulunduğunu belirtmiştik. Bunlardan birincisi için gerekli olan, Allah'a mutlak itaat içinde olmak idi. O'nun emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak ve ipine sımsıkı sarılmak bu itaatin tabii sonucudur. Bu durum sadece, kişinin iman sahibi olmasının bir gereğidir. Bu sıfatın İslam ümmetinin fertlerinin her birinde gerçekleşmiş olması kaçınılmaz zorunluluktur. Çünkü bu sıfat kişide bulunmadığında, onun mü'min sayılması mümkün değildir. Nitekim lambada ışık verme özelliği olmadığında onun lamba kabul edilemeyeceği, veya karda soğukluk bulunmadığında onun kar olamayacağı veya ateşte sıcaklık bulunmadığında onun ateş olamayacağı gibi. Bundan dolayı Allah (c.c.) istisnasız bütün mü'minlere şöyle hitap etmektedir;

“Ey inananlar! Allah'tan, O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak müslümanlardan olarak ölün. Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın...”

(Al-i İmran: 3/102-103)

Elbette bu ayette teb'iz (yani kısmi bir hitap) yoktur. Bilakis onda te'kitle beraber genellilik de mevcuttur. Bu da, İslam ümmetinin bütün fertlerinin bu ayette belirtilen sıfatlara sahip olmasının kesin şart olduğuna delildir.

Konunun başından beri sık sık belirttiğimiz ikinci özelliğe gelince; o kısmi bir özelliktir. Her mü'minin, mü'min olması için bu özelliğe sahip olması zorunlu değildir. Fakat, o mü'minin yüksek mertebe sahibi, kamil bir mü'min olabilmesi için zaruridir. Bu özelliğin gereği, İslam dininin mensuplarından her biri bu iki özellikten birincisine mutlaka sahip olmalıdır, ikincisine sahip olmaları ise, onların derecelerini yükseltir. Bunun üçüncü bir özelliği yoktur. Kamil imanın bu yüce mertebesi, en azından İslam ümmetinin bir kısmında gerçekleşmiş olmalıdır. Geri kalan mü'minlere gelince onlar da sadece kemalin birinci kısmında yer alırlar. Bu açıklamadan hareketle yukarıdaki ayeti şu şekilde anlamak mümkündür; “Siz bütünüyle, dünya milletlerine ma'rufu (iyiliği) emredip onları münkerden (her türlü kötülükten) menederek bir hidayet güneşi, hak temsilcisi olduğunuzda, işte o zaman insanların arasından çıkarılmış hayırlı bir ümmet olursunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız. Fakat bu yüce mertebeye ulaşmaktan aciz olup, bu sıfatla sıfatlanmaya gücünüz yetmediği zaman sizden en azından hayra davet eden

ve kötülükten sakındıran bir grup bulunsun.” Bundan dolayı birinci ayette (Al-i İmran 110) genellik var fakat te’kit yok. İkinci ayette (Al-i İmran 104) ise te’kit var genellik yoktur.

Biraz önce zikredilen imanın iki derecesi, sadece farzediş açısından. Yoksa, aslında bu ikisi bir derecedir veya diğer bir ifadeyle aynı gerçeğin değişik açılardan görünüş biçimidir. Gerçekte aralarında hiçbir fark yoktur. Kalbinde iman kökleşip, Allah’tan hakkıyla korkan kimsenin, birisini delalet çukuruna düşmüş bulup da, onu çukurdan kurtarmak için çalışmaması, bir yerde münkerin bulunduğunu bilip de ona karşı koymak, onu yoketmek için çalışmaması düşünülebilecek birşey değildir. En azından mü’min olmakla böyle bir şeyi bir arada düşünebilmek mümkün değildir. Müslüman, tabiatı greeği, misk gibidir. İmanın güzel kokusunun eseri yalnız kendisine hasredilmiş olarak kalmaz. Bilakis, etkisi kadar geniş bir sahaya yayılır. Veya bir benzetme daha yapacak olursak müslüman, bir lamba gibidir. İman nuruna sahip olur olmaz etrafındaki boşluğun her tarafına ışıklarını saçar. Misk, özelliğini yitirmedikçe, kendisini koklayanlara koku vermeye devam ettiği gibi, lamba da yandığı müddetçe etrafını aydınlatır. Fakat, miski yakından koklayan birisinin hissedemeyeceği kadar koku azalmış veya kalmamış ise, lamba da hiçbirşeyi aydınlatmayacak şekilde ışığını kaybetmişse ortada ne misk ne de lamba var demektir. Çünkü, onları misk veya lamba yapan koku ve ışıklarıydı. Böylece, mü’min hayra davet etmediği ve marufu emretmediği zaman, bu kadarla da kalmayıp münkere razı olup, onunla uyum sağladığı zaman bu, o mü’minde Allah (c.c.) korkusunun söndüğüne ve iman nurunun kalbinde zayıfladığına kesin bir delildir. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

“Sizden birisi bir kötülük gördüğü zaman onu eli ile değiştirsin, buna gücü yetmez ise diliyle, buna da gücü yetmez ise kalbiyle. Fakat bu imanın en zayıfıdır.”

Bunun içindir ki, Kur’an mü’minlerin genel özelliklerini açıklarken, onların iyiliği emreden, kötülükten meneden kimseler olduğunu bildirir.

“İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. İyiliği emrederler, kötülükten menederler.”

(Tevbe: 9/71)

“(Bu alış-veriş yapanlar): Tevbe eden, ibadet eden, hamd eden, seyahat eden, rüku eden, secde eden, iyiliği emredip kötülükten meneden ve Allah’ın (yasak) sınırlarını koruyan, (onları çiğnemeyen) insanlardır. O mü’minlere müjdele.” (Tevbe: 9/112)

“Onlar (o kimselerdir) ki, kendilerine yeryüzünde iktidar verdiğimiz takdirde (zorbaların yoluna sapmazlar, bilakis) namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar...” (Hac: 22/41)

“Emri bil maruf nehyi anil münker”in de, mü’minin gerekli sıfatlarından birisi olduğu bilindiğinde, şöyle bir soru sorulabilir:

“Niçin bu büyük sıfat, “Farz-ı kifaye” kılındı ve niçin bu konuda müslümanların bir kısmı “emri bil maruf nehyi anil münker”i yerine getirdiğinde diğerleri mesuliyetten kurtulmak suretiyle kolaylık tarafı tercih edildi?”

Bu soruya cevap olarak deriz ki; Alim ve Habir (her şeyden haberdar) olan Allah’a, mü’minlerin imanının zayıflayacağı, risalet döneminden sonra imanın zayıflayacağı, risalet döneminden sonra imanın zayıflamasının giderek artacağı, hatta yeryüzünde yüz milyonlarca müslüman olduğunu söyleyenlerin bulunacağı fakat bunların iman lambalarında, hemen yanıbaşlarını aydınlatabilecek kadar dahi ışık olmayacağı gizli değildi. İman nurlarının küfür kasırgası karşısında zayıflayacağı ve kişilerin ismen müslüman olmakla yetinmeye kalkacakları elbetteki ezelde Allah’ın ilmi dahilinde idi. İşte bundan dolayı Allah (c.c.) her halükarda hayra davet eden ve kötülükten sakındıran, küfrün bütün çalışmaları karşısında imanı temsil ederek göğüs geren, karşı koyan bir cemaatin eksik olmamasını onlara kuvvetlice bildirmiş olabilir. Çünkü müslümanların içinde böyle bir cemaat bulunmadığında onları kesin helak ve ilahi azaptan asla hiçbirşey kurtaramaz. Kur’an’ın birçok ayetinde bu durum açıkça ortaya konur:

“İsrailoğullarından inkar edenlere, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanet edilmiştir. Çünkü (onlar) isyan etmişlerdi ve saldırıyorlardı. Yaptıkları kötülükten vazgeçmiyorlardı. Ne kötü şey yapıyorlardı.”

(Maide: 5/78-79)

“Sizden önceki nesillerden akıllı kimselerin, (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan menetmeleri gerekmez miydi? Fakat onlar arasından, ancak kendilerini kurtardığımız pek az kişi böyle yaptı. Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düşüp şımardılar ve suç işleyen (insan)ler olup çıktılar. Halkı ıslah edici kimseler olsaydı. Rabb’in, o şehirleri haksız yere helak edici değildi.” (Hud: 11/116-117)

Rasulullah (s.a.v.), bir hadislerinde şöyle buyururlar:

“Allahu Teala bütün halka bir kısım insanların yaptıkları (kötülük) yüzünden azap etmez. Ancak aralarında kötülüğü görüp ve onu ayıplamayıp, nehyetmeye güçleri yettiği halde bunu yapmazlar ise, böyle yaptıkları zaman Allah, hepsini mahveder.”

Konuyla ilgili bir başka hadis de şöyledir:

“Nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki, elbette iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır, kötülük yapana engel olur, onu tam olarak hakka çevirirsiniz. Yok eğer bunu yapmazsanız, Allah, kalplerinizi birbirine çarpar veya onlara lanet ettiği gibi size de lanet eder.”

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi;

“İçinizden, hayra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten meneden bir topluluk olsun...”
(Al-i İmran: 3/104)

ayetindeki teb’iz, müslümanların arasından bir cemaatin, hayra davet, “emri bil maruf nehyi ail münker” görevini yerine getirmekle mükellef olduğu, geri kalan müslümanların ise böyle bir görevi olmadığı anlamını gelmez. Ancak onun manası her hülükarda ümmetin, hak ve hayır lambasını yakmaya çalışan, şerrin karanlıklarına ve batılın felaketlerine karşı koyan bir cemaatin bulunmasının gerekli oluşudur. İçerisinde böyle insanlar kalmayan ümmetin “insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmet olması” şöyle dursun, Allah’ın laneti ve şiddetli azabından emin olması da elbette hayal olur.

İSLAM’DA HÜRRİYET

Bir süre önce, birisi, bana gönderdiği mektubunda şöyle yazmıştı:

“Allah (c.c.), yüce kitabının Ahzab suresinde, Zeyd b. Harise’nin zevcesi Zeynep b. Cahş’ı boşama hadisesini açıklamaktadır. Orada (Ahzab suresi 37. ayet) Zeyd Rasulullah (s.a.v.) yasaklamış olduğu halde, Zeyneb’i boşamış, Rasulullah’ın (s.a.v.) emrine açıkça muhalefet etmiş ve buna rağmen Allah (c.c.), ona gazaplandığını veya en azından yaptığı işten hoşlanmadığını bir kelimeyle dahi Kur’an’da bahsetmemiştir. Bilakis hadiseye “Allah’ın nimet verdiği, senin de kendisine nimet verip (hürriyete kavuştur)duğun kimseye ‘Eşini yanında tut, Allah’tan kork’ diyordun...” şeklinde başlanmıştır. Burada kalbime şöyle bir şüphe düştü; Peygamberin sözüne, peygamber sözü olduğu kesinlikle sabit iken, müslüman için Allah’ın emrine uymak zorunlu olduğu halde peygamberinkine uymak zorunlu değil mi? Bu şüphemin giderilmesi için konuyu açıkça bana bildirirseniz memnun olurum.”

Ben de ona şu şekilde cevabı bir mektup gönderdim:

Sorunuzda herhangi bir kapalılık yok. Sözü edilen şüpheyi bir veya iki cümleyle gidermek çok kolay. Yalnız bu şüphenin zihninizde, çok derinlere uzanan, dallanmış birçok hataya sebep olacak şekilde büyüyeceğini zannediyorum. Bunun için, direkt olarak şüpheyi gidermeye çalışmadan önce konunun aslını geniş bir şekilde ortaya koymayı uygun buluyorum.

Kur’an-ı Kerim, Allah’ın, bu kainatın yegane mutlak hakimi olduğunu, dilediği ve istediği ile hükmetmenin yalnız O’na mahsus olduğunu.

“... Allah, istediği hükmü verir.” (Maide: 5/1)

Başkasının, O’nun herhangi bir emrine itiraz hakkı olmayıp, O’nun tek hakim olduğunu açıklama ve bildirme bakımından, semavi kitapların en açık ve üstün olanıdır. Bütün emir ve yasaklarına boyun eğip, itaatin zorunlu olduğu, emri uyulması gerekenin

yalnız O olduğu ve insana O’ndan başkasına kul olmamanın gerekli olduğunu da Kur’an-ı Kerim en açık şekilde ifade etmiştir. Bu “yani yalnızca Allah’a kul olmak” insanın fitratının gereğidir. Çünkü insan, yalnızca O’na kulluk için yaratılmıştır.

“Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”

İnsan sadece Allah’ın mahlukudur ve O’nun kontrolü, altındadır. Bunun için insana kendi cinsinden birine mutlak itaat içinde olması yasaktır.

“... (Hani) bu işten bize bir şey var mı? diyorlardı. De ki; Bütün iş, Allah’a aittir.” (Al-i İmran: 3/154)

Bir insanın diğer insan üzerinde mutlak hakimiyet makamına ulaşmasından bahsedilemez. Bu, İslam’a göre kesinlikle yasaktır. Nitekim insan, Allah’ın emrinden başka, diğer bir insanın emrine uyması için hiçbir şekilde zorlanamaz. Kur’an’ın inişindeki esas gaye; insanın boynundan, Allah’tan başkasına ait olan kulluk halkasını çıkarıp, onu gerçek itaata layık olan Allah’a kul yaptıktan sonra, ona kalbinde olanları açıklama, düşünce ve fikir hususunda tam özgürlük bahşetmektir. Kur’an-ı Kerim, insanın insana kul olma durumuyla savaşı ve insanlık tarihinde başka hiçbir kitapta görülemeyecek şekilde, bu duruma düşenleri en açık şekliyle kötüleyen kitaptır. Kur’an-ı Kerim, hiçbir ferde, dilediğini kendisine helal kılma (meşru) veya kendisine itaat edenlere nisbetle, kendisine ilah ve mabut makamı kazandıracak şekilde emir ve yasaklarına itaat edilen bir hakim olma hakkını tanımamıştır. Kur’an bütün açıklığı ile, bu şekliyle insanın insana itaatını şirkin ta kendisi olarak nitelemiştir. Alimlere, şeyhlere, hahamlara, papazlara ve hakimlere bu şekilde itaat edenler müşrik olmuşlardır. Çünkü insan, hüküm koyma konusunda bir başka insana itaatta bulunamaz. Bu itaata layık olan sadece Allah’tır. Bu itaatı bir insana yapan ve böyle bir itaata razı olanın her ikisi de müşrik olur. İnsan insanın karşısında düşünce ve fikir özgürlüğünü; ruh ve beden bağımsızlığını ancak o insanı hatasız, ayıp ve noksanlardan uzak, büyük, küçük her şeyi bilen birisi olarak kabul etmeye veya onu, izin ve yasağın kaynağı olarak görmeye veya hüküm, kanun yapma ve hakimiyette sınırsız hakkı olduğuna inanmaya veya onun zarar ve yarar verebileceğine, rızkı azaltıp çoğaltabileceğine inanmaya veya zannetmeye başladığı anda şirk koşmuştur ve müşriklerden olmuştur. Tevhid -ve onun zorunlu sonucu olan özgürlüğe- gelince; o da insanın, ‘bu kainatta Allah’tan başka her şeyin yukarıda sayılan sıfatlardan uzak olduğuna inanmak’, insan veya başka bir varlığın mutlak hakimiyet ve sonsuz hüküm hakkı olduğu düşüncesini kabul etmemektir. Bundan sonra gerçek özgürlük başlamış, bir insanın bir başka insan üzerindeki sultas da başta kırılmış olur. Bu açıklamadan sonra peygambere itaat konusuna dönecek olursak; bu durum Kur’an-ı Kerim’de, kafalarda şüphe bırakmayacak şekilde açıklanmıştır. Şurası iyice bilinmelidir ki, peygambere olan itaat, O’nun Muhammed b. Abdullah olmasından dolayı değildir. Eğer durum böyle olsaydı, o zaman -haşa- bizzat Rasulullah’ın (s.a.v.) Allah’tan başka ikinci bir rabb olması icap ederdi. Böylece, Allah’ın, gerçekleştirmesi için insanlara gönderdiği tevhid inancı, peygamberin eliyle yok edilmiş olurdu. Bu Kur’an-ı Kerim’in en güzel ve açık şekilde ele aldığı bir konudur ve Kur’an’da gayet güzel bir şekilde açıklığa kavuşturulmuştur.

Kur'an-ı Kerim, insanlara, 'peygamberin insan olma yönü ile diğer insanlardan hiç de farklı olmadığını açıklamıştır.'

“... De ki; (Bu gibi hayalleri teklif etmekten) Rabb’imi tenzih ederim! (Haşa, ben O’na böyle şeyler yapmasını teklif edemem). Ben sadece elçi ol(arak gönderilen)an bir insan değil miyim?”
(İsra: 17/93)

Peygamberlik durumuna gelince, o zaman insanlarla O’nun arasında çok büyük farklar vardır. Çünkü Allah (c.c.) O’nu, risaleti için seçmesinden sonra, “hüküm” ile şereflendirmiştir. “Hüküm”ün iki anlamı vardır:

1- Kaza hakimiyeti (Judgement)

2- Hükümet hakimiyeti (Autharith)

Rasulullah’ın (s.a.v.), insanların üzerinde sahip olduğu hakimiyetin kaynağı, Rasulullah’ın (s.a.v.) kişisel yapısından kaynaklanmamaktadır. Bilakis bunlar kendisine Allah (c.c.) tarafından verilmiştir. O halde, O’na itaat yalnızca Allah’a yönelik bir itaattir.

“Kim Rasul’e itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur.”

(Nisa: 4/80)

Bu bakımdan Rasulullah’ın (s.a.v.) hükmü, O’nun emir ve nehyi, yalnızca Allah’ın hükmü, emir ve nehyidir. Çünkü bunlar Rasul vasıtasıyla Allah (c.c.) tarafından insanlara bildirilmektedir. Yoksa Rasul kendisi hüküm, emir ve nehiy haklarını elinde bulundurmamaktadır. İnsanlardan hiç birinin Rasulden yüz çevirmeye ve kedisini üstün görüp O’na itaat etmemeye hakkı yoktur.

“Kim de, kendisine doğru yol belli olduktan sonra elçiye karşı gelir ve mü’minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü yerdir orası!”
(Nisa: 4/115)

Bırak tüm bunları kişi Rasul’e karşı gelmeyi aklından geçirirse, fiiliyata dönüştürmese dahi, o anda İslam’la olan bütün ilişkileri tehlikeye girmiştir.

“Hayır, Rabb’in hakkı için onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerinde seni hakem yapıp sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan (verdiğin hükme gönül hoşluğuyla razı olup) tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar.”
(Nisa: 4/65)

Netice olarak peygambere karşı gelme insanı apaçık hüsrana ve ebedi bir azaba götürür.

“İnkâr edip, (Allah’ın) elçisine karşı gelenler, o gün yerin dibine geçirilmeyi ister ve Allah’tan hiçbir sözü gizliyemezler.”
(Nisa: 4/42)

Yukarıdaki anlatılanlardan anlaşıldığı üzere, peygambere itaat ve O'na tam manasıyla tabi olmanın kaynağı, hiç şüphesiz Allah'ın elçisi olması nedeniyledir. Yoksa O'nun insani yönü nedeniyle değil. Bu itaat ve tabi oluş, O'nun getirdiği hakikatları kabul yönünden zorunludur. Yoksa Allah peygamberlerini, insan oluş yönleriyle insanlar onlara uysun, tabi olsun diye göndermemiştir.

“Hiç bir insana yakışmaz ki, Allah ona kitap, hüküm ve peygamberlik versin de, sonra (o kalksın) insanlara; ‘Allah’ı bırakıp bana kullar olun’ desin; fakat ‘öğrettiğiniz ve okuduğunuz kitap gereğince Rabb’e halis kullar olun’ der.” (Al-i İmran: 3/79)

Peygamber, insanlara onları kendi nefesine uymaya, boyun eğmeye mecbur etmek; onlara şahsi gayelerini gerçekleştirmek için, azamet ve celalinden farz kılmak, onları kendi görüşüne karşı olan her çeşit görüş özgürlüğünden vazgeçmeye, kendi azamet ve kibir dolu büyüklüğü önünde akli ve fikri kuvvetlerini köreltmeye zorlayıp, insanları tamamen kendi emrine almak için gönderilmemiştir. Bütün bunlar Allah'tan başkasına kul olmanın özellikleridir. Peygamberler bu tür kulluğu yok edip dünyadan onun izlerini temizlemek için gönderilmişlerdir. Peygamberin gönderiliş nedeni, insanın insana olan kulluğunu ve köleliğini kaldırmak ve insanları sadece Allah'a kul yapmaktır. Böylelikle insanların boynundaki esaret halkaları çıkarılır, sırtlarındaki yükler alınır.

“... Üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar...” (A'raf: 7/157)

İnsanların bir kısmının, dilediği hukuk ve görevleri yürürlüğe koymak, kendi cinsinden olan diğer insanlara helal (meşru) ve haram (gayri meşru) hususunda kendine göre ölçü ve sınırları oluşturmak için, zulümle ve zorbalıkla ele geçirdiği hakimiyet ve güçleri geri almak ve insanları serbest bırakmak peygamberlerin görevlerindendir.

“Dillerinizin yalan yere nitelendirmesinden ötürü ‘şu helaldir, şu haramdır’ demeyin, sonra Allah’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah’a karşı yalan uyduranlar ise iflah olmazlar.” (Nahl: 16/116)

Peygamberin gönderiliş sebebi, insanın, kendisi gibi insan olan bir kişiye veya insanların oluşturduğu bir topluluk ya da gruba, hüküm ve muhakeme açısından teslim olmak zilletini gösterdiğinden dolayı düştüğü durumdan onu kurtarmaktır.

“... Biriniz diğerini Allah'tan başka ilah edinmesin.”

(Al-i İmran: 3/64)

O halde peygambere, insanların boynundan başkalarının halkalarını çıkarıp, onları kendi zinciriyle bağlaması, kibir ve istibdat makamına kendisinin oturması nasıl caiz olabilir? Rasulullah (s.a.v.), yahudi ve hristiyanları, sadece Allah'ı bırakıp papaz ve hahamlarını rabb edindikleri, onların helal dediğine helal, haram dediğine haram dedikleri için kınanmış ve bu durumları sebebiyle müşrik olduklarını açıklamıştır. Bütün bunlardan

sonra Peygamber nasıl olurda insanlara, Allah'ı bırakıp, “benim kullarım olun, benim arzularıma uyun ve yalnız benim size helal kıldığımı helal, haram kıldığımı da haram kılın” diyebilir. Olacak şey mi bu?

Bunun için, Allah (c.c.) arasına, Rasulüne ashab ve etbaine kendine itaat etmenin zorunlu olduğunu ve bu itaatın imanın aslı ve kaynağı olduğunu, bu itaatı tamamen kaldırıp atmaları şöyle dursun, birazcık daha sapmalarının kendilerine halal olmadığını ilan etmesini emrediyor. Peygambere olan itaat, Peygamberin insanlardan birisi oluşu nedeniyle değil, bir elçi oluşu nedeniyledir. Yani, gerçekte bu itaat sadece peygamberin Allah'tan insanlara tebliğ için getirdiği ilim, hidayet, hüküm, şariat ve kanuna olan bir itaattir.

“Biz sana kitabı gerçek ile indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gönderdiği biçimde hüküm veresin, hainlerin savunucusu olma.” (Nisa: 4/105)

“... Ve kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmez ise işte onlar zalimlerdir.” (Maide: 5/45)

İslam'ın insana farz kıldığı itaat, insana yönelik değil, bilakis yalnız Allah'a yöneliktir. Peygamberin bizzat kendisi de, diğer insanlar gibi Allah'a itaata zorunludur. Bu açıdan Onunla, diğer insanlar arasında hiçbir fark yoktur.

“... Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum.”

(En'am: 6/50)

İslam'da, insanlardan birisine Allah'ın hükmünü dışlayacak veya reddedecek bir şekilde itaat yoktur. Biraz önce zikrettiğimiz ayetler çok açık bir şekilde itaatın yalnız Allah'a ait olduğunu işaret etmektedir. İslam, insanın Allah'tan başkasına kul olma hastalığını kaldırıp, insanın ilahlığı iddiasını yok etmek için gelmiştir. Çok açıktır ki, İslam'da hiçbir insana insan olması bakımından itaat yoktur. Peygambere olan itaat sadece, kendisine Allah (c.c.) tarafından hüküm ve peygamberlik verilmesi nedeniyledir. Allah'ın hükümleriyle hükmeden bir hakime olan itaat da sadece Allah'ın hükümlerini infaz etmesi nedeniyledir. Alimlere olan itaat da, insanlara Allah'ın hükümlerini ve hayatın değişik kısımlarındaki Allah'ın sınırlarını gösterdikleri içindir. Bunlardan birisi Allah'ın bir emrini getirdiğinde müslümana, itaattan kaçınmaksızın ona boyun eğmesi zorunludur. Çünkü müslümanın hiçbir zaman Halıkı, Razıkı ve mutlak Hakimi olan Allah'ın emrinin karşısında fikir ve görüş özgürlüğü yoktur. Onun özgürlüğü Allah'ın hükümleriyle sınırlıdır. Durumu ne olursa olsun, insanlardan birisi gelir, müslümana, kendi ürünü olan fikir ve görüşünü açıkladığında müslümanın o kimseye itaat mecburiyeti yoktur. Kendiside bir insan olarak düşünür ve o kişinin düşüncesini tartışır, değerlendirir; eğer Allah'ın bir hükmüyle çatışmıyor ise, dilerse kabul eder. Bu açıdan alimlerin görüşüne muhalefet bir yana, peygamberin şahsi fikrine dahi muhalefet edebilir.

Rasulullah'ın (s.a.v.) görevlerinden birisi de insanların boynundan Allah'tan başkasına ait itaat halkasını çıkardığında onun yerine Allah'a itaat halkasını takmaktır. Bu iki gaye

O'nun elçiliğinin esaslarındandır. Bu iki gayeden biris ötekinden daha önemsiz değildir. Birincinin gerçekleşmesi için peygamber, Allah (c.c.) tarafından gönderilmiş bir peygamber olarak, bütün müslümanları kendisine tam ve mutlak itaata yönlendirir. Çünkü Allah'a itaat bu şekilde başlar. Bunun yanında ikinciye gerçekleştirebilmek için, insanların zihnine şunu yerleştirmek gerekir; bir insan hüküm ve emir bakımından bir başkasına uymak zorunda değildir. Hatta, bir insan olması dalayısıyla bu şahıs Muhammed b. Abdullah dahi olsa. Müslüman, her bakımından özgür olup sadece Allah'a bağlıdır. Şu bir gerçektir ki, peygamberlik ehemmiyet ve hassasiyetin son noktasıdır. Bir kişi düşünün ki, hem beşeri, hem de nübüvvete ilişkin özellikleri bulunacak. Diğer insanlar açısından bu iki ilişkiyi birbirinden ayırmak oldukça zordur. Yalnız, Rasulullah (s.a.v.), Allah'ın kendisine vermiş olduğu hikmet sayesinde, en güzel ve doğru şekilde bunu başarmıştır. Bu, elbette ki, kendi gücüyle değil, Allah'ın yardımıyla olmuştur. Bir taraftan Rasulullah (s.a.v.) ashabını peygamber Muhammed'e o şekilde itaat ettirmiştir ki, ashab O'nun emirlerine değil karşı çıkmak, bunu düşünmemişlerdir bile. Diğer yandan beşer olan Rasulullah (s.a.v.) kendisi için canlarını feda etmeye hazır olan ashabına öyle bir düşünce ve fikir hürriyeti vermiştir ki, benzerini demokrasi ve özgürlük simgesi diye tanımlanan ülkelerde görmek hayaldir. Ve özgürlük simgesi hiçbir insan da taraftarlarına bu şekilde özgür düşünce gücünü kazandıramamıştır. Rasulullah'a (s.a.v.) karşı ashabının kalbinde derin sevgi ve sınırsız bir saygı olduğunu düşünüp, öte yandan da Rasulullah'ın (s.a.v.) ashabla olan muamele ve tasarruflarında şahsi durumuyla, Peygamberlik durumunu daima nasıl ayırdığını ve onlara nasıl tam bir görüş ve fikir özgürlüğü verdiğini; Peygamberlik yönü itibarıyla onları genişlikte, darlıkta, iyi ve kötü bütün hallerde kendisine sonsuz bir şekilde itaat ettirmekle beraber, şahsi görüşlerinde ise onları kendisiyle görüşmeye, kendi görüşlerini belirtmeye teşvik ettiğini, işte bütün bunları görüp iyice anlamaya çalıştığımızda hayrete düşer ve şunu itiraf etmek zorunda kalırız; nefse hakim olmanın bu örnek şeklini (şahsi ve Peygamberlik statülerini ayırma gücü) eşsiz basiret gücünü başka hiçbir sahada bulmak mümkün değildir. Hatta bu makamda bulunan Rasulullah'a (s.a.v.) bakan birisi O'nun şahsi yönünün Peygamberlik içinde tam bir uyumla eridiğini görür. Peygamberimiz, insan olarak birşey yaptığında ashabın kalbine, düşünme ve fikir özgürlüğü hissini kazandırıp onları demokrasi esaslarında bulunandan daha yüce ve doğru olana göre, bizzat uygulama sürecinde terbiye ediyordu. Onlara, her insana, hatta kendisine karşı bile, -hürmet duymaya zorunlu oldukları peygamberlik makamına rağmen- fikir özgürlüğünün uygulanışını öğretiyordu. Peygamberden başkasına geniş bir güç ve hükmetme yetkisi verilse, hiç şüphesiz insanları kendisine köle, kul yapar. Eğer Rasulullah (s.a.v.) peygamber olmasa ve O bütün güçlerine aynen sahip olsaydı her halde krallar, hahamlar, papazlar ve Kabe hizmetinde bulunanlardan çoğunun yaptığını yapardı. Fakat O bir peygamberdi ve kendi görüşünü Allah'ın hükümlerinin üstüne çıkaramadığı gibi, yine kendi görüşünü hiç kimseye kabul ettirme amacını taşııymıyordu. Bu yönüyle ashabını eğiten Peygamber, o ashaba şöyle sesleniyordu:

“Ben ancak bir insanım. Dininizden bir şeyi size emrettiğim zaman onu alın. Kendi görüşümden size birşey emrettiğimiz zaman muhakkak ki, ben bir insanım (yani ona uyup uymama da serbestsiniz).”

Rivayet edilir ki, Rasulullah (s.a.v.) bir defasında Medine’lilerden hurmayla meşgul olanlara bir şeyler emretmiş ve O’nun söylediği uygulandığında, söylediğinin tersi olup, kendisine başvurulduğunda şunları söylemiştir:

“Ben bir tahminde bulundum. Tahminimden dolayı beni sorgulamayın. (Söylediğim benim şahsi düşüncemdi ve bunun için yapmak zorunda değildiniz). Fakat size Allah’tan bir şey söylediğimde onu alın, şüphesiz ki, ben Allah’a karşı yalan söylemem. (Bana ne bildiriliyor aynen aktarırım).”

Bedir günü, Rasulullah (s.a.v.) müslümanları bir yere yerleştirir. O yer hakkında ashabdan olan İbnu’l Münzir Rasulullah’a (s.a.v.) şunları söyler:

“Ya Rasulullah! Bu yerleştığımız yer hakkında görüşün nedir? Allah istediği için mi bizleri buraya yerleştirdin yoksa, kendi düşüncenden mi yaptın bunu?”

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyururlar:

“Bu benim görüşüm ile olmuştur.”

Bunun üzerine İbnu’l Münzir:

“Ya Rasulullah! Burası savaşa uygun değildir. İnsanları kaldır ve su kuyularına yakın yere yerleşelim. Bir de havuz yapar içini suyla doldururuz. Sonra düşmanla savaşa gireriz. Susadıkça suyumuzu içeriz, fakat kafirler bundan mahrum kalacağı için imkan bizim elimize geçmiş olur.”

Rasulullah (s.a.v.):

“Uygun bir görüştür.”

der ve orduyu İbnu’l Münzir’in belirttiği gibi yerleştirir.

Aynı türden bir olay da Bedir’de alınan esirlerle ilgili olarak gerçekleşir. Rasulullah (s.a.v.) konuyla ilgili olarak ashabıyla görüşür, onların görüşlerini alır ve Ebu Bekir’in (r.a.) görüşünü uygun bulur. Bu görüşme sırasında Ömer’in (r.a.) görüşü kabul edilmez, fakat daha sonradan ayetle bildirildiği gibi Ömer’in (r.a.) doğru görüşe sahip olduğu anlaşılır.

Yine aynı görüşmeler sırasında savaş esirlerinden olan ve Rasulullah’ın (s.a.v.) kızı Zeyneb’in (r.a.) kocası Ebu’l-As İbnu’l Rebi hakkında Rasulullah (s.a.v.) şunları söyler:

“Bildiğiniz gibi bu adam bizdendir ve ona ait malı ganimet olarak aldınız. Eğer uygun görür ve ona ait olan malı iade ederseniz memnun olurum. Eğer vermezseniz şüphe yok ki o mal sizindir. Allah ganimet olarak size vermiştir.”

Ashap kalplerinde hiçbirşey duymadan istekleriyle malı iade ettiklerini belirterek vermişler ve Rasulullah’ta (s.a.v.) malı önceki sahibine iade etmiştir.

Hendek savaşında Rasulullah (s.a.v.), Medine hurmalarının üçte birini düşmanın gücünü kırmak için Beni Gatafan kabilesine vermek istemiş ve bunun uygun olup olmayacağını ashabından Saad b. Muaz ve Sad b. Ubade ile görüşmüş, onlar şunları söylemiştir:

“Ya Rasulullah! Bize söylediğin kendi düşüncen midir, yoksa bunu böyle yapmanı Allah mı emretti. Eğer Allah (c.c.) emretti ise o zaman onunla amel etmemiz icap eder.”

Rasulullah (s.a.v.):

“Bilakis bu benim sizler için yapmak istediğim kişisel görüşümdür. Allah’a yemin olsun ki, bunu şundan dolayı yapmak istiyorum; görüyorum ki, bütün Araplar sizi ok yağmuruna tutmuş ve her taraftan size saldırıyorlar. Bir dereceye kadar onların güçlerini kırmak ve sizleri rahatlatmak için bunu yapmak istedim.”

Bunun üzerine Saad b. Muaz şunları söyler:

“Ey Allah’ın Rasulü! Biz ve bu düşman topluluğu eskiden birdik. Allah’a şirk koşar putlara ibadet ederdik. Bunlar şimdi Medine’nin hurmaları için bize saldırmıyorlar. Onlar şu anda bizim her şeyimize göz diktiler. Eskiden yapmadığımız şeyi Allah bizi İslam ve seninle şereflendirdiği zaman mı yapacağız. Hayır onlara kılıçlarımızdan başkasını vermeyiz.”

Bu istişare sonunda Rasulullah (s.a.v.) ashabın görüşünü kabul eder ve o uygulanır. Yani kafirlere karşı savaşa girişilir. Bu karardan sonra Sad b. Muaz kalkar ve Rasulullah’ın (s.a.v.) daha önceden hazırladığı anlaşma kağıdını kendi elleriyle imha eder.

Huneyn savaşında Rasulullah’ın (s.a.v.), ganimetlerin büyük çoğunluğunu İslam’a yeni girmiş olanlara, kalplerini kazanmak için vermesi ensarın hoşuna gitmez. Bu durumda Rasulullah (s.a.v.) onları çağırıp ve şunları söyleyebilirdi:

“Ben bir peygamberim ve istediğimi yaparım. Siz benim kararına uymak zorundasınız.” Fakat böyle demedi. O, ensara şöyle hitap etti;

“Ey ensar topluluğu! İnsanlar koyun ve develeri yanlarına alıp evlerine giderken sizler Allah’ın Rasulü ile evlerinize dönmek istemez misiniz? Muhammed’in nefsi elinde olan Allah’a yemin olsun ki, eğer hicret olmasaydı ben de ensardan bir kimse olurum ve ensarın haricindeki insanlar bir yere toplansa ensar da bir başka yere, ben ensarın yanında yer alırdım. Ey Allah’ım! Ensara, ensarın çocuklarına ve onların çocuklarının da çocuklarına merhamet et!”

Demek ki, Rasulullah (s.a.v.), onların akıllarına hitap etti, hislerine yöneldi. Peygamberliğine olan inançlarını istismar etmedi. Bunun üzerine diğer insanlar mal ve mülkü tercih edip onlarla evlerine dönerken ensar, Rasulü kabul etti ve onunla Medine’ye döndüler.

Rasulullah'ın (s.a.v.) özgür düşünceye önem veren davranış biçimini O'nun bir de köle ve cariyelere varıncaya kadar nasıl düşünce özgürlüğü oluşturduğunu görürsek, gerçek özgürlüğü daha iyi anlamış oluruz. Rivayet edilir ki, bir cariyeye vardı ve sahibi onu azat edince eski sahibinin yanında onun karısı olarak da kalmak istemedi. Çünkü bir zevce olarak kabul etmek niyetindeydi. Kadın kabul etmeyince adam Rasulullah'ı (s.a.v.) aracı olarak kadına (cariyeye) gönderir. Rasulullah (s.a.v.) kadına adama dönmesi yönünde görüşünü bildirince o sorar:

“Ya Rasulullah bunu emrediyor musun, yoksa tavsiye şeklinde kendi görüşünü mü bildiriyorsun?”

Rasulullah (s.a.v.):

“Sana emretmiyorum. Ben sadece bir aracıyım (kendi kişisel görüşümü bildiriyorum).”

O zaman kadın:

“Öyle ise ben ona dönmek istemiyorum.” der ve dediğini yapar.

Burada, Rasulullah (s.a.v.) zamanındaki müslümanların bir işaret veya bir açıklamayla Rasulullah'ın (s.a.v.) kendiliğinden bir iş tavsiye ettiğini anladıklarında, O'nun kişisel görüşüne uymayı, kendileri için uyulması zorunlu esas kabul etmediklerini iyi bir şekilde anlamaktayız. Bu konuyla ilgili daha sayılamayacak kadar çok örnek vardır. Rasulullah'ın (s.a.v.) bizzat kendisi onları bu özgür düşünce konusunda cesaretlendiriyordu. Çünkü bu gibi durumlarda karşı görüşü açıklamak O'nun nazarında sadece caiz değil, bilakis yapılması gereken bir işti. O, çoğu zaman ashabın görüşü karşısında kendi görüşünden içtenlikle vazgeçmiştir. Zaten Şura anlayışı da bunu gerektirmektedir.

Şimdi gelelim Zeyd b. Harise ve Zeyneb b. Cahş'ın hadisesine. Bilindiği gibi Rasulullah (s.a.v.) Zeyd b. Harise'ye çeşitli bağlarla bağlıydı. Rasulullah (s.a.v.) bir imam ve önderdi. Zeyd, O'na tabi olmuş ve O'nu tasdik etmişti. Rasulullah (s.a.v.) hanım tarafından Zeyd'in yakınıydı. Zeyd de Rasulullah'ın (s.a.v.) hısımlıydı. Rasulullah (s.a.v.) onun mürebbisi o da Rasulullah'ın (s.a.v.) terbiyesi altında yetişmişti.

Zeyd'e Zeyneb'le evliliği sürdürmek zor gelince onu boşamak ister ve Rasulullah'a (s.a.v.) sorar. Rasulullah (s.a.v.) Zeyd'e sadece, bir hısımlık bağı bulunanın hısımlığına ve her mürebbinin, terbiyesi altındakine nasihat ettiği gibi nasihat eder. Yani ona “Hanımını bırakma, Allah'tan kork” der. Ancak Zeyd ile hanımı arasında başgösteren şiddetli geçimsizlik Rasulullah'ın (s.a.v.) tavsiyesini dikkate almamak gibi bir sonuca ulaşır ve Zeyd, Zeyneb'i boşar. Bu durum her şeyden önce Zeyd açısından imani bir konu değildir. Yani Zeyd bir peygamber olarak Rasulullah'ı (s.a.v.) dışlamış değildir. O sadece Rasulullah'ın (s.a.v.) kişisel olarak yapmış olduğu tavsiyeyi şartların sonucunda dikkate almamıştır. Yoksa, bir peygamber emrini çiğnemiş değildir. Evet, eğer Rasulullah (s.a.v.) yerine başka birisi böyle bir durumla karşılaşırsa ve görüşlerinin hiç dikkate alınmadığını görseydi elbette ki çok kızar, küserdi. Fakat Rasulullah (s.a.v.) Zeyd'in sadece mürebbisi

değildi. Bilakis O Allah'ın bir elçisiydi. O'nun en büyük görevi, insanın insana kul olmasını kaldırmak ve insanların gasbedilmiş haklarını geri iade etmektir. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.) bir peygamber olarak davranmak zorundaydı ve boşanma hadisesi karşısında yapacağı hiçbirşey yoktu. Sadece tavsiyede bulunabilirdi. Bir büyük, bir insan olarak. Burada, Rasulullah'ın (s.a.v.) şahsiyetinde bir anda iki özelliği, yani bir insan ve bir Peygamber olma özelliğini bir arada bulundurması ve ikisini de Allah'ın yardımıyla birbirine karıştırmaması durumunu görüyoruz. Bu, O'nun Peygamber oluşunun en güzel delillerindendir ve bu güç elbette Allah'ın yardım ve ihsanının bir sonucudur.

İşte, Rasulullah (s.a.v.) düşünce özgürlüğü uygulamasını kalplere ve yaşantıya yerleştirmiş ve eşsiz gidişatı, insan haklarına karşı ölçülü davranışıyla ashabına Allah'ın emredip istediği şeylerde O'na itaat etme terbiyesini, verdiği gibi, başka konularda kendi yanında dahi olsa insanlara, karşıt görüşlerini açıklamalarını da öğretmiş, buna bizzat uygulamada yer vermiştir. Bunun sonucunda ashabın, Allah'ın hükümlerine uyma konusunda, insanlar içinde en önde gelenler olduğunu gördüğümüz gibi, diğer insanlara göre Allah'ın ve Rasulünün karşıtı olmamak şartıyla düşüncelerini özgürce bildirme başarısını da en iyi şekilde gösterdiklerini görüyoruz. Onlar, kendileri ne kadar büyük insanlar olursa olsunlar, diğer insanlara da bu özgür ortamın tadını tattırmaktan geri kalmıyorlardı. Bir kişi büyük bir şahıs ise onun kişisel görüşü muhakkak doğrudur anlayışına kesinlikle kapılmıyor ve kendi görüşlerini serdetmesini de biliyorlardı. Doğru olan şey onlara bildirildiğine, kendi görüşlerine karşı olup olmadığına hiç bakmadan doğru olanı hemen kabul ediyorlardı. Onlar kendilerinden sonra gelenlere de bunu öğretmişler bunun üzerinde önemle durmuşlardır. Mesela, Hulefa-i Raşidin gibi ashabın büyüklerindüşünelim. Ashab, onları büyük insanlar olarak tanıyordu. Dünya hala bugün dahi onların büyüklüğünü anmaktadır. Diğer sahabiler o büyüklerin görüşlerini kabul ediyorlardı. Fakat bu görüşleri sırf onlar söyledikleri için değil, doğru olma ihtimali fazla olduğu için kabul ediyorlardı. önemli olan şahıs değil görüşün doğruluk derecesidir. Yani diğer bir ifadeyle söyleyene değil söylenene bakıyorlardı. Bu anlayışın devamı için o büyük insanlar çok gayret sarfetmişlerdir. Biz büyük olduğumuza göre herkes bizim görüşümüzü kabul etmeli bencilliğine hiçbir zaman düşmemişler, doğruyu bir küçük, sıradan kişide dahi bulsalar kabul etmişlerdir.

Hulefa-i Raşidin döneminden sonra, Emevi ve Abbasi'ler, insanların fikir özgürlüğünü ellerinden almak, onları susturmak için baskı, dehşete düşürme, korkutma, gibi şeylere müracaat etmekten hiç çekinmediler. Ancak bu yüce ruh, tabiin, etbai tabiin zamanlarında hatta daha sonra da az sayılmayacak bir müddet devam etmiştir. İslam tarihinin ilk üç asırla alakalı kaynakları iyice okunduğu zaman onlarda düşünce özgürlüğünün güzel örnekleriyle sık sık karşılaşırız. Taklide kesinlikle bu dönemde eğilim dahi gösterilmemiş, doğruyu arama ve doğruyu kim söylerse onu kabul etme durumu büyük ölçüde devam etmiştir. O zamanın büyükleri kendilerini büyüterek, kendi görüşlerini doğrudan doğruya kabul etme anlayışı için olanları eleştirmiş, onları yanlarından uzaklaştırmışlardır. Fakat bunu uygular ve uygulamasını insanlara göstererek öğretirken, saygı, sevgi sınırlarını hiçbir zaman ihlal etmemiş, saygı duyulması gereken kişilere saygılarını devam ettirmişlerdir. Saygı duymak

ile doğruyu kabul arasındaki doğabilecek farkı birbirine karıştırmamışlar ve bu saygı duyduğum kişinin görüşü doğru olmalı veya onun görüşü doğru değilse o kişiye saygı duyulmaz anlayışına kapılmamışlardır. İmam Malik bununla ilgili olarak, ashabın ihtilafı konularında şunu söylemekten çekinmez:

“Bu yanlıştır, bu doğrudur. Bunun aslı şu şekilde olmalı, falan yanılmıştır.” Ebu Hanife de şunları söylemekteydi:

“İki karşıt şeyi ifade eden sözden birisi muhakkak yanlıştır. Bu iki sahabeden birisi yanılmıştır.”

Bilakis ashabtan hiçbiri kendilerini hatasız ve noksansız kabul etmiyorlardı. Zaten böyle düşünceleri İslam’a da aykırı idi. İşte Kur’an’da övülen “iki kişiden birisi” diye tanımlanan Ebu Bekir (r.a.) kendi kişisel görüşünü söylediği zaman şöyle derdi:

“Bu, benim görüşümdür. Eğer doğru ise Allah’tandır. Yanlış ise benden. O halde Allah’tan affımı dilerim.”

Ömer (r.a.) şöyle derdi:

“Hata bulunabilecek olan kendi görüşlerimi ümmet için yanlışsız doğrular haline getirmeye çalışmayın (yol yapmayın).” Abdullah b. Mes’ud’un (r.a.) sözlerinden birisi şöyledir:

“Dikkat edin! Sizden birisi dininden bir kimseyi, O kimse, iman ederse iman eder, küfrederse küfreder şekilde taklit etmesin. Zira yanlış ve kötülükte örnek yoktur, uyulmaz.” İmam Malik (r.a.) şöyle der:

“Şüphesiz ben bir insanım. Bazen hata yapar, bazen de isabet ederim... Görüşüme bakın, ne zaman kitap ve sünnete uygun olmadığını görürseniz beni bırakın, kitap ve sünneti kabul edin.” Yine İmam Malik’ten (r.a.) rivayet edildiğine göre; Abbasi halifesi Harun Reşid İmam Malik’in kitabı “Muvatta”yı bütün İslam toplumunda müslümanlar için kendisiyle amel edilmesi gereken esas haline getirmek isteyince, İmam Malik buna karşı çıkmış ve diğer alimlerin de görüşünün dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Böylelikle görüş ve içtihad özgürlüğünün kalkmasını önlemiştir.

İmam Ebu Hanife’nin öğrencisi Kadı Ebu Yusuf şöyle der:

“Hiçbir kimseye nereden (delilimizin ne olduğu) söylediğimizi bilmeden sözlerimizi nakletmesi ve uygulaması helal olmaz.” İmam Şafii de şöyle der:

“Delilsiz ilim talep eden gece odun taşıyan gibidir. O bir bağ odun taşır ve o bağda kendisini ısırarak bir yılan vardır ve o kişi bunun farkına varmaz.”

Araştırma, inceleme ve çalışmaya teşvik edip, düşünce özgürlüğünü -ki bunu Rasulullah (s.a.v.) ashabının kalbine yerleştirmiş ve hayatı boyunca yüce talimatıyla onları, buna göre yetiştirmiş, terbiye etmiştir- kullanmak için cesaret veren bu örnek ruh,

müslümanlardan ilim sahiplerinde damarlarda kanın akışı gibi genellikle üç asır kadar akmaya devam etmiştir. Etkinliği sürmüştür. Fakat bu zamandan sonra, bu etkinlik umera, melik, alimler ve şeyhlerin istibdadı karşısından yavaş yavaş hızını kaybetmiş, düşünen akılların düşünme, gören gözlerin görme, konuşan dillerin konuşma hakkının olmadığı bir zamana gelinmiş, insanların en tabi hakları böylelikle ellerinden alınmıştır.

Müslümanlar umera ve sultanların erkanından başlayarak, medrese, mektep ve camilere varıncaya kadar elinde nüfuz ve kuvvet bulunan kimselere karşı teslimiyete ve boyun bükmeye alıştırmıştır. Hatta, kelimenin tam manasıyla, kalplerine, akıllarına ve vücutlarına boyun eğme ve insanlara kulluk görüntüsü hakim olmuştur. Umera ve sultanlara gelince, insanlardaki hak sözü ilan etme cesaretini yok etmişler, onları önlerinde, eğilmeye zorlamakla kendilerinin de razı olduğu boyun bükme, teslim olma anlayışını devam ettirmişlerdir. Medrese ve mektep camiasına gelince, onların bir kısmı insanlara, Allah’a kulluk yanında “ekabir”e kul olma zehirlerini saçmışlardır. Bazı tarikatçılar ise, Rasulullah’ın (s.a.v.) koymuş olduğu biat esasını çarpıtıp, “mukaddes köle tasmaı” haline getirmişlerdir. Bu öyle bir tasma ki belki de bir insan, diğer insanlar için ondan daha kötü, özgürlüğe ters, dolayısıyla insan oluşla ilgisiz bir şey icat etmemiştir.

Ne zaman ki, başların Allah’tan başkasının önünde yere eğildiğini, ellerin namazda Allah’ın huzurunda bağlandığı gibi başkaların karşısında göğüse bağlandığını, insanın insana karşı düşüncesini açıklamanın edepsizlik ve suç sayıldığını, insanın bir başka kişinin elini öpüp ayaklarına kapandığını, bir kişinin insanların rızkı için esas kabul edilip hayır ve şerrin ondan beklenmeye başlandığını, insanın kendini Allah’ın kitabı ve Rasulünün sünnetinden bir delile müracaattan istisna gördüğünü, nefesine göre kişilerin helaller ve haramlar oluşturmaya başladığını, insanın insan karşısında emir ve hüküm haklarını elinde bulundurduğuna inanılmaya başlandığını, gördüğümüzde, hiç şüphe etmeden düşünmeliyiz ki,

“... Yalnız Allah’a tapalım, O’na hiçbirşeyi ortak koşmayalım, birimiz diğerini Allah’tan başka ilah edinmesin...”
(Al-i İmran: 3/6)

diyen bu yüce davetten yüzler çevrilmiştir. Bundan sonra, yukarıdaki özelliklere sahip olan bir kişinin müslümanlığından veya o kişilerin oluşturduğu toplumun İslam’lığından bahsetmek hayaldir. İslam toplumunda dahi olsa artık orada ilim, düşünce, ahlak gibi güzel hasletleri aramak boşunadır.

Güç ve kudret, tümü Allah’tandır.

İSLAM İKTİSADININ ESASLARI VE GAYESİ¹

¹ Mevdudi, bu konferansını Lahor’daki Pencap Üniversitesinin İdari İşler Bölümünde tertip edilen bir toplantıda, 17/12/1965 tarihinde vermiştir. (Mütercim).

Bütün hamdler alemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam O'nun şerefli Peygamberi ve o Peygamberin bütün ali ve ashabı üzerine olsun.

Bu konferans için seçmiş olduğum konu "İslam iktisadının esasları ve gayesi" ismini taşımaktadır. Bu konuyu kendi kendime dört soru sorup sonra bu soruları cevaplandırmak şeklinde hazırladım.

Sorular şunlardır:

1- İslam, iktisadi bir sisteme sahip midir? Eğer böyle bir yapıya sahip ise bu yapının özellikleri nelerdir?

Bu yapıda toprak, iş ve sermayenin durumu nedir?

2- Zekat ve sadaka mallarını genel iktisadi uygulamalar için istihdam etmek uygun mudur?

3- Faizsiz, iktisadi bir yapı oluşturmak mümkün müdür?

4- İslam'da, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini gibi kavramlar arasında olumlu ve bütüncül bir ilişki var mıdır?

İşte bu sorular bu konferansın esasını oluşturacak... İnsan, bu sorular hakkında büyük bir kitap yazacak kadar konuyu genişletebilir fakat şurada hitap etmekte olduğum kimseler, belirli bir ilmi kariyere sahip kişiler oldukları için, onlara anlamalarını sağlayacak şekilde konuları kısaca işaret ederek aktarmış olacağım.

Sorulara dönecek olursam, birinci sorunun iki şıkkı vardır:

a) İslam iktisadi bir isteme sahip midir? Eğer böyle bir yapıya sahip ise bu yapının özellikleri nelerdir?

b) Bu yapıda toprak, iş ve sermayenin durumu nedir?

İslam İktisadının Özellikleri

Sorunun birinci şıkkına cevap olarak derim ki: Evet hiç şüphesiz islam, iktisadi bir yapıya sahiptir. ancak bu, yapı, islam tarafından konulmuş ve değişmez esaslar çerçevesinde zamana ve topluma göre bazı biçim değişiklikleri gösterecek şekilde oluşur.

İslam iktisadındaki temel özellik işte budur; zamanın ve toplumun oluşturduğu teferruata dair değişiklikleri, temel esaslara bağlı kalmak şartıyla sorunların çözümünü sağlamak. İslam, hangi şartlarda olursa olsun temel esasları aşmamıza izin vermez. Onlar kabul edilmesi gereken -ki müslüman olmak da buna bağlıdır- mutlak doğrulardır. Bizlerin, bu esaslar çerçevesinde, tecrübe, ihtiyaç ve şartlara göre bir yapı oluşturma hakkımız vardır.

Elbette ki bu içtihadla doğrudan ilgilidir. Tafsilat, İslam toplumlarının tarihi boyunca fiilen gerçekleştiği gibi, ancak zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak temel esasa bağlı kalmak şartıyla şekil değiştirebilir. Fıkıh kitaplarını araştırırsak onlarda İslam fakihlerinin, bulundukları zamana cevap verecek şekilde İslam'ın çizmiş olduğu temel esaslar dahilinde, iktisadi yapının özelliklerini geniş bir şekilde nasıl belirlediklerini ve bu yapı ile ilgili olarak koymuş oldukları bütün tafsilat ve teferruatı, İslam'ın kararlaştırmış olduğu esaslara dayanarak nasıl oluşturduklarını anlarız. Bu tafsilattan bize faydalı olan ve bu zamandaki ihtiyaçlarımızı karşılayanlardan hepsini olduğu gibi alırız ve yeni çalışmaların zahmetine gerek kalmaz. Sonra, yeni ortaya çıkan problemlere karşı kendimiz çözüm yolu bulmaya çalışır, temel esaslardan buna yönelik hükümler çıkarırız.

“İslam'ın iktisadi bir yapısı var mıdır?” sorusundan maksadın ne olduğunu anlamamız için size bu kadarlık bir açıklamanın yeterli olacağına inanıyorum. İslam'ın iktisadi hayat için koymuş olduğu esasları da ele almadan önce, İslam'ın iktisadi yapısında, yönelmiş olduğu gayeye biraz ışık tutmak istiyorum. Çünkü bu gayeyi bilmeden İslam iktisadının esaslarını anlamak, onları ihtiyaç ve şartlara göre uygulamak ve onlardan İslam'ın gerçek ruhuna uygun tafsili hükümler çıkarmak hiçbir kimse için mümkün olamaz.

İktisadi Özgürlük

İslam'ın iktisat konusunda ilk önem verdiği şey özet olarak; İnsanın özgürlüğünü korumak, onu insanlığın mutluluğunun gerçekleşmesi için gerekli olandan başka herhangi bir kayıtle bağlamamaktadır. Bunu şöyle izah edebiliriz; İslam açısından her fert, ferdi sıfatıyla Allah'ın önünde sorumludur. Bu sorumluluk tamamiyle ferdidir, toplumsal değil. Dünya hayatında küçük veya büyük işlenmiş olunan bütün işlerden kişi sorumlu tutulacak sorgulanacaktır. Bu esasın gereği, insana yönelişlerine uygun kabiliyet ve yeteneğine göre şahsiyetini geliştiren uygun fırsatların (uygun ortamın) hazırlanmasıdır. Bundan dolayı İslam, ahlaki ve siyasi özgürlüğe verdiği önemin aynısını, iktisadi özgürlüğe de vermiştir. İktisadi özgürlük yok olduğunda, ahlaki ve siyasi özgürlükten de bahsedilemez. Çünkü, iktisadi hayatında başkalarına muhtaç olanın, siyasi işlerde ne kadar hür olursa olsun hiçbir zaman, özgürlüğünü kullanmada, gerçek anlamda serbest olduğu söylenemez. Bundan dolayı, İslam ferde rızkını kazanması ve gelişimini sağlaması hususunda düşünüldüğünden daha çok özgürlük tanıyan ve ona sadece genelin maslahat ve gerçek mutluluğunun gerektirdiği kadar görev ve kayıtları farz kılan iktisadi esasları koymuştur.

Güzel Ahlakı Geliştirme

İkinci durum şudur; İslam, insan için ahlaki esas kabul ediyor ve ona gereken önemi veriyor. Ahlaki terbiye ancak, ferde, memleketin içtimai sisteminde ferdin özgür iradesinden iyi işler yapabilmesi için imkanlar verilirse oluşabilir. Ve böylece toplumda iyilik, ihsan, şefkat, merhamet ve buna benzer güzel hasletler gelişir. Binaenaleyh İslam, iktisadi adaleti gerçekleştirmede sadece kanun gücüne dayanmaz. Bilakis İslam, insanın nefis ve ahlakını ıslah etmesi, isteklerini olumlu şekle sokması, düşünce ölçülerini güzelleştirmesi, doğruluk, adalet ve ihsanı ayakta tutmaya sevk eden nefsindeki ahlaki hisleri kuvvetlendirmesi hususunda daha çok gayret sarfeder. Ferdin ıslahı için bütün bu gayretler başarısızlığa uğrar ise, canlı ve güçlü bir durumda bulunan İslam toplumu o kişiyi, sosyal baskı yoluyla adaletin gereklerini ve sınırlarını kabul etmeye zorlar. Bu baskı da tesir etmediğinde işte burada İslam, yeryüzünde zor ve güç yoluyla adaleti gerçekleştirmek için kanun kuvvetini kullanır. Adaleti ayakta tutmak için, sadece kanun kuvvetine dayanan ve insanı, özgür iradesi yoluyla iyi işlere sevkettiğini söyleyen sistemlerdeki çapraşık durum İslam'ın karşı çıktığı bir yapılaşmadır.

Sınıflar Çatışmasını Engelleme

Üçüncü durum; şüphesiz İslam beşeri birliğe ve kardeşliğe davet eder. Ayrılığa ve çatışmaya karşı çıkar. Bundan dolayı İslam, insanları sınıflara ayıran anlayışın dışında yer alır. Yaratılış hükmüyle toplumda oluşan tabii sınıflar arasında dayanışma, merhamet ve yardımlaşma meydana getirir ve sınıf çatışmasına kesinkes engel olur.

Bu üç durum göz önünde bulundurulmadığı müddetçe İslam'ın iktisadi yapısını ve bu yapının prensiplerinin mahiyetini anlamak mümkün olmayacaktır.

Şimdi, İslam iktisad sisteminin esas prensiplerini araştırmaya geçebiliriz.

Ferdi Mülkiyet ve Sınırları

İslam, belli şekilde sınırlanan ferdi mülkiyet hakkını kabul eder. Bu konuda üretim araçları ile tüketim araçlarının arasını ayırmaz. Bilakis, hususi bir sınırlandırmadan sonra ferdi mülkiyet hakkını kabul eder. İslam, önce üretim ve tüketim araçlarının arasını açıp, sonra da üretim araçlarında ferdi mülkiyet hakkını kaldıran bir düşünceyi kabul etmez. İslam, insana tabii ihtiyaçlarından olan giyecek, ev eşyası gibi şeylerde mülkiyet hakkı tanıdığı gibi, arazi, vasıta ve fabrika gibi şeylerde de mülkiyet hakkı tanımıştır. İslam şeriatı, insana belirli sınırlar içerisinde rızkını kazanıp geçimini sağlaması için tam bir özgürlük sağlayacak şekilde iktisadi hayatı kapsayan bir plan çizmiştir. Biraz önce bildirmiştik; İslam, ferdi özgürlüğe çok önem verir. Bu esasa göre, insanın özelliklerinin gelişmesi

üzerinde önemle durur. Ferdi özgürlüğün uygulanabilir olması için iktisat araçlarında ve iktisadi tedbir ve düzenlemede ferde, ferdi mülkiyet hakkı vermek zorunludur. İnsandan ferdi mülkiyet hakkını alıp diğer iktisat araçlarını devletleştirdiğimizde bu, şüphesiz ki, ferdi özgürlüğü yok etmek demektir. Çünkü iktisat araçları ve kaynakları devletleştirildikten sonra toplumun bütün fertleri devletin, bütün iktisadi araçları ve kaynaklarını elinde tutan ve onları istediği gibi yönlendiren teşkiyatına boyun bükten hizmetçiler haline gelir.

Adalet Esasına Göre Servetin Dağıtımı

İslam'ın iktisadi sistemini prensiplerinden birisi de servet konusudur. İslam, serveti eşitlik esasına göre değil, adalet esasına göre kabul eder. İslam iktisadi hayat araçları ve ihtiyaçlarını bütün fertler arasında eşit dağıtmayı hiçbir zaman gaye edinmez. Kur'an-ı Kerim'i okumayan kimseye, bu geniş kainatın herhangi bir yerinde eşitliğe göre dağıtımdan hiçbir eser bulunmadığı, gün ortasındaki güneş gibi kolaylıkla görünür. Eşit dağıtım, bizzat fitratın kabul etmediği bir şeydir. Kendi kendime soruyorum: Bütün insanlara sıhhat nimeti, akıl ve zeka gücü eşit olarak mı verilmiştir? Bütün insanlar hafıza gücü bakımından eşit midirler? Yine bütün insanlar güzellik, kuvvet ve kabiliyette eşit midirler? Bütün insanlar dünyaya aynı şartlar içinde mi gözlerini açar ve orada çalışmak için eşit şartlara mı sahip olurlar? Bu işaret ettiğimiz bütün hususlarda eşitlik bulunmadığına göre o halde üretim araçları veya servet dağıtımında eşitliğin manası nedir? Bu, sadece gerçekleşme bakımından hayal olan bir düşüncedir. Bunu uygulamaya çalışmak da bir çok yeni ve yanlış uygulamalara yol açmaktan başka birşey sağlamaz. Bunun için İslam, üretim araçları ve ürünlerini eşit olarak dağıtmanın gerekli olduğunu değil, dağıtımın adalet esasına göre olmasını savunur. Burada çok önemle dikkat edilmesi gereken şey şudur. İslam eşitlik esasını kabul etmez derken, küfri sistemlerin oluşturduğu ve sömürü, haksızlık, baskı sonucu oluşan dengesizliği savunuyor şeklinde kesinlikle anlaşılmamalıdır. İslam'ın kabul ettiği esas, herkesin kabiliyet ve gücü oranında, meşru şartlar dahilinde mülkiyet hakkına sahip olması ve bunu yine meşru şartlar dahilinde istediği kadar kullanabilme ve çoğaltma hakkını elinde bulundurması durumudur. Bundan dolayı İslam, adalete dayalı dağıtımı oluşturmak için bir takım esaslar getirmiştir.

Helali Haramdan Ayırma

Bu esaslardan birincisi şudur: İslam, servet kazanma ve geçimi temin etmede, helalle haramı birbirinden önemle ayırır. Bir taraftan özgür bir şekilde hayatını kazanması için insanlara gayret ve çalışma yolunu açar. İnsanın alın teri ve bilek gücüyle kazandığının hepsini kendisi için meşru mülk kabul eder. Öte yandan, iktisadi çalışmalarda helal ve

haram sınırlarını da oluşturur. Bu esasın gereği olarak kişi, kelimenin tam manasıyla helal yollardan rızık kazanmada özgürdür. Helal yollarla dilediği gibi ve dilediği kadar rızık kazanması, mülkiyet elde etmesi meşrudur. Kazandığı servetin meşru sahibi olur. Hiç kimsenin, onun meşru mülkünü almaya, gasbetmeye hakkı yoktur. Bunun yanında haram yolla çok küçük miktarda da olsa kişiye servet elde etme, mülkiyet kazanma, çalışma gibi bir hak(!) tanınmamıştır. İslam, gayri meşru kazancı gerektiğinde zor kullanarak men eder. Meşru olmayan yollarla kazanılıp biriktirilen serveti, biriktirenin meşru malı olarak kabul etmez.

Haram Kazanç Şekilleri

İslam'ın haram kıldığı (yasakladığı) kazanç şekillerine gelince, bunlar; hıyanet, rüşvet vermek ve almak, gasbetmek, beytül mal'den çalmak, hırsızlık yapmak, zina, fuhşun oluşumuyla ve reklamıyla ilgilenmek, alkollü içkiler imal etmek, faiz, kumar, heykel yapmak, bahis, hile ve aldatmaya veya zor ve cebre dayanan, ızdırap, düşmanlık ve münakaşaya yol açan veya topluma zarar veren alışveriş çeşitleri, stokçuluk vb. İslam, insanların çoğunu, kullanma hakları olan mallardan uzaklaştıran veya mahrum eden stokçuluğu kesinlikle yasaklar. Bu haram yolların dışında insanın kazandığı bütün servet helaldir. Sermayesini artırmak için meşru kazancını kullanmak hakkı olduğu gibi, ondan bizzat kendisinin faydalanması veya onu hibe ve sadaka yoluyla başkalarına devretmesi de kişinin tabi haklarından. Bu meşru serveti, kişi kendisinden sonraki mirasçılara bırakma hakkına da sahiptir. Burada şu vurgulanmalıdır ki, meşru olmak şartıyla servete bir tavan sınır oluşturulmaz. Birisi helal yoldan istediği kadar (olabildiği kadar) zengin olabilir. Kişinin hayatın imkanları içinde gücü yettiği kadar yükselme, Allah'ın nimetlerinden dilediği kadar biriktirme hakkı vardır. Tabii ki helal yollardan olmak şartıyla, bir de topluma şöyle veya böyle zarar vermemek şartıyla.

Fakat burada şu da belirtilmelidir ki, İslam'ın getirdiği kazanç yolları toplumda tam anlamıyla bir kutuplaşma oluşturacak şekilde sonsuz zenginliğe uygun ortam sağlamaz. Kısacası İslam, iktisadi gelişmede kim olursa olsun kişiyi bağlamaz. Bilakis onu, meşru yoldan olmak şartıyla dilediği kadar rızık kazanıp mal toplama hususunda serbest bırakır ve hiçbir zaman önüne engel çıkarmaz.

Kayıt ve Şartlar

İslam, insanın helal yollarla kazandığı servetten her çeşit faydalanmada belirli kayıtlar getirir. Mesela; faydalanma şekillerinden birisi, serveti kişisel kullanımdır. İslam bu çeşit faydalanma için, kişiyi, ahlakını veya yaşadığı toplumu zarara uğratması mümkün olan

eylemlerden kaçındıracak kayıt ve şartlar koyar. Servetten ikinci faydalanma şekli; insanın, o servetin az veya çoğu ile kullanımdan uzaklaştırma, ölü mal haline getirmesidir. Bu, İslam'ın kabul etmediği bir durumdur. İslam'ın istediği, her ferdin yanında bulunan servetin dondurulmayıp, toplum içinde değişimini ve akışını sağlamaktır. Buna rağmen kişi servetini kullanmaz, toplumun ondan yararlanmasını engeller ise, o zaman zekat devreye girer ve ölü serveti toplumun yararına verir. Kur'an-ı Kerim'de kesinkes yasaklanan işlerden birisi de insanın servet yığmayı olan yönelişidir. Bu hususta Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“... Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda sarfetmeyenler var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele!.. O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılır; bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır. İşte nefisleriniz için yığdıklarınız, yığdıklarınızı tadın (denir).”

(Tevbe: 9/34-35)

Allah (c.c.) servet biriktirmeye, sadece insanların faydalanması için müsaade eder. Hiç kimsenin onu, biriktirmeye ve böylelikle insanların kullanımından uzaklaştırmaya hakkı yoktur. Helal yollarla istenildiği kadar kazanılabilir ve ondan dilenildiği kadar meşru yollarda sarfedilebilir, fakat bunları yaparken topluma zarar vermemek esastır. Bu nedenle İslam'da, stokçuluk kesinlikle yasaklanmıştır. Stokçuluğun anlamı, piyasada az bulunup, fiyatlarının yükselmesi için bilerek tüketim mallarının biriktirilmesi ve piyasaya sürülmemesidir. Bu iş İslam'da haramdır. İnsanın hileye sapmadan ticaret yapma hakkı vardır. Piyasanın ihtiyacı olduğu halde satmak için bir mala sahip olan kimse, sebepsiz yere onu satıştan alıkoyamaz. Piyasada az bulunup fiyatlarının yükselmesi için, hile ile onu ticaretten alıkoyan kimse, tüccar değil, bilakis hırsızın ta kendisidir. Bundan dolayı İslam, gayri meşru bütün biriktirme çeşitlerini yasaklar. Çünkü bu tür birikimler, insanları tabii hakları olan tüketimden ve maldan faydalanma hakkından alıkoyar. Nitekim İslam, hiçbir ferde, aileye, gruba, veya topluma özel bir kazanç istisnası getirmemiştir. Onun meşru sınırları herkes için geçerli olan ve uyulması zorunlu olan esaslardır. Burada, servetten üçüncü bir şekilde yararlanma durumu vardır ki, o da fazla servet elde etmek için bu serveti çalıştırmaktır. Bu tür kazanç ancak meşru şekilde olursa kabul edilebilir. Yasaklanan şekilde bir uygulama kesinlikle kabul edilmez.

Ferdi Servet Üzerindeki Toplumun Hakkı

İslam, ferdi servet üzerinde temelini Kur'an-ı Kerim'in açık naslarında bulunabilecek çeşitli şekillerle toplum haklarını farz kılar. Yani kişinin kazandığı malda kendisinin hakkı olduğu gibi aynı şekilde yakın akrabalarının da hakkı vardır. Kişi asıl ihtiyaçlarından fazlasına sahip olduğunda, ferdi olarak karşı karşıya bulunulan mesuliyetlerden birisi ile yükümlü olur ki bu da; toplumun bir ferdi olan, ancak geçimini temin edecek mala sahip olmayanlara yardım etmek. Bu, zengin olanların mallarından hakkı olan bu kişilerin

korunması için, bu haklarının bizzat zenginler tarafından kendilerine iade edilmesidir. Bu sağlandığı oranda maddi açıdan toplumun üyeleri arasında büyük farklar oluşmaz, en azından toplumun bir üyesi olmasına rağmen bundan yararlanamayan, dolayısıyla tabii ihtiyaçlarını gideremeyen kimse kalmaz. İşte bunun için, Kur'an-ı Kerim'de karşımıza çıktığı gibi, toplumun fertleri birbirlerine karşılıklı bir yardımlaşma içine giderler ki, zenginin servetindeki fakirin hakkı, bir lütuf olarak değil, bir hak olarak alınır. Bu da Allah'ın, kendilerine dünya malı ile ihsanda bulunduğu fertlerin, iktisadi durumları kötü olan ve hayatlarını devam ettirmek için hiçbir malı bulunmayan, her mahallede, sokakta, köyde kendilerine yardım eli uzatacak kişilere muhtaç olan kimselere bir ihsanıdır. Böyle bir sorumluluğu yerine getirdikten sonra İslam, hayat nimeti ihsan edilen her kişinin omuzuna başka bir mesuliyet daha yükler ki, o da; bu kimselerin güçleri yettiği oranda yoksul olanları desteklemeleri, onlara yardımcı olmalarıdır. Allah (c.c.) şöyle buyurmakta:

“Mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır.”

(Zariyat: 51/19)

Dilenci yardıma muhtaç olduğunu söyleyen ve bizzat yardım isteyen kişidir ve ister. Bunlara yardım edilmelidir fakat dilenciliği sanat haline getirenlerle gerçek ihtiyaç sahibi olanları birbirine karıştırmamak gerekir. Kişinin, yanında kendi ihtiyacının dışında fazla olan şeyden, ihtiyacı olanlara yardım etmesi gereklidir. Yukarıdaki ayette geçen yoksul kişi ile kastedilen, yeteri kadar rızık bulamadığı halde, imkanları olandan yardım isteyen kişidir. Bu kişinin fazla malı olanın malında hakkı vardır. Bu haklara ilaveten İslam, genel olarak müslümanlara Allah (c.c.) yolunda infakı (harcamayı) emreder. Mallarında devlet ve toplum için hak ikame eder ki, bunun İslami bir yapı için olduğu gözönünde tutulmak zorundadır. İslam kişinin, bir toplumun üyesi olarak aynı safta yer alan diğer kardeşleriyle karşılıklı bir dayanışma içinde olmasını emreder. Bu güzel bir davranış, yüce ahlaki bir fazilettir.

Zekat

Burada arzu ve isteğe dayanan, yukarıda açıkladığımız infaklara ilaveten İslam'ın farz kıldığı başka bir infak daha vardır. O da kullanılmayan, mallardan, ticaret mallarından çeşitli kazançlardan, zirai mahsullerden ve hayvanlardan alınan zekattır. Zekat, iktisadi sahada geri kalmış olan toplum fertlerini desteklemek için alınır. Bu iki çeşit (isteğe bağlı, zorunlu) infak, nafilé namazla, farz namaz gibidir. Nafilé namaz, rekat sayısında bir sınır olmayan ve yasaklanan vakitlerin dışında olmak şartıyla kişinin kendi isteği ile kılmış olduğu namazdır ki, Allah'a dua edilir O'nun yardım ve affı böylelikle dilenmiş olur. Belirttiğim gibi nafilé namaz kişinin kendi isteğine bağlıdır. Bunu yapmayı sorumlu tutamazsınız. Farz olan namazlara gelince bu, kişinin isteği dışında, zorunlu olarak yapması gereken ibadettir. Ne zaman kılanacağı, kaç rekat olacağı belirlidir. Bu konuda bir serbestlik

yoktur. Kişi belirlenen esaslara uyarak farz namazı yerine getirir. Allah yolunda infak da böyledir. Nafile infak kişinin kendi arzusuna kalmış bir ibadettir. Allah (c.c.) tarafından farz kılınan infaka (zekat) gelince o belirli esaslara bağlanmıştır. Nisab miktarına ulaşan servete sahip her müslüman bunu yerine getirmek zorundadır.

Zekatın bir çeşit vergi olduğu düşüncesi kesinlikle düşünülmelidir. Bilakis zekat, namaz gibi İslam'ın emirlerinden olan bir ibadettir. Zekat, ile vergi arasındaki fark yer ile gök arasındaki kadar nettir. Konuyu çarpıtmaya veya karıştırmaya hiç gerek yok. İnsan, vergi ile sorumlu tutulur. Fakat kişinin kalbi mutmain ve ona razı olduğu halde vergiyi kabul etme durumu yoktur veya en azından bu Allah (c.c.) katında böyledir. Nitekim hiç kimse vergi kanunu koyup vergiyi insanlara Allah'ın farzı gibi zorunlu kılamaz. Toplumun harcamaları için gerekli olan vergi de kişi için omuzlarında taşıdığı bir yükten başka birşey değildir. Dolayısıyla bu yükten kurtulmak için hal çareleri arar durur. Bunun için hilelere baş vurulur, bahaneler uydurulur. Kısacası müslüman, İslam toplumunda vergiyi vermek zorundadır fakat bu zorunluluk, ümmetin bir parçası olduğu içindir. Vermediğinde ve vermemek için hilelere başvurduğunda imani bir zarara girmez. O kişiye ceza verilse dahi ümmetin bir parçası olarak görevini yerine getirmeme sebebiyle verilir. Bu İslam toplumu için geçerli olan bir durum. Cahiliye toplumları için olanı varın siz düşünün. Kişi vergi vermek istemediğinde imani bir zarara girmez dedik, fakat zekat vermesi gerektiği halde bunu yapmayan için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü Allah'ın koyduğu bir hüküm çiğnenmiş olmaktadır. İnsanların koyduğu bir kural değil. Vergi ile zekat ayrıdır, çünkü kişi vergi verdiği bu vergi tekrar kendisine bir hizmet olarak döner, fakat zekat içindünyevi bir yarar beklenmez. Zekatın hizmeti ahirete yöneliktir. Vergi, hükümet yetkilileri tarafından sosyal harcamalar için istenir, bir hizmetin karşılığı olmaya adaydır, fakat zekat, Allah'ın bir hükmüdür. Zekatı bir hükümet yetkilisi veya meclis kararlaştırmamıştır. O Allah'ın bildirdiği ve razı olduğu tek din olan İslam'ın temel esaslarındandır. İmanını muhafaza etmek isteyen bir kişi üzerine farz olmuş ise muhasebeciler tutarak, faturalar toplayarak değil, tamamıyla kendi vicdanı ile başbaşa kalarak, imanının verdiği doğruluk ile zekatını hesaplar ve verilmesi gereken kişilere verir. Bu bir ibadettir ve kişi imani bir yükümlülükle karşı karşıyadır. Hile yapamaz mı? denilebilir. Yapamaz. Çünkü zekatı imanını korumak isteyen mü'min verir. Yoksa onu hiç kimse bunu yapmadığı için zorlamamaktadır. Böyle olunca tamamıyla imani bir durum karşısında hile yapılmaz. Gösterişe yönelik zekat(!) vermeler de hile olmakla birlikte bunun zekat olduğundan zaten bahsedilemez o kişinin kendini tatmininden, aldatıcı bir oylamadan öteye geçmez. Bütün bunlara göre, zekat, hakikatı, mahiyeti ve prensipleri itibarıyla vergiden tamamıyla farklıdır. O, caddeler yapmak, su getirmek, elektrik getirmek, kanallar açmak, devletin yönetim mekanizmasında kullanılmak için alınmaz. O, zekatı verecek olan ile zekata muhtaç arasında gerçekleşen tamamıyla kişisel bir ibadettir ki bir devlet kuruluşunun, nereye kullanılacağı bilinmeden -ki, bilinse dahi farketmez- toplaması caiz değildir. üstelik bunun İslam devleti için olduğu unutulmamalıdır. İslam devletinde, zekat, devlet tarafından toplansa dahi yine ayette belirtilen, verilmesi gereken yerlerin dışında kesinlikle sarfedilemez. Zekat, diğer ibadetlerde olduğu gibi müslümana farz kılınmıştır. Allah'ın emirlerinden birisidir ve onun bütün mükafatı ahirettedir.

İrs (Veraset)

İslam'da uygulanması zorunlu olan esaslardan birisi de veraset kanunudur. Bu kanunu Allah (c.c.) koymuştur ve onun için buna uymak müslüman olmaya bağlı olarak zorunludur. Bu kanun belirli esaslara göre kişinin ölümünden sonra, geriye bıraktığı malların en geniş şekilde mirasçılara dağıtımını hedef alır. Ölen bir kimsenin geriye bıraktığı mallarına, anne-baba, hanım ve çocuklar öncelikle hak sahibidirler. Erkek ve kızkardeşler ise ikinci derecede hakka sahiptirler. Teyze ve hala gibi akrabalar ise üçüncü derecede hakka sahiptirler. Ölen kişi kalale ise (anne, baba ve çocukları olmayan kişi) diğer akraba ve varisleri onun malında hak sahibi olurlar. Eğer ölenin hiçbir akrabası yok ise geriye bıraktığı mal beytülmale verilir.

Orta Bir Yol

İşte tüm bunlar iktisadi yapı için İslam'da kararlaştırılmış olan zorunlu esaslardır. Bu esaslar dahilinde, zamanın ve toplumun gereğine bağlı olarak bir iktisadi yapı oluşturulur. Teferruat hüküm ve kuralların değişimi zaman ve toplum ile ilgilidir fakat bu temel esaslar her zaman için korunur. Kapitalizmde olduğu gibi tamamen özgür(!) iktisat yolunu veya komünizmde olduğu gibi, üretim araçlarının devletleştirilmesini İslam'da göremeyiz. İslam'la, insanın yaratılışına uygun olan ve gerek ferdi, gerekse toplumu dikkate alan mutlak doğru olma özelliğine sahip Allah'ın hükümleridir. İslam alimlerine düşen görev, sınırları Allah'ın hükümleri ile belirli olan iktisadi alanın teferruat bölümlerini oluşturmaktır. İslam'daki iktisadi yapı ahlaki unsurları kendisine temel olarak almış, yüksek ahlaki değerleri insana sunmuştur. İslam iktisadında çoğu zaman, kanun kuvvetiyle ferdi, toplum hizmetlerine vermek yoktur. Bu, zorlanmaya ihtiyaç hissedilmeden imani bir esas olarak yerine getirilir. Sosyal sınıflaşma ve dolayısıyla sınıf çatışması İslam'da görülmez. İslam, kazanç yollarını belirler ve kişiye neyi, nasıl kazanacağını gösterir. Bu yapılırken de insanlar arası yardımlaşma ve dayanışma dikkate alınır. Diğer insanlara, toplumun yapısına zarar verdirilmez. İslam'ın iktisadi yapısında fertlere, çalışıp gayret etme ve rızık kazanma hususunda belirli sınırlar dahilinde özgürlük verilir ve onun bu özgürlüğü kullanması için gerekli şartlar hazırlanır. Fertler ağır şartlar altında sözde özgürlük içinde ezilmez. İnsanlar kendiliğinden adalet yoluna girdiğinde kanun, gereksiz yere işlerine müdahale etmez. Fakat onlar bu doğruluğu bıraktıklarında yani adalet ve doğruluğu terkettiklerinde, meşru sınırı aştıklarında kanun işe karışır. Fakat bu müdahale kişilerin ellerinden özgürlüklerini almak şeklinde değil, bilakis onları adalet ve doğru yola çekmek içindir.

İslam İktisadında Toprak - İş - Sermaye

Buraya kadar, birinci sorunun birinci şikkını cevaplamaya çalıştım. Şimdi aynı sorunun, ikinci şikkını, İslam'ın iktisadi sisteminde toprak, iş ve sermayenin durumunu ele alacağım. Bu durumu (İslam'ın iktisat sisteminde toprak iş ve sermaye) anlamak için İslam hukukundaki müzarea (zirai ortaklık) ve müdarebe (sermaye ve emekten oluşan karşılıklı ortaklık) durumunu iyice bilmek gerekir. Günümüzdeki iktisat ilmine gelince toprak, iş ve sermaye konusunda yapılan özel araştırmalara karşılık, İslam fukahası bu konuda özel araştırma yapmamış dolayısıyla sadece bu konuyu içeren özel kitaplar yazmamışlardır. İslam fukahasının yaptığı, bu konuyu fıkıh kitaplarının değişik bölümlerinde başka konularla birlikte ele almak olmuştur. Bundan dolayı konuya eğilen birisi fakahanın kullandığı terimlere oldukça yabancı kalır, fakat konunun mahiyetini bilen birisi bu terimlerle günümüzdeki esaslar rasında bir ilişki olduğunu görür. İslam hukukundaki müzarea ve müdarebe kanunu İslam'ın arazi (toprak), çalışma (iş-emek) ve sermaye konularıyla ilişkili düşünce tarzını tam olarak açığa kavuşturur. Yapılması gereken tek şey, konunun mahiyetini iyi bilmektir. Müzarea, arazinin bir kimseye ait olması, bir başkasının ise araziyi işleyerek, sonuçta elde edilen ürüne her iki tarafın da ortak olması esasına dayanır. Mudarebe bir taraf sermayeyi verir diğer taraf ise emeğini ortaya koyarak sermayeyi çalıştırır ve sonuca her iki taraf da ortak olur. İslam her iki muamele şeklinde de, arazinin sahibine ve işleticiye, sermayedara ve çalışıcıya belirli haklar tanır. Buradan açıkça anlaşılan şey şudur; İslam, araziye iktisadi etkenlerden birisi olarak kabul ettiği gibi, aynı şekilde insanın emeğini de iktisadi etkenlerden birisi kabul etmektedir. Bütün bu etkenler kazancı paylaşma ve bölüşme hakkını her iki tarafa da verir. İslam, işin başında paylaşma şeklini genel örfe bırakır ve bu konuya, haksızlık oluşmadığı müddetçe müdahale etmez. Çünkü, insanlar eğer adalet ve doğruluğu kendi kendilerine Allah'ın emrettiği şekilde uygularlar ise, kanun insanların işlerine boşu boşuna müdahale etmez. Fakat, İslam, herhangi bir işte adaletin gerçekleşmeyip, sapmaların ortaya çıktığını görür ise, adalet ve doğruluğun sınırını göstererek gerekli müdahaleyi yapar ve işin doğru olmasını sağlar. Misal olarak şunu verebilirim:

Benim bir arazim vardır, bu araziye müzarea esasına göre bir, kişiye vermek istiyorum veya ücret esasına göre onu işlemesi için bir adama veriyorum. Veya bu kira karşılığında da olabilir.

Sonunda o kişi ile adalet ve doğruluk üzere bütün hakları içeren bir antlaşma yapıyor ve bunu uyguluyoruz. İşte kanun burada bize boş yere müdahale etmez, çünkü yaptığımız şey doğruluk ve adalet üzeredir. Fakat bu meselede haksızlık tarafını tutan olur ve hile işin içine girer ise, işte o zaman kanun işe bizzat müdahale eder. Buna göre, sermaye sahibi ile bu sermayeyi çalıştıran arasındaki muameleler adalet ve doğruluk üzere devam ettiği, taraflardan hiçbirisi hileye müracaat etmediği sürece kanun hiçbir zaman onların işine karışmaz.

Zekatın ve Sadakanın Sosyal Hizmetlerde Kullanılabilirliği

Burada ikinci soruyu ele alacağım. Yani zekat ve sadakaları toplumun yararı için genel hizmetlerde kullanabilir miyiz? Bu soruyu cevaplamaya çalışacağım. Burada öncelikle anlaşılması gereken şudur: Eğer iktisadi refahtan maksat, zekat ve sadakayı genel iktisadi hayatı canlandırmak için kullanmak ise, bu caiz değildir. Çünkü, zekatın asıl mahiyeti, biraz önce de belirttiğim gibi, yetimler, kötürümler, sakatlar gibi, çeşitli sebeplerden dolayı geçimlerini temin edemeyen veya belirli bir süre işsiz kalan veya gerekli imkana sahip olmadığı için rızkını temin edemeyen veya başlarına gelen bir iş sonucu malları zayı olanların zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktır. İşte, zekat, bu kimselerin elinden tutmak, onlara yardımcı olmak için verilir. İktisadi hayatı canlandırmak isteyenler, mesela fabrika açmak isteyen, demiryolu yapmak isteyenler bu işleri için başka bir kaynak bulmak zorundadırlar.

Faizsiz İktisadi Sistem

Üçüncü soru, faizsiz iktisadi bir sistem oluşturulabilir miydi? Bu soruya cevap olarak derim: -Evet, çünkü bu sistemin örneğine dünya uzun müddet şahit olmuştur.- Onu oluşturmak için azmimiz sağlam olup, başkalarını körü körüne taklitten kurtulduğumuz zaman, aynı şekilde tarihte olduğu gibi şimdi de onu, yani faizsiz sistemi oluşturabiliriz. Tarih bilgisi olan herkes bilir ki, İslam'ın gelişinden önce Arap yarımadasında hakim olan iktisadi sistem tamamıyla faize dayanıyordu. İslam geldi ve bu sistem değişti. Faiz yasaklandı. Böylelikle İslam'ın yayıldığı oranda onunla birlikte faizsiz sistem de yayıldı ve iktisadi hayat faiz pisliğinden kurtuldu. Bu sistem yine uzun asırlar boyu dünyada hakim oldu, etkisini sürdürdü. Böyle iken bugün onu tekrar canlandırmak niçin mümkün olmasın? Eğer bizler İslam'ı doğru şekilde öğrenir ve bu arada içihada gücümüz yeter ise, bugünkü iktisadi hayatı faiz pisliğinden kurtarmak hiç de zor değildir. Her ne kadar mahiyeti tam anlamıyla değişiyor ise de görünüşte bozuk bir uygulamayı doğru bir uygulama haline getirmek o kadar zor değildir. Verdiği borçtan borcu alanın ne yapacağına karışmayan ve borç vereni, alacağı faizi düşünür hale getiren sistemi, verdiği borca karşılık kardan pay sahibi haline getirmek zor olmadığı gibi, bu uygulama sonunda iktisadi hayatta canlanma ve adalet uygulanmış olur. Bu sistemdeki muhasebe işlerinin nasıl yürütüleceği sorulacak olur ise, muhasebe artık faiz hesaplayacağına oturup kar veya zararı hesaplayacak. Bu iş bu kadar basit. Ben bu konuyu “faiz” isimli kitabımda çok geniş olarak ele alıp inceledim ve gerekli açıklamaları orada yaptım. Daha geniş bilgi isteyen oraya müracaat edebilir. İslam, faizi savunan tüm sistemlerin aksine ona kökten karşıdır. Onu kaldırmak, yok etmek ister. İslam'a göre borç veren, borcuna karşılık bir faiz beklentisi içinde olamaz fakat verdiği borcun her zaman için sahibi durumundadır. Kişi verdiği borç ile kazanç temin etmek

istediğinde, verdiği sermayeyi ortaklık şeklinde çalıştırır. Sermayeyi, ziraat, ticaret veya zanaat gibi istenilen alanda çalıştırabilir. Fakat bir şartla ki, kazançlar, sermayedar ile emeğini ortaya koyan tarafından paylaşılır. Tarafların birbirine bir üstünlüğü yoktur. İşte İslam'ın konuyla ilgili temel esası budur.

Gelelim son soruya, İslam'ın iktisadi, siyasi sosyal ve dini esasları arasında bir ilişki, olumlu bir diyalog var mıdır? Onu cevaplayacağım. Cevabım şudur:

Tüm bunlar arasında İslami bir yapıda çok olumlu bir ilişki vardır. Bu durum aynen şuna benzer; bir ağacın kökleri ile gövdesi, gövdesi ile dalları, dalları ile yaprakları arasında nasıl bir ilişki var ise, bu esaslar arasında da öyle bir ilişki vardır. Allah'ın vahdaniyetine, Peygamberinin risaletine imandan doğan, bir tek sistem vardır. Bu imani sistemden, ahlaki sistem doğar ve ondan da dini sistem diye tabir ettiğimiz kulluk vazifelerini, dolayısıyla ibadeti içeren sistem doğar. Bunların üzerine sosyal sistem oluşur, iktisadi sistem ise sosyal sistemin üzerinde şekillenir. Bütün bu sistemler birbirleri ile zorunlu bir ilişki içindedirler. Allah'a ve peygamberine inanmış ve Allah'ın kitabını tasdik etmişseniz o zaman sizin için, İslam'ın size öğretmiş olduğu ahlaki esasların ve İslam'ın size verdiği siyasi esasların kendisine uymanız, toplumunuzu aynı esaslar üzerine tesis etmeniz, iktisadınızı İslam iktisadının size tayin etmiş olduğu aynı yolun üzerinde yürütmeniz gerekir. Yine ticaretinizi, beş vakit namazda olduğu gibi aynı esas üzerine yerine getirirsiniz. Mahkeme ve pazarlarınızı da hac ve oruç durumunuzu tanzim eden aynı dini hükme göre ayarlarsınız. Yani tüm bunların temelini Allah'ın hükümleri oluşturur.

İslam'ın bu sistemlerini birbirinden ayıran zihniyetin İslam ile ilgisi yoktur. Çünkü bunlar birbirinden ayrılamaz, ayrılır ise orada İslam kalmaz. Bütün bunların temeli tevhid esasıdır ki, onun olmadığı bir yerde bunları oluşturmak boşuna bir çalışmadan, hayali bir düşünceden başka birşey olamaz.

Böylece, Allah'a, Rasulüne ve kitabına iman oluşmadıkça, siyasi İslam sisteminin oluşmayacağını da vurgulamış olalım. Çünkü, İslam'ın oluşturduğu siyasi sistem ancak Allah'ın yüce hakimiyetini O'nun hükmetme yetkisini, Rasulullah'ın (s.a.v.) O'nun Rasulü olduğunu, Kur'an-ı Kerim'in itaat edilmek, uygulanmak için gönderildiğini kabul ve ilan eden bir inaç üzerinde oluşabilir. O halde, İslam'ın siyasi sisteminden, diğer sistemleri (ahlaki, sosyal, iktisadi vs.) ayırmak veya siyasi sistemi onlardan bağımsız görmek mümkün değildir. Tüm bunların birbiriyle olan bütüncül ilişkisini reddeden veya kesmek isteyen anlayışı İslam ile nitelemek kopkoyu bir cehaletin en açık ifadesi olacaktır.

“SOSYAL EŞİTLİK”İN ANLAM VE GERÇEKLEŞME ESASLARI

Allah (c.c.) yüce kitabı Kur'an'da şöyle buyuruyor:

“Biz insanı en güzel biçimde yarattık.” (Tin: 95/4)

Bu yaratığın tuhaf hallerinden birisi de bozgunculuğa ve fitneye olan eğilimidir. Şeytan onu fesad ve şer yoluna davet ettiğinde, çağırdığı şeyi ona güzel göstererek peşinden sürükler. İnsanın bu aldanışında şeytan Adem ve Havva'ya yaptığı gibi açıkça “ben sizi, Rabb’inize asi yapacağım, sizi aldatıyorum” diye söylemez. Hile ve aldatmasını açıkça göstermez. Aksine oyununu çok iyi bir şekilde gizleyip, güzel göstererek oynar. Nihayet Adem ve Havva örneğinde olduğu gibi. Bu hakikat Kur'an'da şu şekilde geçer:

“Nihayet şeytan ona fısıldayıp: “Ey adem, sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir hükümranlılığı göstereyim mi?” dedi.” (Taha: 20/120)

Bu aldanış, insanın özelliklerindendir. Şeytanın güzel gösterdiği şeylere aldanma eğilimi içinde olan insanın tarihi bu aldanışların birikimi şeklinde gerçekleşmiştir. Zamanımızda, şeytanın insan için hazırladığı hilelerden birisi de “Sosyal eşitlik” denilen şeydir. Birazcık insanlık tarihi bilgisi olan, şeytanın insanı uzun zamandır “ferdi özgürlük” ve “müsamaha” sloganlarıyla aldattığını bilir. Bu iki esas üzerine, 18. yüzyılda kapitalizm ve demokrasi isimleri ile belirlenen sistemler oluşmuştur. Bu sistemlerin dünyada etkin oluşu ve beşeriyetin bu sloganlardan etkilenmesiyle, kapitalizm ve demokrasi insanlık için vazgeçilmez ve onun yaratılışına en uygun sistemler zannedilmiştir. Kim medeni ve ilerici sıfatını almak istemiş ise, “ferdi özgürlük” ve “müsamaha” şarkısını söylemeye kendisini zorunlu görmüş ve bu, bugüne kadar devam etmiştir. Sonuçta insanların kalbine şu inanç yerleşmiştir: “İnsan hayatı ile uyum sağlayan bir sistem var ise, o da ancak Avrupada oluşan kapitalizm ve demokrasi sistemleridir.” Fakat zamanla bu düşünce belirli değişimler geçirmiş bu sistemlerin çok sinsi bir şekilde dünyayı bir uçtan diğer uca zulüm, haksızlık, fesad vs. ile kapladığı görülünce yeni arayışlara girilmiştir. Bunun üzerine şeytan, insanlığı, uzun süre insanları aldattığı bu sloganik ifadelerin ötesinde yeni aldatışların peşinde sürükleyerek yeni yeni aldatma araçları bulmuştur. Bu aldatmalardan en yenisi ve etkilisi “sosyal eşitlik” veya diğer bir ifadeyle “sosyalizm” olmuştur. Bu sistemlerin uygulandığı yerde insanı ürperten zulüm açıkça görülmesine rağmen şeytan oyununu öyle oynamıştır ki, insanların çoğunluğu hala uyanamamış, gerçeği görememiştir.

Müslümanların durumu diğer insanlarınkinden farklıdır. Çünkü onların yanında Allah'ın kitabı ve peygamberin sünneti vardır. Bu iki kaynak da, müslümanların hayatlarındaki bütün işlerde, onları şeytanın aldatışına karşı uyanık tutar ve doğruyu gösterir. Ancak görünüyor ki, zavallı müslümanlar hak dinleri hakkında tamamen cahil kalmışlar, herhangi bir şekilde sömürü kültürüyle şekillenmiş ve batının fikri saldırısı karşısında en kötü şekilde hezimete uğramışlardır. Bundan dolayı dünyaya hakim batı milletlerinin en ufak fısıltısı dahi aynen müslümanların yaşadığı ülkelerde duyulur olmuş, etkileniş son safhaya kadar uzanmıştır. Fransız ihtilalinin saçtığı düşünceler, son derece yaygınlaşınca aydın müslüman(!) her durumda bu düşünceleri metheder ve kendisi onların kalıbına sokmaya çalışır olmuştur. Çünkü, toplumda bunlar yaygınlaşmadan, kendisi için şeref ve fazilet dolu bir yerin olmayacağına, onları kabul etmedikleri takdirde gerici sayılacaklarına inanıyorlar. Bu düşüncelerin bulutu, dünya üzerinden çekilir çekilmez bu aydın müslümanların(!) kıblesi de değişmeye başladı. 20. yüzyılla birlikte İslam

toplumunda “sosyal eşitlik” ve “müsamaha” veya diğer bir ifadeyle “sosyalizm” bayrağını taşıyan insanlar ortaya çıktı. Keşke iş bu kadarla kalmış olsaydı. Yalnız, asıl korkunç felaket ve büyük bela, bu insanların sadece görüş kiblelerini değiştirmekle yetinmeyip bilakis bununla beraber bizzat İslam’ın da kiblesini değiştirmek istemiş olmalarıdır. Onların düşünceleri öylesi sakat noktalara ulaştı ki, bir şeref kaynağı olan İslam’ın sanki -haşa- şerefi yokmuş gibi onu şereflendirme yarışına girildi. Böylelikle gericilik, taassup kaynağı haline geldiğine inanılan İslam’ı ileri bir din haline getirmeye çalıştıklarını ilan ettiler. Sanki dine istedikleri şekli vermek ellerindeymiş gibi. Böylece, bunlar tarafından, demokrasi, kapitalizm veya sosyal eşitlik ve müsamaha etrafındaki batı düşüncelerini bütün sakatlıklarıyla beraber müslüman halkın kafasına sokmaya çalıştılar ve işin kötü tarafı bunda da oldukça başarılı oldular. İslam’ı, kafalardaki sosyal eşitlik düşüncesine uygun hale getirebilmek için uzun çalışmalar yapıldı. Konferanslar düzenlendi. Böylelikle yine onların kafasında çarpıtılmış bir İslam oluştu ki, bu asıl İslam zannedilerek ona sımsıkı sarılır oldu.

Bu açıklamalardan sonra asıl muhtevası ile sosyal eşitliğin ne olduğunu, buna ilaveten bu asıl sosyal eşitliğin gerçekleşmesi için gerekli şartları da belirtmeye çalışacağım.

Dünyada, sosyal adaleti gerçekleştirmek için tek çözüm yolu, sosyalizm kabul edilmektedir. Buna inanan insanların inancı, bir dine olan inançtan hiç de farklı değildir. Onun için de onları bu düşüncelerinden vazgeçirmek oldukça zordur. Özellikle bilgili kabul edilenlerin. Çünkü cahil, sırf cahil olduğu ve bunu kendisi de bildiği için onu doğru yola çekmek veya hakikatı kabul ettirmek o kadar zor değildir. Ancak cahil olduğu halde kendisinin cehaletini kabul etmeyen, hatta ondan da öte, kendisini bilgili kabul eden kişiye bir şeyi kabul ettirmek veya inandığı şeyle ilgili yanlış göstermek oldukça zor, hatta imkansızdır. Önce onun cahil olduğunu kendisine kabul ettirmek gerekir ki iş kolaylaşsın. Hele bu cahil bir de insanlar için hüküm koyma koltuğuna oturmuş ise Fervunvari bir eda ile:

“... Ben sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum...”
(Kasas: 28/38)

düşüncesiyle seslendiğinde, bu koltuk onun için hidayeti görmesine en büyük engel olur. Halka gelince, Allah’ın onlara olan fazlındandır ki, kulakları hak kelimesini dinleme, kalpleri şeytanın hilelerine ve desiselerine uyanık olmak özelliğini hala tam anlamıyla yitirmemiştir. Yeter ki, doğru bir şekilde onları bu hileler karşısında uyaran fikir ve adalet sahiplerinden birisi bulunsun. Sapık ve saptırıcıların düşüncelerini yaymak için eylem sahası olarak seçtikleri işte bu insanlardır. Bundan dolayı bu açıklamaları daha çok halkı gözönünde bulundurarak yapıyor ve onlara hitap ediyorum.

Konuyla ilgili olarak üzerinde önemle durmak istediğim ilk nokta şudur: Bazı insanlar şöyle derler: “İslam’da da sosyal eşitlik vardır.” Bu söz yanlışlarla doludur. Sözün doğrusu ise şöyle olmalıdır: “İslam, eşitliğin, adaletin kendisidir.” İslam kainatı yaratan ve idare eden Allah’ın, insanın hidayeti için indirdiği hak dindir. İnsanlar arasında adaleti ikame

etmek, adalet ve zulüm sınırlarını tayin etmek ancak insanı yaratan ve herşeyi idare eden Allah'ın şanındandır. Allah'tan başka hiç kimsenin insanlar için adalet ve zulmün ölçüsünü koyma hakkı yoktur. Çünkü insan kendi nefesine sahip ve tam haberdar değildir ki, kendiliğinden adaletin ölçüsünü tayine hakkı olsun. Zira insanın dünyadaki yeri ancak Allah'a kul olmasıdır.

İnsanın ne kadar yüksek şahsiyeti olursa olsun ve adalet yolunu seçmede ne kadar güç sarfederse sarfetsin ona hiçbir zaman kendi başına ulaşamaz. Bunun başlıca sebebi, insanın ilminin sınırlı, fikrinin noksan oluşu, duygu ve arzularının düşüncesine her durumda kesinlikle etki edişidir ki, bu yanlışlığın sebebi olarak açığa çıkar. İnsanın kendisi için beşeri eksikliklerden uzak bir sistem oluşturup, kelimenin tam manasıyla gerçek adaleti ikame etmesi mümkün değildir. Belki işin başında böylesi bir sistemde adalet görüntüleri açığa çıkabilir fakat iş ilerledikçe insanın oluşturduğu her sistemde olduğu gibi zulüm bütün açıklığıyla görülmeye, böylece o sistemin asıl muhtevası anlaşılmaya başlanır. Ancak, tecrübeler, durmadan bu sistemde adaletin bulunmadığını ortaya koymasına rağmen, insanoğlu yeni bir sistem, diğer bir ifadeyle zulüm kaynağı oluşturmakta gecikmez. Bu tarihte hep böyle olagelmıştır. Gerçek adalet ancak, gizli ve açık her şeyi bilen Kadir-i Mutlak Allah'ın koyduğu hükümlerin uygulandığı bir sistemde ortaya çıkar ki, bu da İslam devletidir.

“İslam'da adalet vardır” sözü de İslam'a hakkını vermeyen eksik bir ifadedir. İslam'ın ilk gayesi adalettir. İslam dünyada ancak adaleti ihame etmek için gelmiştir. Bu konuda Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Andolsun biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve onlarla beraber kitabı ve (adalet) ölçü(sün)ü indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler. Ve kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlara bir çok faydalar bulunan demiri indirdik ki, Allah kimin (ondan istifade ederek) gaybda (görmediği halde) Allah'a ve rasulüne yardım edeceğini bilsin, (ortaya çıkarsın). Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür (yardıma muhtaç değildir, fakat insanların kendi menfaatleri için onlara cihadı emretmektedir. İslam'da adalet vardır).” (Hadid: 57/25)

İnsan, bu iki durum; “İslam'da da adalet vardır”, karşısında gaflet içinde olmayınca Allah'ın gönderdiği ile hükmedip, onun dışında sosyal adaleti gerçekleştirecek başka şeylerin arayışına girmediği müddetçe, gerçek sosyal adaleti görür ve yaşar. Çünkü adaletin zaruri oluşunu hissettiğinden, adaleti ikame etmek için, İslam'ı bütünüyle uygulamaktan başka bir yol göremeyecektir. Adalet İslam'dan ayrı bir şey değildir. İslam'ı tatbik etmek ile, adaleti tesis etmek aynı şeydir.

Şimdi, gerçekte sosyal adaletin ne olduğu ve onun nasıl gerçekleştirilebileceği üzerinde daha geniş durabiliriz. Bilindiği gibi, insan toplumu binlerce, milyonlarca insandan oluşur. Her ferdin, ruhu, aklı, şuuru ve gelişip yetkinleşmesi için yeterli imkanlara muhtaç olan ayrı bir şahsiyeti vardır. Nitekim, her ferdin diğerlerinden farklı yapısı ve gerçekleştirilmesi gereken duyguları vardır. Fertlerden oluşan toplum, parçalar karşısında

motorun kendisi gibi değildir. Aksine durum çok farklıdır. İnsan toplumu, ruh ve his sahibi olan fertler topluluğundan ibarettir. Bu fertler toplum için değil, toplum fertler içindir. Fertlerin bir araya gelişinden asıl gaye, ihtiyaçlarını gidermek için birbirlerine yardımcı olmak ve bu ihtiyaçların kolay teminini sağlayan yeni imkanlar aramaktır. Fertler Allah'ın indinde teker teker sorumludur. Her birinin tayin edilmiş bir ömrü vardır ve o vakit gelince ölür. Allah (c.c.) onu, kendisine verdiği kabiliyet ve imkanları kullanmak ve yine dünyada kendisine sağlamış olduğu imkanlarla şahsiyetini ne şekilde oluşturup, geliştirdiği hususunda hesaba çekecektir. Bu hesap toplu değil, ferdidir. Yani Allah (c.c.) insan topluluklarını karşısına alıp, aileler, kabileler, milletler şeklinde hesaba çekmeyecek, aksine herkesi ferdi olarak hesaba çekecektir. İşte bu durum insanın dünya yaşantısı sırasında özgür olmasını zorunlu kılar. Özgür olmayan bir insanın kendi bilinci ile hareket etmesi düşünülemez. Onun için İslam, özgür insanların bulunduğu veya diğer bir ifadeyle insanların özgür olacağı bir dünyayı tesis etmek için gelmiştir. Bu ferdi hesaba çekilme de yalnız bir istisna vardır o da toplumun yöneticileridir. Onlar, kendi ferdi işlerinden olduğu kadar yönetimi altındaki insanlardan da hesaba çekilecek, o insanların haklarını gasbedip gasbetmedikleri sorulacak ve sonunda mükafata veya azaba layık görüleceklerdir. İşte, yöneticiliğin bu zor ve ağır sorumluluğundan dolayı akli başında olan ve Allah'ın indirdiği bütün mutlak doğrulara inanan bir kişi, kolay kolay yönetici olmak istemez, olsa bile her an hesap gününün şuuru içinde hareket eder.

İnsanlar ferdi olarak hesaba çekileceğine göre ve yine her insan bir toplumun üyesi olduğuna göre, iş toplumdan başlamaktadır. Toplum adalet temeli üzerine oturan bir yapıya sahipse ki, orada Allah'ın çizdiği hudutlar dahilinde ferdi özgürlük olacak ve kişiler bu özgürlüğün verdiği imkan ile, asıl yapılarına uygun bir şekilde hayatlarını devam ettirebileceklerdir. Şu bir gerçektir ki, bu da ancak Allah'ın hükümlerinin yürürlükte olduğu bir yapıda yani İslam devletinde gerçekleşebilir. Onun dışında bu özgürlüğü oluşturacak ikinci bir sosyal yapı ihtimali yoktur. İnsanlara gerçek özgürlüğü tattıran İslam'ın da gerçek anlamıyla uygulanması ve devamı, ortadan kalkmaması için dünya hakimiyetini ele alma gayesi vardır. Bu gerçekleştiği anda bütün dünya ve bu dünyadaki bütün insanlar gerçek özgürlüğü tadacak, İslam'ın adaleti ve koruması içinde insanca bir yaşantıya kavuşacaklardır.

Gerçek sosyal adalet, bütün fertlerin, ailelerin, kabilelerin ve milletlerin özgürlükten bir hisselerinin olması, her toplumun, zulüm ve düşmanlık kapısını kapatmak, değişik fert ve toplumları sosyal maslahatın gerektirdiği şekilde istihdam etmek için birbirine karşı belli miktarda üstünlüklerinin olmasından ibarettir. Sosyal adaletin hakikatını bütünüyle idrak eden kimse, Fransız ihtilalinin neticesi olarak ortaya çıkan, ferdi özgürlük, müsamaha, kapitalizm ve demokrasiye çağıran sistemin adaletten tamamen uzak olduğunu ilk bakışta anlar. Bazı basit düşünceli ve görüşlü insanların Marks ve Engels'in görüşlerine dayanarak kabul ettikleri günümüzdeki sosyalizm uygulaması da aynı şekilde, öncekiler gibi adaletle hiçbir ilgisi olmayan, zulüm sistemlerinden birisidir.

İnsanların oluşturdukları her sistem belirli eksik ve hataları her zaman beraberinde taşır. Buna örnek verecek olursak, kapitalizmde ferde çok geniş bir özgürlük tanınmıştır ki bu toplumun yapısını tehdit eden bir dereceye rahatlıkla uzanabilmektedir. Özgürlüğün sınırlarının tayin edilmediğı bir yapıda insanlar karşılıklı olarak haklarını gasbetme anlayışı içinde olacaklardır ki, nihayet kapitalizmde bu böyle olmaktadır. Eline geçirdiğı maddi imkanlar ile insanlardan bazıları kapitalist yapıda, diğerk insanların özgürlüklerini gasbetmekte ve ortaya sınırsız özgürlüğü ele geçirmiş -bir ucu zulme uzanan- insanlar ile, ellerinden haklarının çoğı hilelerle alınmış insanlar kitlesi açığa çıkmıştır. Sosyalizmde durum daha farklıdır. Orada ise fertlerin özgürlükleri alınarak devlete verilmiş ve sınırsız bir şekilde özgür olma hakkını ele geçiren devlet -tabii olarak yöneticiler- zulmün uygulayıcısı durumuna gelmiştir. şu unutulmamalıdır ki, sınırsız özgürlük demek, zulüm demektir. Çünkü özgürlüğün sınırsızlığı, bu imkanı kullanamayanların haklarının, sınırsız özgürlük imkanını kullananlar tarafından gasbedileceğı anlamını taşır.

Mal ve servetlerin insanlar arasında eşitlik esasına göre dağıtıldığını düşünelim, bu nasıl bir eşitlik olacaktır? Adaletin manası sadece malları insanlar arasında eşit olarak dağıtmak mıdır? Ayrı oranlarda emek sarfedenlere eşit olarak mal vermek haksızlık değil midir? Size, bu sistemin idarecileri ile idare edilenleri arasında eşitlik var mıdır? diye kısa bir soru sormuyorum. Ben size sadece şunu soruyorum. Sosyal adaletin manası sadece insanlar arasında iktisadi eşitliğı sağılamak mıdır? Diktatör ve yandaşları için iktisadi bir felsefe oluşturup onu bir memlekete polis kuvveti, korkutma vasıtaları ve istihbarat sistemiyle tatbik etme konusunda mutlak özgürlüğün yanında, birisinin kalkıp da bu hakikatı ilan edememesi, haksızlıkları sergileyememesi veya diktatör ve yandaşlarını eleştirememesi, konuşamaması, görüşlerini yayın organları ile yayamaması vs. mi özgürlüktür? Kim aldatıyor, kim aldanıyor düşünülse ya. Arazi ve fabrikaların asıl emek sahiplerinden dalavereli yollarla alınıp sayıları bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar kişilere devredip, sonra emeğini ortaya koyanları bir köle gibi çalıştırmak mı özgürlüktür? Bir grup insanın diğerk bütün insanların ellerindeki haklarını alıp, sonra da biz milletin temsilcileriyiz diye istediklerini yapabilmeleri, oy sistemiyle her hareketlerini meşrulaştırmaları mı özgürlüktür?

İnsan, sadece maddi ihtiyaçları giderildiğinde mutlu olan bir varlık olmadığına hatta bu yön ile insan olmak arasında çok az bir ilişki olduğuna göre, bu maddi ihtiyaçları karşılamak veya insanlar arasında sözde bir eşitlik esasına göre paylaştırmak nasıl olur da adalet olabilir. Servetler, insanlar arasında ne kadar eşitlik esasına göre dağıtılsa dağıtılsın, diktatör ve yandaşları ile halk arasındaki dengesizlik her zaman varolagelecektir. Çünkü sistemin oturduğı temel bu dengesizliğı zorunlu olarak doğuracak kadar sakattır.

şimdi, İslami adalet nedir onu açıklayayım: İslam'da bir şahsın veya şahısların kendileri için bir sistem oluştırmaları düşünülemez. Hele hele böyle bir sistem oluşturup da bunu insanlara zorla kabul ettirmek hiç düşünülemez. İnsanlar için hüküm koyma makamına Ebu Bekir (r.a.), Ömer (r.a.), Osman (r.a.), Ali (r.a.), gibi büyük insanları bırakın Rasulullah (s.a.v.) dahi oturamamıştır. Çünkü o makam sadece ve sadece Allah'ındır da

onun için. İslam'da diktatörlük yoktur çünkü, müslüman olmanın temel esası mutlak doğruyu bildiren olarak sadece Allah'ı kabul etmektir. O'nun dışında her insanın kişisel görüşü istenirse kabul edilir, istenirse reddedilir ve bu hakkı insanın elinden hiçbir insan veya toplum alamaz. Peygamberin kendisi dahi bir insandır ve Allah'ın hükümlerine kayıtsız şartsız uymak zorundadır. O'nun için dahi bunun dışında bir ikinci ihtimal düşünmek imkansızdır.

Allah (c.c.), müslümanların kaçınması gereken haram işlerin, yapması gereken vazifelerin, ayakta tutması gereken hakların, malların mülkiyete geçiriliş şeklinin, mal kazanmanın caiz ve yasak yollarının, ferdin toplum karşısındaki vazifelerinin, toplumun ferde hizmetinin neler olduğunun tamamını Peygamberi ile bildirmiştir ve bunlar tartışılmaz mutlak doğru olan hükümlerdir. Allah (c.c.) insanın özgürlüğünün sınırlarını bu şekilde tayin etmiştir. İnsan için bu sınırın dışına çıkmak mümkün olmadığı gibi, (olur ise ceza sistemi devreye girer. Çünkü bu sınırın aşılması bir başkasının hakkını gasp anlamı taşır) bu sınırlar içinde de hiç kimse kimsenin hakkına müdahale edemez sınırlayamaz. Bütün bu açıklamalar Allah'ın kitabında ve Rasulü'nün sünnetinde açıklanmıştır. Bunlarda değişiklik yapmak, ilave veya çıkartmalar yapmak mümkün değildir.

“Ki ne önünden ne de ardından ona batıl gelmez (onun içine asılsız söz girmez. Ne ondan önce e de ondan sonra onu boşa çıkaracak bir kitap gelemes). O, hikmet sahibi, çok övülen (Allah) den indirilmiştir.”

(Fussilet: 41/42)

Bu anayasanın meziyetlerinden birisi de müslümanın Allah (c.c.) ve Rasulü tarafından sınırlandırılmış olan, şahsi hürriyet sınırının bizzat Allah'ın hükümleri ile korunma altına alınmış olmasıdır. Bunları hiç kimse değiştiremez. Hiç kimseye onu değiştirme yetkisi verilmemiştir. İslam'da hiç kimse hiç kimsenin helal yollarla kazandığını yine helal yollarda sarfetmesine karışamaz. Hiç kimse insanlar için meşru kabul edilen bir kazanç yolunu bir başkası için gayri meşru yapamaz. Hiç kimse Allah'ın getirdiği yükümlülük dışında bir kişiyi toplum için hizmete koşamaz. Kişinin kendi isteğiyle (nafile ibadet) olarak yapması müstesna. İslam'daki temel esas şudur: Fetler, toplumun çıkarları gözetiliyor iddiası altında insanlıklarına ters düşecek şekilde ezilmedikleri, hakları ellerinden alınmadığı gibi, ferde de sınırsız bir özgürlük verilerek topluma zarar verme gibi bir durum oluşturulmamıştır. Toplum ve fert karşılıklı ve olumlu bir diyalog içinde birbirlerine yardımcı olarak hayatlarını devam ettirirler. Eğer Allah'ın hükümlerinin şu anda dünyanın bir yerinde uygulandığı bir ülke olsa idi, inanıyorum ki, asıl özgürlüğü ve eşitliği gören insanlar boşuna arayıştan vazgeçer ve hemen İslam sistemini kabul ederlerdi. Fakat ne yazık ki, dünyanın hiçbir yerinde gerçek anlayışla bu sistemin uygulandığını göremiyoruz. Bazı ülkelerde göstermelik olarak bu sistemin bir takım esaslarının uygulanması hariç. Zaten onlar da parça oldukları, bütünden koparıldıkları için bir anlam ifade etmez.

Fertlerin, malları mülkiyetlerine geçirmesi islam açısından üç şekilde gerçekleşir: Veraset, Hibe, Kazanç.

Şeriatın meşru kabul ettiği veraset, ölenin meşru yollarla kazandığı malları varislerine bırakması ve varislerin o malı almalarıdır. Hibeye gelince, hibe edenin mülkiyeti sabit olan mallardan hibe etmesi zorunludur. Bu önemli ve unutulmaması gereken konudur. Yani hibe edilen malın nasıl kazanıldığının bilinmesi zorunluluğu vardır ki, o malın meşru yolla mı kazanılıp kazanılmadığı anlaşılsın. Eğer hibe, şahıs tarafından değil de hükümet tarafından olursa gözetilmesi gereken bazı esaslar vardır. Şöyle ki:

- Bu hibe, kişinin hükümet veya topluma verdiği şer'an meşru mallardan veya meşru yoldan kazanılmış olan mallardan olması zorunludur.

- Hibe sosyal maslahata uygun olmalıdır.

- Devletin kendi mallarından olmalıdır.

- Adaletle uygun bir şekilde olmalıdır.

Hibe eden hükümetin bu işe ehil olması gerekir. Yani, işlerini İslam sisteminin gerektirdiği gibi şura esasına göre yürütmesi ve milletin, devletin icraatı ve yaptığı işlerle tenkit etme hususunda tam bir özgürlüğü olması gerekir. Tabii bütün bunların bir İslam devletinde olması gerektiği unutulmamalıdır. Zaten İslam devleti dışındaki devletler için bu şartların geçerliliği de yoktur, önemi de.

Kazanca, gelince, o da haram yolla olmayan kazançtır. Hırsızlık, gasp, ölçü ve tartıda hile, hıyanet, sahtekarlık, fuhuş, stokçuluk, faizcilik, kumar, tesellümü kesin olmayan şeylerin satışı, sarhoşluk veren malların alışverişi, mü'minler arasında kötülüğün yayılmasına sebep olan işler vs. bütün bunlar kesinlikle yasaktır. Bu yollarla mal kazanmak meşru değildir. İnsanın meşru yolla kazandığı mala gelince; bu mal az veya çok olsun kişi şer'an onun üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir. Malın azlığı, başkalarının malını gasbetme hakkını doğurmadığı gibi, çokluğu da onun zorla sınırlandırılması hakkını doğurmaz. Ancak meşru olmayan yollarla kazanılan malın sahibine müslümanların:

“Bunu nereden aldın, nasıl kazandın?” diye sormaları haktır. Böyle bir durumda o malın kazanılış şekli tesbit edilir ve malın yasak yoldan kazanıldığı kesinleşir ise, İslam devleti o mala el koyar ve kişiyi de cezalandırır.

Aynı şekilde, İslam, ferde meşru yollarla kazanılan malına mutlak tasarruf yetkisi vermez. Bilakis tasarrufla ilgili belirli sınırlar tayin eder. Bu sınırlar dinin esasları, toplumun menfaati, kişinin ahlaki yönü ile ilgilidir. Bunlara zarar verebilecek bir tasarruf şekli yasaktır. Bundan dolayı içki, kumar, fuhuş, hür insanları köle ve cariye olarak satın almak veya onları hayvan gibi pazarlarda satmak, israf vs. gibi şeyler bu yasakların arasında yer alır. İslam ferde, kendi helal malını ancak helal yollarda harcama hakkını tanır. Komşusu aç iken kendisi tok yatanın tokluğunu meşru kabul etmez. Bir kimse yanında ihtiyacından fazla olarak bulunan malı çalıştırıp kazanç temin etmek istediğinde bunu yapmaya hakkı vardır. Fakat, Allah'ın kendisine halal kıldığı yolla olması şartıyla. Bu konuda tayin edilen sınırlar aşılamaz, zorlanamaz.

İslam, nisab miktarına ulaşmış sermayeye, ticari ve zirai mallara ve buna ek olarak bazı mallara da zekatı zorunlu kılar. Eğer İslam'ın bu hükümleri uygulanmış olsa, dünyanın bazı yerlerinde insanlar açlıktan ölürken bazı yerlerinde israf had safhaya ulaşmayacak, bir denge oluşacaktır. Fakat madem ki, İslam uygulanmıyor veya reddediliyor, öyle ise, insanların bu durumu, razı oldukları şeyin sonucudur. İslam, arazi sahibi ile çalışanı, fabrika sahibi ile işçi arasında, efendi-köle ilişkisi oluşturmaz. Her iki tarafa da dengeli bir haklar bütünü verir. Böylelikle karşılıklı bir hak eşitliği doğar ve bir tarafın diğer tarafı ezmesi kesinlikle önlenmiş olur. Devletleştirme konusuna gelince, eğer bunun anlamı, herhangi bir mali karşılık olmadan, insanların ellerinden mallarını alıp, devlete devretmek ise İslam buna kesinkes karşıdır. Böyle bir şeye izin vermez. Fakat eğer devletleştirmekten maksat, ticari veya sanayii alanında sosyal bir hizmeti gerçekleştirmek ise İslam, insanların mallarını haksız olarak gasbetmeden herkesin hakkını koruyarak bunu gerçekleştirir. Yine, toplumun menfaatine zarar verecek şekilde fertlerin uğraştığı ticari veya sınai bir iş olursa, devletin o işi üzerine alıp, bu işi yapanlara mali karşılığını verdikten sonra uygun bir şekilde hareket etmesi meşrudur. İslam, devletin, malları çalıştırıp, serveti çoğaltma vasıtalarının bütününe sahip olmasını ve tek başına devletin, imalatçı, ticaretçi olmasını kabul etmez. Beytülmal veya hazineye gelince, İslam'ın açık hükümlerine göre o, Allah'a, ve Rasulü'ne ve mü'minlere aittir. Hiç kimsenin onda bir mülkiyet sahibi gibi tasarrufta bulunma hakkı yoktur. Bütün gelir ve kaynakların İslam'ın esaslarına uygun olması zorunludur. Helal yolun dışında, Beytülmal için gelir arayışına girilmez, bulunsa bile kabul edilemez.

Bütün bu açıklamaların sonunda şunu belirtmek istiyorum: Bizler müslüman olduğumuzu her fırsatta belirtiyoruz fakat biraz düşünüp gerçekten bu ikrarımızda ne kadar samimi olduğumuzu bilmemiz gerekir. Allah (c.c.) insanlara hidayet olmak üzere bir din göndermiştir ve bu dinin yaşantıda uygulanması kişiye dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırır. Fakat müslümanım diyen insanların çoğu o hale geldi ki, dine inandığını söylüyor, fakat buna rağmen, iktisadi hayat için, sosyal uygulamalar için başka sistemlerin arayışına giriliyor. Halbuki bizler Allah'ın dininin ne kadarını uyguladık ki. Biz bu dine inanıyoruz demenin ötesinde, bu din yaşantımızda (gerek ferdi gerekse toplumsal) yer etmedikçe bu dinin yüceliğini tam anlamamız imkansızdır. Şunu iyice bilmek zorundayız, Allah (c.c.) razı olduğu din olarak İslam'ı göndermiştir ve insanın asıl mutluluğu, huzuru bu dindedir. Bunun dışındaki her sistem veya din büyük aldanışın kendisinden başka birşey değildir.

İSLAM'DA KANUN YAPMA VE İÇTİHAD²

İslam'da kanun yapmanın esaslarını anlayabilmek için, her şeyden önce, iki hususu iyice bilmek zorunludur.

² Mevdudi, bu konferansını 29 aralık 1957 ve 8 Ocak 1958 tarihlerinde Lahor'da yapılan Dünya İslam Araştırmaları toplantılarında vermiştir. Bu toplantılara dünyanın çeşitli yerlerinden gelen müslüman, yahudi ve hristiyan ilim adamları da katılmıştır. (Mütercim).

Bunlardan birincisi şudur:

İslam'da hakimiyet sadece Allah'a aittir. Bu konuda O'na kimse ortak olamaz. Kur'an-ı Kerim'de açıklandığı gibi, tevhid sadece Allah'ın mabud olduğunu kabul değildir. Bununla birlikte, siyasi ve hukuki manada da yalnız Allah'ın itaat edilmesi gereken Hakim, Emredici, Nehyedici ve kanun koyucu olduğunu kabul zorunluluğu vardır. Bu kanun yapma hakimiyetini Kur'an-ı Kerim, dini uluhiyet akidesini açıkladığı gibi, aynı kuvvet ve kesinlikle açıklamıştır. Bu iki durumun (yani kanuni hakimiyet ile dini uluhiyet esası) bir bütün olduğu ve kesinlikle birbirinden ayrılamayacağı açıklanmıştır. Bu konuda ayırıcı bir tavır takınmak veya şüphe içinde olmak, kişinin müslüman olmadığına açık delilidir.

Kur'an-ı Kerim, insanı tevhide çağırırken, insanın sosyal ve ahlaki hayatında Allah'ın nebi ve rasulleri ile gönderdiği hükümleri kabul etmesini zorunlu kılmaktadır. Allah'ın bildirdiği kanuna iman, insanın O'nun karşısında bir hak iddiasında bulunmamasıyla olur. Kur'an-ı Kerim'de İslam olarak bildirilen dinin temel esası budur. Allah (c.c.) veya Rasulü bir konuda bir hüküm koyduğu zaman insanın o şey hakkında kendi görüşüne muraacat etme veya uygulama hakkı yoktur.

“Allah ve Rasulü, bir işte hüküm verdiği zaman artık inanmış bir erkek ve kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.” (Ahzab: 33/36)

İslam'da, kanun koymanın esasların anlayabilmekle ilgili ikinci hususa gelince:

Bu da Rasulullah'ın (s.a.v.) son Peygamber olduğuna imandır. Bu inancın gereği bütün Peygamberlerin getirdikleri esasların bazı ilaveler ve değiştirmelerle beraber (ki bunu Allah (c.c.) yapmıştır). Rasulullah'ın (s.a.v.) getirdiği esaslarda toplandığı kabul edilir. Rasulullah (s.a.v.), Allah'ın hükümlerini bildirici ve kendisine güvenilen tek kaynaktır. O'ndan sonra insanların ihtiyaç duyacağı bir hüküm bildiricigelmeyecektir. Rasulullah'ın (s.a.v.) talimi, insanların önünde en yüce hakimin (Allah'ın) rızasını temsil eden en üstün kanundur. Bu kanun Rasulullah (s.a.v.) vasıtasıyla bize iki şekilde ulaşmıştır:

1- Kur'an-ı Kerim: Söz ve anlam olarak Allah'tandır. Allah'ın emir ve yasaklarını içerir.

2- Sünnet: Peygamber tarafından Kur'an'daki emir ve yasakların açıklanmış şekli veya yaşantıya dönüştürülmüş biçimidir. Kur'an'ın gayesi ve iniş maksadını açıklar.

Rasulullah (s.a.v.): Görevi Allah'ın kitabını insanlara ulaştırmakla sona eren birisi değil, bilakis, buna ilaveten, insanların imamı, önderi, öğretmeni, mürididir. İnsanlara söz ve fiilleri ile ilahi kanunu açıklamış, onlara ilahi kanunun gerçek gayesini haber vermiş, onun emir ve şartlarına uygun olarak terbiye etmiş, kendi eli ile bu üstün terbiyeyi elde edenler ile toplumun ıslahı için kullanılacak çok kuvvetli ve güzel bir cemaat oluşturmuş, sonra bu cemaatı örnek ve yol gösterici bir devlet haline getirmiş ki, dünya, İslam esasları üzerinde kurulmuş yüce ve mükemmel bir medeniyeti böylelikle görebilmiştir.

Rasulullah'ın (s.a.v.) 23 yıllık Peygamberlik hayatı boyunca yerine getirdiği bu iş bizzat sünnetten ibarettir. Bu diğer anlamıyla Kur'an'ın uygulanmasını göstermektir. Kur'an ve sünnette şeklini bulan bu sistem İslami ıstılahta en kısa şekliyle şeriat olarak isimlendirilir.

Teşriin (Kanun Yapma) Sınırları

İnsan kanun yapma ile ilgili esasları gördüğünde, ilk bakışta İslam'da insanın kanun yapmasına müsaade edilmediğini zanneder. Bu bir anlamıyla doğru bir anlamıyla yanlıştır. Çünkü bu tamamıyla anlayış biçimiyle ilgilidir. Doğrudur çünkü İslam'da mutlak kanun yapıcı sadece Allah'tır. Yanlıştır çünkü, İslam'da Allah'ın hükümleri gözönünde bulundurulmak ve onlara ters düşmemek şartıyla insana kanun yapma hakkı verilmiştir. Bunu ileride daha geniş olarak ele alacağım.

Hükümlerin Açıklanması (Tefsiri)

Beşeri hayatla ilgili işlerde, Kur'an ve sünnet kesin ve açık bir hüküm bildirince veya bu iki kaynak o işler için özel bir esas koyunca ne fakih'in, ne kadı'nın (hakim) ne kanun koyucu meclisin ve ne de bütün insanların, bu işler hakkında şeriatın koymuş olduğu hükümlerden veya esaslardan herhangi birisini değiştirmeye hakkı yoktur. Bu demek değildir ki, insanın teşriine hiçbir zaman imkan yoktur. Aksine insanın belirli durumlarda bir teşrii hakkı vardır ve bu hak şunlardan oluşur: Öncelikle gerçekte şeriatın hükmünü bütün dikkatiyle araştırıp bilmesi, ikinci olarak bu hükmün maksadını ve anlamını belirlemesi, üçüncü olarak bu hükmü gerektiren hadise ve işleri bilmesi, son olarak bu hükmün yeni oluşan problemlere uygulanışını araştırmasıdır. Hüküm mücmel (kapalı) olduğunda ferî tafsilat (açıklayıcı bilgi) konabilir. Bütün bunlara ilaveten, istisnai hallerde ve ortaya çıkan böyle durumlarda insanın durumu nedir? Aşağıda bu konuyu açıklayacağım.

Kıyas

İslam açısından hayatla ilgili işlerin ikinci kısmını şeriatın hüküm getirmediği şeyler oluşturur. Fakat bu durumun benzeri hakkında hüküm mevcuttur. Böylesi durumlarda tam bir dikkatle hükümlerin sebebi araştırılır ve aynı sebebi taşıyan durumlara aynı hüküm uygulanır. Hükmün getiriliş sebebini taşımayan durumlarda o hüküm uygulanmaz.

İstinbat (Hüküm Çıkarma)

Burada hayatla ilgili işlerden diğer bir kısmı üzerindeki durum varolur ki, şeriat böyle durumda olanlarla ilgili olarak açık bir hüküm getirmemiştir. Şari'in (Allah c.c.) beğendiği ve yayılmasını dilediği veya beğenmediği ve yok edilmesini dilediği şeyler dikkate alınarak konuyu iyice bilen şahıs, teşrii gerekli açıklamayı yapar, kanunu oluşturur.

Görüş Özgürlüğü Açısından Teşriin Muhtevası

Biraz önce açıkladıklarıma ilaveten burada, şeriatın açıklamadığı birçok muamele ve durumlarla ilgili esasları anlatacağım. Şeriatla bu durumda olanlar hakkında açık bir hüküm olmadığı gibi, kıyasın yapılabilmesi için bu işlerin benzerleri hakkında da bir hüküm getirilmemiştir. Bu gibi durumlarda şeriatın sükut etmesinin manası, bizzat en yüce Hakim olan Allah'ın hükümlerine ters düşmemek şartıyla tam bir serbesti ile insan bu gibi durumlarda görüşünü ortaya koyar ve problemin çözümünü sağlar.

İctihad

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak ve zamanın getirdiği yeni problemlere çözüm bulmak için İslam'ın kanun sistemini harekete geçirip onu yücelten teşrii ile ilgili olan bu iş, ancak normalin üstünde özel bir çalışma ve büyük bir fikri gayretle gerçekleştirilebilir. İşte bu iş İslami ıstılahta "İCTİHAD" olarak adlandırılır.

İctihad kelimesinin lugat manası: Gayret sarfetmek, bütün gücü kullanmaktır. Şer'i bir terim olarak ictihad: Herhangi bir problemde İslam'ın hükmünün veya maksadının ortaya çıkması için gayret sarfedilip bütün gücün kullanılmasıdır. Bazı kişiler, ictihadı herhangi bir şart veya kayda bağlanmaksızın "görüş özgürlüğünden faydalanmak" şeklinde açıklamak suretiyle hataya düşmektedirler. İslam kanununun yapısı ve özellikleri hakkında biraz bilgisi olan, bu çeşit bir hataya kolay kolay düşmez. Çünkü İslam'da asıl kanun Kur'an ve sünnettir. Müslümanlar için teşrii (kanun yapma) ancak bu asıl kanuna dayanmak veya bu kanunun (Kur'an ve sünnet) kişiye tanıdığı sınırlar dahilinde olmak şartıyla caiz olabilir. Bu şartlar gözönünde bulundurulmadan yapılan her ictihad, İslami bir ictihad değildir. Onun İslam'ın kanun sisteminde bir yeri yoktur.

Müctehidlerde Aranacak Özellikler

İçtihadın gayesi, ilahi kanunu, beşeri kanunla değiştirmek değildir. Bilakis sadece, ilahi kanunu iyice anlamak ve İslam'ın kanun sistemini zamanın ihtiyaçlarını karşılayıp, kendi aktiflik ve canlılığını devam eder halde tutmaktır. Bunun için sağlam bir içtihadın meydana gelebilmesi, ancak o içtihadı yapan kimselerin aşağıdaki sıfat ve özellikleri kendilerinde bulundurmalarıyla mümkün olabilir:

1- İslam'ı bütün benliğiyle yaşayan ve ondan hiçbir zaman taviz vermeyen bir iman ve düşünce yapısına sahip olmak gerekir.

2- Arapçayı, kaidelerini ve edebi üsluplarını iyice bilmek gerekir. Çünkü Kur'an, arapça olarak inmiştir. Sünneti anlamamanın bütün vasıtaları da arapçadır.

3- Kur'an ve sünnetle ilgili ilimleri bilmelidir. Öyle ki, müctehid, bu ilmin gereği olarak sadece fer'i hükümleri ve bunların durumlarını bilmekle kalmamalı, aynı zamanda şeriatin genel esaslarını ve bu esasların gayelerini de tam anlamıyla bilmelidir. Yine, müctehidin, bütünüyle insanların hayatını ıslah için şeriatin planını ve buna bağlı olarak, bu geniş plan içinde hayatın bütün özellik ve problemlerini, şeriatin hayatın değişik problemleri hakkındaki çözümlerini, gaye edindiği şeyleri bilmesi gerekir. Özet olarak içtihad, insanın, şeriatin maksat ve özüne götüren Kur'an ve sünneti bilmesini gerektiren bir kavramdır.

4- Geçmiş fakihlerden kalan fıkıh mirası iyice bilinmelidir. Bunlara olan ihtiyaç, sırf içtihadın nasıl yapıldığı hakkında örnek kabul etmek için değildir. İçtihad demek selefin, halefin oluşturduğunu yıkıp, işe yeniden başlamak değildir.

5- Ameli hayatın problemlerine, durumlarına ve inceliklerine dair geniş bir bilgiye sahip olmak gerekir. Çünkü onlar, şeriatin hükümlerinin, kendilerine tatbik edileceği durum ve problemlerdir.

6- İslam'ın ahlak ölçülerine göre güzel ahlakla ahlaklanmak gerekir. Çünkü bu olmadan, insanların müctehidlerin yapmış olduğu içihada karşı kalplerinin mutmain olması, istekle kabul etmeleri mümkün değildir. Salih olmayan kimseler, kanun vazettiklerinde halkın kalbinde bu kanuna karşı sevginin doğması da mümkün değildir.

Bütün bu özellikleri açıklamaktan maksat, bir müctehidin bu özelliklerin kendisinde bulunduğunu ispat etmesi için değildir. Bu şartlar gereklidir, çünkü içtihad gibi önemli bir görevi yerine getiren birisinin sıradan bir insan olmasını düşünmek pek uygun düşmez.

İçtihadta Doğru Yol

Herhangi bir içtihad ve bu içtihad gereğince konulan herhangi bir kanun, ancak müçtehidlerde içtihadla elverişli olma şartları tam olarak bulunduğunda ümmet tarafından kabulle karşılanır. Ümmet, bu içtihad ve onun gereği olan kanunu ancak, bu içtihadın, kalplere huzur ve rahatlık veren sağlam bir yolla yapıldığına inandığı zaman kabulle karşılanır.

Doğru içtihadın birinci şartı -ister tefsir, isterse kıyas veya istinbat olsun- Kur'an ve sünnet delilleri üzerine bina edilmiş olmasıdır. Hakında içtihad yapılacak problemle ilgili olarak, müçtehidin konunun Kur'an veya sünnet ile çözüme kavuşturulmadığını öncelikle ispatlamak zorunluluğu vardır. Sonra Kur'an ve sünnetin sınırları dahilinde onlara hiçbir şekilde ters düşmemek şartıyla içtihad yapılır. Müçtehid, Kur'an ile istidlal (delil getirme) etmek istediğinde, ayetlerden herhangi birini arapçanın kaide ve bilinen usulünün kendisine müsaade ettiği ölçüde tefsir etmelidir. Bu açıklama, Kur'an'ın aynı konuyla ilgili başka bir yerdeki beyanıyla çatışmalı, kavli ve fiili sünnetin izahları onu teyid etmeli ve en azından ona muarız olmamalıdır. Fiili sünnetle istidlal etmek istendiğinde, müçtehidin arapça kaide ve esasları ve ibarenin siyakını gözönünde bulundurmakla beraber, aynı zamanda hadis usulüne göre delil kabul edilmeye sahip özellikleri kendisinde bulunduran rivayeti sahih olan hadis ile istidlalde bulunması ve bu problemin çözümü ile ilgili olarak eğer var ise diğer rivayetlerden de habersiz olmaması gerekir.

Bu özelliklere uyulmadan yapılan bütün içtihadlar ancak heva, istek ve arzunun şekillendirdiği nefsin esaslarına göre yapılmış demektir. Böyle bir içtihad, siyasi kuvvetle kanun haline getirilmiş olsa dahi, ümmet onu kabul etmez, veya etse bile siyasi baskı sonucunda öyle gözükmek zorunda kaldığı için kabul ediyor tavrı takınır.

Ama içinde o içtihadla ve onu kabul ettirenlere karşı bir kin oluşur. Zaten böyle bir içtihad hiçbir zaman İslam hukukunun bir bölümü haline gelemmez. O, sadece onu zorla kabul ettirmek isteyenlerin bulunduğu sürece etkili olabilir. Fakat siyasi gücün yok olması ile o da layık olduğu yere gider ki, onun layık olduğu yer ancak çöp sepetidir.

Bir İctihad Kanun Haline Nasıl Gelir?

İslam kanun sisteminde fert veya bir grubun yaptığı içtihadın kanun derecesine ulaşabilmesi için bazı şartlar vardır:

- 1- Bu yapılan içtihad üzerine ümmetten ehl-i ilmin (müçtehidlerin) icmasının olması.
- 2- Mü'minler tarafından İslam beldelerinin bir çoğunda Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli fıkhnın kabul edildiği gibi, bu içtihadın da genel kabul görmesi.
- 3- Eğer bir içtihad yukarıdaki iki özelliği bulunduruyor ve bir İslam hükümeti tarafından da sahip çıkılıp korunuyor ise, kanun özelliğini kazanabilir. Osmanlı devleti veya

Hindistandaki Moğol hükümetlerinin hanefi fikhını kanunlaştırmaları bunun açık bir örneğidir.

4- İslam devletinde şer'i ölçüler dahilinde teşrii mevkiinde olan kişilerin oluşturduğu bir meclisin veya kurulun olması ve onların Kur'an ve sünnette açıklanmayan bir konuda içtihad etmeleri, o içtihadı kanun derecesine çıkarabilir. Değişik müçtehidlerin tek başlarına yaptıkları içtihadlar, kendilerine götürülen problem için geçerli kabul edilmesine rağmen, gerçek manada kanun olamazlar. Hatta Hulefa-i Raşid'in kadılık sıfatlarıyla çıkardıkları hükümler dahi İslam'da kanun derecesine ulaşamamıştır. Çünkü İslam'da kadıların (hakimlerin) elinde ümmeti ilgilendiren konularla ilgili kanun yapma yetkisi yoktur.³

“İslam'da Teşrin sınırları ve İctihadın yere” adlı konuşmama yapılan itirazlara burada çok kısa olmak üzere cevap vermeye çalışacağım.

İtirazlardan birincisinin konusunu İslami teşride Kur'an'la beraber açıklamış bulunduğum sünnetin konumu oluşturmakta. Bu itiraza cevap olarak konunun açığa kavuşması için size bir kaç hususu açıklamak istiyorum.

1- İnkarı mümkün olmayan mevcut tarihi gerçekler bize göstermektedir ki, Rasulullah (s.a.v.), Allah (c.c.) kendisine peygamberlik lutfunda bulunduktan sonra, sadece Kur'an'ı insanlara okumak suretiyle peygamberlik görevini yerine getirmeyip, bilakis buna ilaveten şumullü bir hareketi de gerçekleştirmiştir. Bu hareketin sonucu olarak ortaya halis bir İslam toplumu, yeni bir kültür ve medeniyet çıkmıştır. Böylelikle Arap beldelerinde büyük bir İslam devleti kurulmuştur. Burada şöyle bir soru açığa çıkar: “Rasulullah'ın (s.a.v.) Kur'an tilavetine ilaveten yaptığı bu çalışmalar hangi sıfat ve itibarla olmuştur? Bunları yapması Allah'ın peygamberi ve O'nun rızasının mümessili olması itibarıyla mıdır? Yoksa o kendisine inen Kur'an'ı sırf tilavet etmekle peygamberlik görevini yerine getirmiş, fakat ondan sonra da kanun yönünden söz ve fiillerine ihtiyaç kalmayıp, itibar edilmeyecek şekilde diğer müslümanlar gibi sıradan bir insan haline mi dönmüştür?”

Eğer yukarıdaki soruların ilk yarıdaki şeklini olumlu olarak cevaplayacak olursak, o zaman sünneti de Kur'an'la beraber hukuki bir delil kabul etmemiz gerekir. İkinci yarısını olumlu cevaplayacak olursak o zaman sünneti delil kabul etmeye hiç gerek yoktur.

2- Kur'an-ı Kerim bize herhangi bir kapalılık ve karışıklığa meydan bırakmadan tam, yeterli ve açık bir şekilde Rasulullah'ın (s.a.v.) sadece kendine inen Kur'an'ın tebliğcisi olmadığını, bilakis buna ilaveten insanlar için bir imam, önder, hakim ve muallim olduğunu ve müslümanlara O'na tabi olup itaat etmelerinin ve O'nun hayatını kendilerine örnek almalarının zorunlu olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle normal olarak “Peygamber, insanlara Rabb'lerinin kelamını okuduğu müddetçe peygamber idi. Onun dışında normal bir insan idi ve peygamberlik sıfatı taşımıyordu” görüşünü gayet mantıksız bulmaktayız.

³ Mevdudi'nin yukarıdaki açıklamalarının bu bölümünde, konferansa katılan ve Pakistan'da bulunan ve sünneti İslam hukukunda delil kabul etmeyen bir gruba dahil olan bir kişi kalkarak, sünnetin delil olmayacağı iddiası ile bazı görüşler ileri sürdü. Mevdudi ona aşağıdaki şekilde cevap verip şüpheleri giderdi.

Müslümanların, İslam'ın kendilerine gelişinden bu güne kadar her zaman ve her yerde Rasulullah'ın (s.a.v.) hayatının uyulması zorunlu olan bir örnek olduğuna, O'nun bütün emirlerini yerine getirmenin ve yasaklarından kaçınmanın zorunlu olduğu konusunda icmaları devam etmektedir. İşte bunlar müslümanların üzerinde bulunduğu ve bulunmaya devam ettiği inançtır. Hatta gayri müslimlerden dahi, Rasulullah'ın (s.a.v.) müslümanlar arasındaki bu yerini ve bu yerden dolayı müslümanların sünneti, Kur'an'dan sonra ikinci delil olarak kabul ettiklerini inkar eden hiçbir ilim adamı veya araştırmacı çıkmamıştır.

Şu halde, bir kimsenin “Rasulullah (s.a.v.) sadece Kur'an okuduğu sürece Peygamber statüsünde idi. Onun dışında peygamber değildi” demeye hakkı yoktur. Eğer böyle bir iddia hala savunuluyor ise, o zaman sünnetin delil olmadığına dair o kişilerin ellerinde tek delilimiz dedikleri Kur'an'dan kendi görüşlerini destekler delil getirmeleri gerekir. Halbuki Kur'an'a baktıklarında göreceklerdir ki, kendilerinin karşı çıktığı düşüncenin doğru olduğuna dair birçok delil bulunmaktadır.

“Doğru iseniz delilinizi getirin.” (Bakara: 2/111)

3- Sünnetin Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olduğunun kabul edilmesi şu soruyu gündeme getirir:

“Ondört asır önce Arabistan'da ortaya çıkan Peygamberin bıraktığı sünnet nedir ve onu nasıl öğrenebiliriz?” Bu soruyla her zaman karşılaşabiliriz. Bu soruya bağlı ve cevap olması açısından iki tarihi gerçek vardır.

Birincisi, İslam'ın gönderilişinden beri, Kur'an ve sünnete bağlı olan bir toplum, bu güne kadar canlı bir şekilde ayakta kalmaya devam etmiştir. Canlılığını birgün dahi kaybetmemiş ve zaman içinde müesseseleri devamlı bir şekilde ayakta durmuştur. Bugün birbirlerine uzak olmalarına rağmen dünya üzerine dağılmış müslümanlar arasında, fikir, ahlak, değerler, ibadetler, muameleler, hayata bakış tarzı ve yaşatılarında bulunan benzerlik ve birbirine uyum sağlayan unsurların birbirine zıt olanlardan fazla olması, bu toplumun aynı sünnet üzerinde olduklarını açık ve kesin bir şekilde göstermektedir. Bu sünnet, hiç durmadan devamlı olarak tek bir üslupla etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bu açıdan bakıldığında sünnet kaybolan birşey değildir ki onu arayalım.

Parlaklığı ve açıklığı birincisinden daha az olmayan ikinci tarihi gerçeğe gelince o da şudur: Rasulullah'tan (s.a.v.) sonra müslümanlar, hakiki sünnetin ne olduğunu ve hayatlarına uydurma yollarla sızmaya çalışan yabancı şeylerin neler olduğunu bilip anlamak için, her zaman gayret göstermeye devam etmişlerdir. Sünneti, kanunların ikinci kaynağı olarak gördükleri, mahkemelerde sünnete göre hüküm verdiklerive ev işlerinden hükümet işlerine varıncaya kadar hayatlarındaki bütün işlerde, sünneti Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olarak kullandıkları için, sünneti araştırmakta gafil ve ihmalkar olmamışlardır. İlk İslam halifesinden bugüne kadar, nesiller, sünnete nasıl sahip çıktıysa, bundan sonraki nesiller de sünnet mirasına sahip çıkmaya devam edecektir. Geçmiş alimlerin ellerinde tamamlanmış olan sünnetle ilgili çalışmaları bugün hemen yanıımızda bulmakta ve muhafaza etmekteyiz.

İnsan bu iki tarihi gerçeği düşünüp, sünnetin rivayeti hakkında yeterli ilmi çalışmada bulunur ise, sünnetin araştırılması ve bilinme yolları ile ilgili olarak düşmüş olduğu şüphelerden kurtulacak ve kafasında bir problem kalmayacaktır.

4- Şüphe yok ki, geçmişte müslümanlar arasında sünneti tahkik ve izah hususunda pek çok ihtilaflar ortaya çıkmış ve benzeri ihtilafların gelmekte de ortaya çıkmasını beklemek mümkündür. Fakat, aynı zamanda bu gibi ihtilafların müslümanlar arasında Kur'an hükümlerinin ve ayetlerinin bir çoğunun anlamını izah hususunda da ortaya çıktığı ve gelecekte de ortaya çıkabileceği bir hakikat değil midir? Bu gibi ihtilafların bulunması Kur'an'ı terketmeye delil olabilir mi? Elbette ki olamaz. Öyle ise, sünnet için neden delil olsun ki? Eskiden kabul edilen ve bugün de kabul edilmesi gereken bir husus şudur: Her kim bir şeyin Kur'an hükümlerinden veya sünnet hükümlerinden olduğunu iddia ederse iddiasına Kur'an'dan veya sünnetten olan delili getirmek zorundadır. Eğer iddiası böyle bir delile dayanıyor ise, herkes ona boyun eğer ve gerçeği kabul eder. Eğer iddianın bir delili yok ise o zaman, iddianın doğruluğu kabul görmez. Dünyanın çeşitli yerlerindeki milyonlarca müslümanın fıkhi mezheplerden herhangi birinde toplanması, onlardan büyük bir cemaatin kendi sosyal sistemlerini Kur'an'ın hükümlerini açıklayan çeşitli yollardan birisi veya, sahih sünnet kitaplarından birisi üzerine inşa etmesi, işte bütün bunlar bu yukarıda belirttiğimiz easlara göre olmuştur.

İtiraz eden şahsın itirazına cevabım budur. Konuşmamla ilgili ikinci itiraza gelince, o da yaptığım konuşmamda çelişki bulunduğu iddiasını taşımakta. Yani benim; “ne fakih’in, ne kadının ne de kanun meclisinin Kur'an'ın ve sünnetin hükümlerini değiştirmeye yetkisi yoktur” sözüm ile “hükümlerin açıklanması, esasında istisnai hal ve durumlarda insanın şer’i hükümlere ve kaidelere müracaat etmeksizin kural koymasının hangi sınıra kadar uzanması açıklanmalıdır” sözüm arasında itiraz eden şahsın iddiasına göre çelişki vardır. Soyut olarak bakıldığında bu iddia doğru gibi görülüyor, fakat İslam’ı birazcık bilen birisi böyle bir iddiada bulunamaz. Çünkü, dünyada hiçbir kanun yoktur ki, zaruret hallerinde o zarurete bağlı olarak değişikliğe uğratılmasın. Bizzat Kur'an'da bu gibi izin ve istisnalardan örnekler vardır. Fakihler, ruhsatları ve yerlerini tayin etmede riayet edilmesi gereken kaideleri belirtmişlerdir. Mesela; “Zaruretler, haram olan şeyleri mübah kılar” veya “Meşakkat, kolaylığı gerektirir” gibi.

Üçüncü itiraz konuşma veya yazılarında müçtehidlerin özelliklerini açıklayan herkese yöneliktir. Sadece bana yapılmış bir itiraz değildir ve şunu hemen belirteyim ki çok anlamsız bir itirazdır. Ben itiraz edenden zahmet buyurup yeniden konuşmamda, içtihadın şartları ve müçtehidin sıfatları ile ilgili açıklamış olduğum hususları gözden geçirmesini isteyeceğim. Gözden geçirsin ve bana bildirsin bu şartlardan hangisini düşünmek ister? Müçtehidin İslam şeriatına inanması ve onun hak olduğunu kesinlikle kabul etmesi şartını mı? Yoksa, arapçayı, kaidelerini ve edebi üsluplarını iyice bilmesi şartını mı? Yoksa, Kur'an ve sünnet ilmine iyice vakıf olması şartını mı? Veya geçmiş fakihlerden varis olduğumuz ümmetin kanuni mirasına vakıf olunma şartını mı? Yoksa, hayatla ilgili mevcut durumlardan haberdar olması şartını mı? Evet hangisini yok saymak istiyor. İşte benim

konusmamda ileri sürdüğüm şartlar bunlardır. İtiraz eden şahıs buyursun ve bu şartlardan hangisinin kaldırılması gerektiğini açıklasın. İtiraz edenin “bu şartlara sahip, bütün dünyada ya on ya da onbir kişi bulunur” iddiasına gelince şunu söylemek isterim ki, bu müslümanlar hakkında bulunulan bir suizandır. Yüz milyonları bulan müslüman nüfusun içinde on veya onbir müçtehidin çıkabileceği iddiası bırakın bir müslümanı, bir müsteşrik tarafından dahi ileri sürülememektedir. Bugün müslümanlar o kadar mı cahil veya gerçekleri bilenlerin sayısı o kadar mı az? Şahsen sormak isterim tüm bunları. Bizler düşmanlarımızın gözünde dahi bu kadar küçülmedik lütfen aklımızı başımıza toplayalım.

Ve diyorum ki, madem içtihad kapısının herkese açılması gerektiği iddia ediliyor ve bunda da son derece arzulu bulunuluyor. Baş üstüne, kabul, açınız fakat ben yine de sormak istiyorum. Peki, bana açıklar mısınız, İslam’ı bilmeyen, kötü ahlaklı, niyet ve ihlası şüpheli kimselerin yapacağı içtihadla karşılık alacağınız önlemler nelerdir?

İçtihad Hakkında Bazı Bilgiler

Pakistan’da içtihad etrafındaki tartışmaların arttığı bir zaman, “Tercüman el-Kur’an” okuyucularından birisi aşağıdaki notu gönderdi:

“Asırlardan beri kapalı olan içtihad kapısının açılmasını bugün ihtiyaçların zorunlu kıldığını ne zaman göreceğiz. Bin sene önce alimlerimizin tedvin etmiş olduğu içtihad kaidelerini bugün 20. yüzyılın sorunlarına çözüm olarak önermekten ne zaman vazgeçeceğiz? Bunu yapmak uygun mudur? Mezhep imamlarının eserlerindeki görüşlerinin bugün hala uygulanır olmasını nasıl karşılamaktasınız? Bütün mezhep alimlerine, ittifakla icmada bulunmaları veya görüş birliği yapmalarının emredilmesi uygun mudur? Bu yolla yapılan bir içtihad bütün müslümanların kabul edeceği bir sonuç mudur? Müslümanları bu içtihadla uymaya zorlamak caiz midir? Bu çeşit bir içtihadla muhalefet, karşı çıkma ve tekit hangi noktaya kadar müsamaha ile karşılanabilir? Bu çeşit bir içtihadla muhalefet, karşı çıkma ve tenkit hangi noktaya kadar müsamaha ile karşılanabilir? Bu çeşit bir içtihadla muhalefet, karşı çıkma ve tenkide ceza verilecek olur ise, nasıl bir ceza verilebilir? Zamanımızda Şia imamlarının da içtihadlarından istifade edilemez mi?”

Bu sorulara verdiğimiz cevap şudur:

Bu sorular esas konuyla ilgili meselelerden bir çoğunu kapsamaktadır. İşte biz onlardan her birini ele alıp teker teker cevaplamaya çalışacağız.

1- İçtihad Kapısı Kimlere Açıktır?

Zamanın değişen şartları ve gelişen durumlarına İşlam'ı kolaylıkla tatbik edebilmek için içtihadın ehemmiyet ve zarureti tamamiyla idrak etmiş olan bir kimse, içtihad kapısının açık olması gerekli olduğuna karşı çıkamaz. Yalnız içtihad kapısının açık olmasının gerekliliğine inanmak ne kadar gerekliyse, bu konuda ihtiyatlı ve dikkatli davranmak da o kadar gereklidir. Kur'an-ı Kerim'i ancak mealler vasıtasıyla anlayabilen kimselerin içtihad yapması uygun değildir. Yine sadece Rasulullah'ın (s.a.v.) hadislerini bilmemekle kalmayıp, bunun yanında -Allah korusun- onları faydasız oldukları bahanesiyle bir kenara atan, sonra da İşlam fakihlerinin geçen on asır içinde İşlam fikhı sahasında sarfettikleri gayretler hakkında en küçük bir bilgiye sahip olmayan, bilakis onların çalışmalarını bir meyvanın çekirdeğini atar gibi atan kimselerin içtihada kalkışmaları kabul edilebilecek birşey değildir. Bütün bunların yanında Kur'an'ın hükümlerini ve talimatını batı düşüncesinin normlarıyla açıklamaya çalışacak kadar ileri giden, batı düşüncesi ile beyinleri yıkanmış kimselerin de içtihad yapmaları hiçbir zaman uygun olamaz. Çünkü onlar, burunlarını bu konuya sokarlar ise, İşlam'ı değiştirip hakikatını yok etmekten başka birşey yapmazlar. Mşlman halkın, velevki, İşlam anlayışları en düşük seviyede olsun, onların içtihadını kalp rahatlığı ile kabul etmeleri pek mümkün olmaz. Bu çeşit müçtehidler(!) tarafından bu tarz bir içtihadla koyulan hiçbir kanunu hiçbir kimse mşlmanlara tatbik edemez. Ancak süngü ve silah kuvvetiyle olan hariç. Fakat böyle kabul ettirilen bir içtihad da o gücün gitmesiyle birlikte yok olur. Çünkü mşlmanların kalbi onu, nefretle kabul etmiş olduğu için, kolayca terkeder. Mşlmanların kalp huzuru ve skunetiyle kabul edebilecekleri bir içtihad varsa, o da ancak dini bilip, İşlam'a karşı ihlaslı ve Allah'a karşı muttaki olduklarına güvendikleri ve kendileri zerine İşlam adıyla yabancı fikir ve düşünceleri uygulamaya, kabul ettirmeye kalkışmayacak kimselerin itihadıdır.

2- İçtihadın Esasları ve Bu Esasların nemi

Bin sene önce İşlam fakihlerinin tedvin ettiği içtihadın esasları ve kaidelerini, sırf üzerlerinden zaman geçti diye kaldırıp atmak veya hakaret etmek hiç de gerekli olmayan bir davranıştır. Bilakis bu esaslar hakkında bize gereken, onları akıllıca ve ciddi bir şekilde incelemektir. Ta ki, bu usul ve kaidelerin hangi meziyet ve güzelliklere sahip olduğunu görebilelim. Yirminci asırdaki içtihadın bunlardan başka usul ve kaidelerinin olması mümkün müdür? Bu kaideler şunlardır:

a) Müçtehidin, Kur'an'ın inmiş olduğu dili iyice bilmesi ve bu dilin kaide ve usullerine vakıf olması gerekir. şimdi Allah için bana söyleyin; bunun batıl bir esas olduğu nasıl söylenebilir? İngilizceyi bilmeyen birisinin gelip İngilizce telif edilmiş kanun kitaplarını tefsir etmesine izin verilebilir mi? Bununla beraber, İngiliz dil alimleri tarafından malumdur ki, -diğer dillerde de olduğu gibi- bir virgln cümledeki yeri cmleni anlamını belirli yönde etkiler. Virgln yerini değiştirin anlam da değişecektir. Hatta bazen kanun kitapları ile ilgili şeylerde öyle durumlarla karşılaşılır ki, bir maddeyi oluşturan cümlede virgln

yerini tayin için bir kanun maddesi daha çıkarılır. Fakat bize gelince Kur'an'ı ancak meallerinden anlayabilen bizler tutup onun tefsirini yapmaya kalkıyor üzerinde ahkam kesiyoruz.

b) Müçtehidin Kur'an'ın, haklarında inmiş olduğu hadiseleri ve durumları iyice bilmesi gerekir. Siz, bir kanun kitabını sathi bir şekilde inceleyen veya tercümesinden okuyan herkesin kendisini çağdaş kanun yorumcusu olarak görmesini doğru kabul edebilir misiniz?

c) Müçtehidin, Rasulullah (s.a.v.) ve Hulefa-i Raşid'in zamanındaki müslümanların yaşantılarında, İslam kanununun uygulanış şeklini bilmesi gerekir. Çünkü açıktır ki, Kur'an bize direkt olarak gelmemiştir. Bilakis onu Allah'ın Peygamberlerinden bir Peygamber olan Muhammed (s.a.v.) getirdi. Bu Peygamber, Kur'an'a göre fertleri ve toplumu yetiştirdi. Bir devlet oluşturdu. Kur'an'ın hayata aktarılır şeklini bütün insanlara bizzat gösterdi. Bugün nasıl olur da bütün bunları gözardı ederek sadece meallerinden anladığımız Kur'an'dan hareketle içtihadla kalkışabiliriz.

d) Kişinin, İslam fıkhnın tarihini iyice bilmesi gerekir. Yani, İslam fıkhi gelişerek bugün bize nasıl ulaştı? Geçen onüç asrın herbirinde, Kur'an hakkında ne gibi çalışmalar yapıldı bunlar bilinmeli. Çeşitli zaman ve mekanlarda hakim olan şartlara kitap ve sünnetin hükümlerini tatbik etmek için, İslam fakihlerinin takip ettiği yollar nelerdir? İşte bunlar bilinmek zorundadır. Tafsili olarak terkip edilmiş olan hükümler nelerdir? Tarihi ve bu konuda sarfedilmiş olan gayretleri bilmeden içtihad yapmaya kalktığımızda, İslam kanununun devamlılığını ve muhafazasını nasıl sağlayabiliriz ki? Şimdiki nesil, geçmiş nesillerin yapmış olduğu bütün çalışma ve gayretlerden yüz çevirmeye kendisi için hak görüp de, yeni problemler üzerinde yeni içtihadlar oluşturmaya karar verirse, gelecek nesiller de aynı şeyleri yapmaya kalkışır ki, bu da her zaman bu işe sıfırdan başlamak demektir. Bunun ise gece gündüz yürüyüp, bir arpa boyu gidememek gibi bir durumla sonuçlanacağı gayet açıktır.

e) Kişinin, İslam'ın görüş ve düşünce uslubuna, İslami değerlere Allah (c.c.) ve Rasulü'nün hükümlerine tam sağlam olarak inanması, İslam dışında hidayet aramaması, hidayet ve doğruluğun sadece İslam'da bulunacağına inanması gerekir. Bu, içtihad yapmak isteyen için en önemli ve zorunlu bir şarttır. Bütün bunlara ek olarak hakkında içtihad gereken problemin de çok iyi bir şekilde bilinmesi gerekli şartlardandır.

3- Müslümanlar Arasındaki Fıkhi Ayrılıkların Kaldırılması

Çeşitli fıkhi fırkalar arasında bulunan fıkhi ayrılıklar hususunda, daha önceden Pakistan alimleri (Ahvali şahsiye) medeni hukukta her İslam fırkasına ancak kendileri tarafından kabul edilen içtihadların tatbik edilebileceğini kararlaştırmışlardı.

Genel konularla ilgili şeylere gelince o zaman çoğunlukta olan mezhebe göre uyulama yapılır. Bu uygulamadan sonra İslam fıkhında ihtilafa sebep olabilecek herhangi bir sorun kalmayacaktır. Kesinlikle inanıyorum ki, bizim geçmişteki müslüman devlet yöneticilerimiz bu esas üzerine çalışmış olsalardı bugün müslümanların karşı karşıya olduğu ihtilaf çemberi daralacak ve İslam kanunu da gerekli olgunluğunu gösterebilecekti.

4- Şia (Caferi) Fıkhi ve Şia Alimlerinin İctihadı

Caferi fıkhi ve şia alimlerinin içtihadına gelince onlar şii mezhebine mensup olanların çoğunlukta olduğu yerlerde uygulanabilir. Bunlar İran’da tatbik edilmektedir. Bu içtihadlar, şiilerin şahsi halleriyle ilgili içtihadlar olduğu için bugün Pakistan’da uygulanamaz. Çünkü, Pakistan’ın halkının çoğunluğu Ehl-i Sünnettir. Fıkhi (Dini değil) ayrılık nedeniyle Caferi Sadık ve diğer şia alimlerinin içtihadları Ehl-i Sünnet olan halka uygulanamaz.

İctihadın Mahiyeti

İctihadla ilgili olarak bana birisi şöyle yazmıştı:

“Bu zamanda içtihad için, Kur’an, hadis, Hulafa-i Raşidin devrinde uygulanan geçmiş içtihadi kanun ve hükümlerin lafızları mı dikkate alınmalı yoksa onların bu mahiyeti, lafızın altındaki anlamı mı dikkate alınmalı? Zamanımızda kanun maddelerinin, anayasanın mukaddimesi kadar önemi yoktur. Ta ki, bu mukaddimenin ışığı altında birçok kanun ve anayasa maddesi yapılmaktadır. Buna şöyle bir örnek verebilirim: Müslümanlar, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar oruç tutuyorlar. Gece ve gündüzün aylarca sürdüğü Kuzey ve Güney kutuplarında yaşayanlar namaz ve oruç vakitlerini bu durumda nasıl tayin edebileceklerdir. Orada çok büyük bir zaman değişimi vardır. Yine, farzedelim ki, yeryüzünde öyle bir bölge vardır ki, orada inek, koyun, keçi, deve gibi kurban edilebilir hayvanlar bulunamıyor, fakat domuz, balık, tavuk, fil, köpek, kertenkele gibi hayvanlar bulunuyor. Veya hiçbir hayvan bulunmuyor. Böyle bir durumda kurban günlerinde orada nasıl kurban kesilecektir? Kurban kesileceğine o kurban parasının tam bir ihlasla bir yere sarfedilmesi kurban ibadetinin yerine getirilmesini sağlamaz mı?”

Bu sorulara cevabım şudur:

İctihadda, nasları ve ayna zamanda bu nasların anlamını gözönünde bulundurmak gereklidir. Ancak muhteva meselesi, üstü kapalı bir konudur. Kişiye göre değişebilir. Eğer muhtevadan maksat Kur’an’ın talimleri de Rasulullah’ın (s.a.v.) sünnetinde, Hulefa-i Raşidin’in sünnetinde ve ümmetin fakihlerinin düşüncelerinde cereyan eden durum ise, o zaman şüphe yok ki, bu muhteva dikkat edilmeye değerdir. Bunun gözardı edilmesi

düşünülemez. Fakat lafızlar Kur'an ve sünnetten alınıp mahiyeti başka bir kaynaktan getirilirse bu çirkin bir iştir. Nihayet bugün modernistlerin yaptığı budur. Bu gibi yabancı bir muhtevaya itibar etmemizin manası; Allah (c.c.) ve Rasulü'nün adına Allah'a ve Rasulü'ne itaat bağından çıkmak istiyoruz demektir. Bu ise kabul edilemez.

Kutuplardaki namaz ve oruçla ilgili sorunuza gelince:

Namaz ve oruçtan maksat, kitap ve sünnetin hükümleri gereğince Allah'a ibadet midir veya maksat namaz ve orucu kitap ve sünnetten alametleri görünen vakitlerin içerisinde bir hareket biçimi olarak mı eda etmektir?

Kabul edilmesi gereken bir hakikat vardır ki, o da şudur: Bu hükümle asıl gaye her zaman teferruat gayelerden daha çok öneme sahiptir. Onun için öncelikle o dikkate alınır. Kitap ve sünnetin hükümleri gereğince namazı ve orucu eda etmenin asıl gayesinin ne olduğu açıktır. Bu iki ibadet için kararlaştırılmış olan vakitler yeryüzündeki insanların büyük çoğunluğu için uygun bir özelliktedir. Fakat bazıları için uygun düşmemektedir. Yine bilindiği gibi insanların bir kısmı gece ile gündüzün toplam 24 saat olduğu bölgelerde bulunmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan insanların çoğunun yanında her zaman saat gibi bir aletin bulunması mümkün olmayabilir. Kolaylaştırma esas kabul edildiği için ibadet vakitleri ufuk ve gökteki alametlere göre belirlenmiştir. Böylelikle insanların kolaylıkla ibadet edecekleri şartlar hazırlanmıştır. Diğer bölgelerdeki insanlara gelince bu alametleri dikkate alacaklarına, zamanı dikkate alıp gerekli düzenlemeye girmeleri gerekir. O da kendilerine en yakın 24 saatlik bölgeyi taklit etmek olacaktır.

Eyyamı teşrikte (Kurban bayramı günleri, 1, 2, 3, 4 günler) kurban için önemli olan iki esas vardır:

1- Kurban etmek istediğimiz hayvan İslam'da haram kılınan hayvanlardan olmamalıdır.

2- Oturduğumuz bölgede varolan hayvanlardan olmalıdır.

Böylece kurban kesme hükmüyle, eyyamı teşrikte amel etmek, dünyanın bütün bölgelerinde mümkündür. Gerekli şartlara sahip hayvanları kurban etme yerine sadaka olarak para sarfedilmesi caiz değildir. Çünkü bu ikisinin ibadet oluşları farklıdır. Birbirinin yerine uygulanamaz. Ben bu durumlarla ilgili daha geniş açıklamayı "el-Edah" isimli kitabımda yaptım. Daha geniş bilgi için oraya müracaat edebilirsiniz. Kaldı ki, sizin sorunuz bir faraziye üzerine oluşmaktadır. Faraziyeleri bırakıp gerçeklerle ilgilensek daha iyi olmaz mı?

Teşrii - Şura - İcma

Pakistan’da, İslam kanununu tatbik etmesini, hükümetten istemeye kalkıştığımızdan beri bir çok görüş ve fikir sahipleri, İslam’da teşriin sınırları ile ilgili olarak değişik görüş ve fikir ileri sürmeye başladılar. “Tercüman el-Kur’an” dergisi, her gün bu konu ile ilgili açıklanması istenilen sorularla dolu mektupları cevaplıyor. Aşağıdaki mektup bu amaçla gönderilenlerden birisidir:

“Ülkemizde, İslam’da teşriin mahiyeti ve sınırları hakkında konuşan ve yazanların hepsinin ya ifratta ya da tefritte olduğunu görüyoruz. Bunun başlıca sebebi bir taraftan; “İslam’da teşrii hakkı insana verilmemiştir, çünkü kanun en olgun ve tam şekliyle Allah ve Rasulü tarafından insanlara bildirilmiştir. Bize düşen bunlara uymaktır” denilirken, öte yandan bazıları da teşrii hakkını insanlara veriyor ve sınırı oldukça genişletiyorlar. Hatta bunlar Rasulün bir sünnetini kabul etmeme noktasına kadar uzanabiliyorlar. Namazın veya orucun esaslarından bazılarını değiştirmeye kalkabiliyorlar.

İslam’da teşriin sınırları ile ilgili olarak sizin görüşünüz nedir? Bunu açıklamanızı istiyorum. Bir başka soruyu daha cevaplama lütfunda bulunacağınızı umuyorum. O da şudur: Halifelerin hükümlerinin, ferdi veya şura yolu ile olan fetvalarının, müçtehid, fukaha ve imamların görüşlerinin kanuni konumu nedir? İslam’da şura ve icmanın yeri nedir?”

Mektupdaki sorulara cevabımız şudur:

İslam’da Teşrii

Şüphesiz ki, İslam’da ibadetlerle ilgili olarak insana teşrii hakkı verilmemiştir. Teşriin sahası ancak, Allah’ın kitabı ve Rasulü’nün sünnetinin sükut etmiş olduğu (hüküm beyan edilmediği) muamelat konularıdır. Buna göre İslam’da teşriin esası şudur: “İbadet dairesinde emrolunduğumuz gibi hareket edin. Kendiliğinizden ibadette değişiklik yapmaya kalkışmayın. Muamelat dairesinde de emrolunduklarınızı yerine getirin ve nehyolunduklarınızdan kaçının. Allah (c.c.) ve Peygamberi bir konuda hüküm getirmemiş ise, ihtiyaç ve durumunuza göre uygun gördüğünüz şekilde davranma hakkınız vardır. Elbette ki İslam’ın genel ruhuna ters olmamak şartıyla.” Bu esas İmam el-Şatibi tarafından “el-İ’tisam” adlı eserinde şu şekilde açıklanır: “İbadelerin hükmü, adetlerin hükmü gibi değildir. Hakkında hüküm belirtilmeyen hususlara izin verilmiştir. Eğer ‘ibadetler adetler gibidir’ denirse hata edilir. Çünkü insan kendi kafasından bir ibadet üzerinde tasarruf hakkına sahip olmadığı gibi, yeni bir ibadet de icat edemez. İbadetler açık hükümlerle belirtilmiştir. İbadetlerle adetler arasındaki temel fark şudur: Akıl genellikle adetler üzerinde tasarruf sahibidir. Fakat Allah’a yaklaştıran ibadetlerin üzerinde bir tasarruf hakkı insana verilmemiştir.” (c. 2 s. 115)

Muamelattaki Teşriin Esası

Muamelatta teşriin dört esası vardır:

a) Te'vil: Nassın manasını belirtmek veya Allah'ın emir ve yasaklarını muamelatla ilişkili olarak açıklamak.

b) Kıyas: Kıyas, bir şeyin hakkında Şari (Allah) tarafından direkt hüküm bildirilmediğinde o şeyi, hakkında hüküm bildirilen benzeri bir duruma göre açıklamak, çözüme kavuşturmadır. Burada esas kabul edilen nokta sebeplerin ayrılığıdır. Aynı sebebe bağlı olan problemler aynı şekilde çözümlenir. Sebep farklı ise, birbirleri arasında kıyas yapılamaz.

c) İstinbat ve içtihad: Şeriatın getirdiği genel esasları, teferruatla ilgili muamele ve meselelere çözüm yolu bulabilmek için, Allah'ın belirlediği sınırlar dahilinde konuyla ilgili yorumlamak ve tasarrufta bulunmadır.

d) Genel teşrii: Şeriat sahibinin (Allah'ın) hüküm beyan etmediği meselelerde de yeni kanunlar oluşturmaktır. Bu meselelerde İslam'ın genel gayesi ve maslahatlarını dikkate almak zorunludur. Bu kanunlar, bir yandan insanların ihtiyacını karşılarken, diğer yandan da bütün olarak İslam'ın yapısına uygunluk arzederler. Bu söylediğimiz, fakihlerin “Mesalihi mürsele” veya “İstihsan” gibi değişik ıstılahlarla tarif ettikleri şeydir. “Mesalihi mürsele”nin manası; ihtiyaç ve durumlarımıza göre görüş beyan etmek hakkının bize bırakılmasıdır. Bunlar genel maslahatlardır. İstihsan ise, bir mesele arzedildiği zaman eğer o meselede kıyası celi (açık kıyas) bir hükmü, maslahat da başka bir hükmü gerektiriyor ise, bu durumda maslahatın dikkate alınmasıdır. Kıyasın hükmü dikkate alınmaz.

Mesalihi Mürsele ve İstihsan

İmam Şatıbi, mesalihi mürsele ve istihsan konularını ele alan güzel bir kitap yazmıştır. O kitabında şöyle der: “Mesalihi mürsele'den maksad, bazılarının zannettiği gibi kayıtsız şartsız teşrii (kanun yapmak) değildir. Bilakis mesalihi mürsele gereğince, teşrii için üç şart vardır. Bunlar:

a) Mesalihi mürsele gereğince konulan kanunun, şeriatın herhangi bir esas ve deliline zıt olmayacak şekilde şeriatın sadına uygun olması zorunludur.

b) Bu kanun akla arzedildiği zaman akıl onu kabul etmelidir.

c) Mesalihi mürselenin neticesi, dinde gerekli olan zaruri bir işi muhafazaya ve zorluğu gidermeye yönelik olmalıdır.

Şatıbi istihsanı da ele alıp inceler ve imamların bu konudaki görüşlerini nakleder. Şatıbi'nin zikrettiklerinden anlaşılıyor ki, istihsan, bir meseledeki hükümden, fakihin nazarında daha kuvvetli olduğu için, ona muhalif olan bir hükme dönmektir. Bu, hükümden başka bir hükme dönülmesinin başlıca sebebi; o hükmün genel maslahata ters düşmesi, İslam'ın giderilmesini istediği meşakkat ve zorluğu kaldırmamasıdır.

Hakimlerin Hükümleriyle Devlet Kanunu Arasındaki Fark

Herhangi bir müçtehid bir hükmün açıklaması ile kıyas, istinbat veyahut da hür içtihadla ilgili olarak bir görüş ileri sürdüğü zaman bu görüş, işinin ehli bir araştırmacının görüşü olmaktan ileri geçmez ve onun ağırlığı da sahibinin ilmi ağırlığı kadardır. Bu görüşün, devlet kanunu olması hiçbir zaman düşünülemez. Ancak, İslam devletindeki ilim ve görüş sahibi kimselerin onu şura ve fetva akdi ile devlet kanunu yapmaları mümkündür. İlim ve görüş sahiplerinin bu görüşü tasvipleri, ya icma ile olur, ya da kabul çoğunluğu ile olur. Hulefa-i Raşidin devrinde teşrii için uyulan esas bu idi. Biz burada, okuyucunun, Hulefa-i Raşidin devrinde, sosyal meseleler ortaya çıktığında müslümanların teşriideki metodunu göstermek ve içtihadla, kanun arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için misaller vermek istiyoruz:

Kur'an'da sarhoş edici maddelerin haram olduğu hükmü hiç şüphesiz ki, gayet açık ve nettir. Bunun yanında, içki içene ne gibi ceza verileceği Kur'an'da açıklanmamıştır. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) zamanında da içki için takdir edilmiş bir ceza yoktur. Bu konudaki ceza o zaman sadece tazir cezası olarak uygulanıyor idi. Durum Ebu Bekir (r.a.) ve Ömer'e (r.a.) intikal edince, ashabin da görüşünü alarak içkinin cezasını kırk sopa olarak kararlaştırdılar. Fakat onlar bunu gelecek nesillerin de uyması zorunlu olan bir kanun haline getirmedi. Nitekim Osman (r.a.) devrinde içki içme hadiseleri çoğaldı. Bunun üzerine Osman (r.a.) ashabi topladı ve onlarla durumu görüştü. Ali (r.a.) şöyle dedi:

“Kim sorhoş olur ise hezeyan eder, kim de hezeyan eder ise iftira eder.”

Böylelikle içkin içine iftira edinin cezası uygulanır oldu. Ashab, içki içene 80 sopa vurmayı icma ile kararlaştırdılar ve bu devlet kanunu haline geldi.

İnsanların zanaatkarlara, dikmesi, boyaması veya tamir etmesi için elbise, süs eşyası yapmak için değerli madenler verdiklerinde, bunlar kaybolur ise, Hulefa-i Raşidin'in kararlaştırdığı görüşe göre zanaatkar bu kaybolanın bedelini mal sahibine ödemek zorundadır. Ali (r.a.) insanların bu kanuna olan ihtiyacını şu sözü ile açıklamış idi:

“İnsanları (zanaatkarları) ancak bu kanun ıslah eder.” İmam Şatıbi bu konudaki maslahatın şekli ile ilgili olarak şöyle der:

“İnsanların zanaatkarlara ihtiyacı vardır. Zanaatkarlar ise çoğu zaman kendilerine bırakılan eşyaları kaybediyorlar. Bu, emaneti kaybetmektir. Eğer kaybettiği emaneti ödeme durumu olmasa idi, şöyle bir durum ortaya çıkacaktı; ya tamamen zanaatkarlık ölecek, insanlar ihtiyaçlarını göremez olacaklar, ya da malları kaybolacak, insanlar zarar görecek, bu arada kötü niyetli zanaatkarlar kötülüklerine devam edeceklerdi. Bunlardan dolayı zararı ödemek konusu kararlaştırılmıştır ki, bundan hiç kimse zarar görmesin. İnsanları ancak bu kanun ıslah eder sözünün manası da budur.”

Ömer (r.a.) bir kişiye karşılık bir grup insanın öldürülmesini kararlaştırmıştır. İmam Malik ve İmam Şafii de bu görüşü kabul ettiler. Fakat bu görüş devlet kanununa dönüşmedi. Çünkü bu görüş bir içtihad idi, ahabın icmaı veya onların ekseriyetinin görüşüyle kabul edilmemiştir. Onun için devlet kanunu olmadı.

Kocası kaybolmuş olan kadın meselesinde de konumuza örnek vardır. Kocası kaybolmuş kadın, kadıya müracaat eder ve onun izniyle ikinci defa evlenir ve sonra da kaybolan kocası gelir ise, o zaman kadın kimin karısı kabul edilecektir? Bu durum hakkında Hulefa-i Raşidin’in görüşü günümüze gelmiştir, fakat bunlar devlet kanunu haline gelmemiştir. Çünkü bu konu şura ile bir sonuca ulaştırılmamıştır.

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılıyor ki, çağdaş İngiliz teşriinde, hakimın içtihadları kanun derecesine ulaştığı halde, İslam’da durum böyle değildir. İslam’da bir içtihad, içtihadı oluşturan sebepte uygulanır, fakat o sebebin kalkmasıyla birlikte içtihad bir anlamda etkisini kaybeder, istifade edilebilecek bir görüş haline gelir. Hatta kadı’nın bir hadise ile ilgili içtihadı, aynı türden ikinci bir hadisede de uygulaması zorunlu değildir. İsterse yeni bir içtihad yapabilir. Hulefa-i Raşidin devrinden sonra şura sistemi bozulunca müçtehid imamlar birçok fıkıh sistemleri oluşturdular. Her fıkıh sistemi ezici çoğunluğun fıkhi mezhebinin kanun haline getirildiği bir İslam ülkesinde uygulanır oldu. Mesela Irak’ta İmam Ebu Hanife’nin, Mısır’da İmam Şafii’nin endülüs’te imam Malik’in içtihadları kanun maddesi gibi uygulanır oldu. Fakat şu bir gerçek ki bir görüş hiçbir zaman gerçek anlamıyla devlet kanunu haline gelemedi. Bu tabii ki, devlet kanunu oluşla ilgi olarak icma veya şuranın olmadığı içtihadlar için geçerlidir.

İcma

İcmanın tarifinde alimler ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafii’ye göre icma:

“İlim ehlinin bir hüküm üzerinde ittifak etmeleri ve ona muhalif bir sözün bulunmamasıdır.” İbn Cerir el-Taberi ve Ebu Bekir er-Razi çoğunluğun görüşünü de icma olarak kabul ederler. İmam Ahmed, “buna muhalif bir söz, görüş bilmiyorum” dediği zaman bundan, onun bu meselede icmanın bulunduğu görüşünde olduğu anlaşılır.

Cumhur-u Ulema icmanın delil olduğunu kabul ederler. Yani, herhangi bir nassın tevili, bir kıyas veya bir içtihad, veyahut da herhangi bir maslahata binaen bir kanun üzerinde icma-i ümmet vaki olduğunda bununla amel etmek zorunludur. Fakat burada önemli olan icmanın meydana gelmiş olmasıdır. Yoksa icma oluştuktan sonra hüccet (delil) olması değil.

Sahabeye gelince, o devirde İslam'ın cemaat yapısı tam ve canlı bir şekilde ayakta idi. Bu sistem müşavere ile devam ediyordu. Bundan dolayı bu asırda icma veya ekseriyetin görüşüyle hükme bağlanan işler, sahih rivayetlerle sabittir. Fakat işler karışıp, cemaat yapısı bozulup, ümmet dağılınca şura esası da uygulanmaz oldu ki, böylelikle hangi konuda ümmetin icma ettiği bilmek imkansızlaştı. Sahabe devrindeki icma, kesinlikle delildir. Fakat sahabe devrini takip eden devirlerde herhangi bir meselede icmanın vuku bulunduğu dair düşünce ve iddiaları, alimler kabul etmediler ve böyle bir şeyin olmasına da ihtimal vermediler.

Herhangi bir şey hususunda icmanın olup olmadığını bilmek istediğimiz zaman, İslam sistemini, Hulefa-i Raşid'in metodu üzerinde ikame etmemiz gerekir. İmam Şafii ve İmam Ahmed'ten rivayet edilen meşhur görüşe göre, icmayı kabul etmeyen alimler, imkan bulunmadığı, yani icmanın oluşması imkansız olduğu için kabul etmemişlerdir. Çünkü, bir kimse gelir bir mesele hakkında araştırma yapar ve o mesele üzerinde icma bulunduğunu iddia ederse, delilini getirmesi gerekir.

Delil getiremediğinde onun iddiası reddedilir. İmam Şafii bu durum hakkında "Cemau'l-İlm" adlı eserinde geniş bilgi verir ve şöyle der: "İslam devletinin sahası genişleyip ilim ehli çeşitli bölgelere dağıldığı ve cemaat yapısı bozulduğunda, herhangi bir meselede alimlerin görüşlerini bilmek zorlaştı. Bundan dolayı alimler, icma iddialarını kabul etmediler. Ama, İslam'ın usulü, esasları, rükünleri ve temel meselelerine gelince bunlar üzerinde icmanın olmasını söylemek mümkündür. Mesela "namaz için beş vakit, orucun sınırları gibi." İmam İbn Teymiyye de konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

"İcmanın manası, müslüman alimlerin herhangi bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir. Herhangi bir hüküm hakkında icma-ı ümmet sabit olmuş ise, hiçbir kimsenin o icmayı kabul etmeme hakkı yoktur. Çünkü ümmet delalet üzerinde toplanmaz. Fakat birçok meselelerde, bazıları icma'ın olduğunu zanneder. Halbuki durum böyle değildir. İcma olarak söylenecek olanların kitap ve sünnet için olması daha uygundur. Çünkü onlar üzerinde ümmetin icma vardır."

Buruya kadar anlattıklarımızdan anlaşılmış olmalıdır ki, bugün İslam alimleri, nassın te'vili, bir kıyas veya bir içtihad veyahut bir maslahat üzerinde icma ettikleri veya büyük çoğunluğu o meselede ittifak ettikleri zaman bu iş, mutlaka uyulması gereken bir delil ve kanun olur.

İhtilafların Çözümü

Tefhimu'l-Kur'an adlı Kur'an-ı Kerim tefsirimizi okuyanlardan birisi, aşağıdaki ayetlerde belirtilen bazı konularda, kafasına takılan soruları açıklamamız için bize bir mektup yazmış:

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasul’e ve sizden olan emir sahibine itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; Allah’a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıyorsanız onu Allah’a ve Rasulü’ne götürün. Bu daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.”
(Nisa: 4/59)

Tefhimu'l Kur'an'da bu ayeti tefsir ederken şöyle yazıyorsunuz: Ebedi, sabit ve kesin bir esas olarak bu ayette, Allah'ın emirlerinin ve Peygamberinin yolunun, İslam sisteminde esas kanun ve nihai hüküm durumunda oldukları bildirilmiştir. Her ne zaman müslümanlar arasında herhangi bir işle ilgili olarak ihtilaf çıkarsa, orada Allah'ın kitabı ve Peygamberin sünnetinden başka bir hükme müracaat yoktur. Bütün müslümanların bu iki kaynaktan çıkan hüküm veya emre tam olarak boyun eğmeleri icab eder. Kitap ve sünneti, senet, kaynak ve son söz olarak kabul etmek, insan hayatı için, İslami sistemin zorunlu özelliklerindendir. Bu özellik İslam sistemini küfri sistemlerden ayırır.

“Bu açıklamalarınızdan açıkça anlaşılmaktadır ki, Allah ve Rasulün hükümleri, üzerinde anlaşmazlık çıkan bütün meselelerde son kaynak ve nihai mercidir. Fakat orada bu konu hakkında beni bütün şiddeti ile meşgul eden bir müşkil vardır. O da şudur: Herhangi bir durumda aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman, Rasulullah (s.a.v.) zamanındaki müslümanlar, bizzat Rasulullah'a (s.a.v.) müracaat edebiliyorlardı. Çünkü o yanlarındaydı. Yanlarında ancak O'nun sünnetinin bulunduğu şu zaman müslümanları, aralarında ihtilaf çıktığında bir hükmün neyi murad ettiğini nasıl anlayacaklar. İhtilaflarını nasıl giderecekler?” Bu sorulara cevabım şudur:

Burada belirtilen sorunları halletmemize Kur'an, sünnet, sahabenin ameli, akıl ve diğer bütün usuller yardımcı olur. Açıklamaya çalışalım.

İhtilafları Gidermede Kur'an'ın İşaretleri

İhtilafı gidermek için önce Kur'an'a müracaat ettiğimiz zaman O'nun bize herhangi bir hüküm konusunda problemleri çözmek ve anlaşmazlıkları gidermek için esas olacak üç talimat verdiğini görürüz:

1) Ehl-i Zikre Müracaat:

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“... Bilmiyorsanız zikir ehline sorun.” (Nahl: 16/43)

Bu ayetteki “zikir ehli” birçok anlamlara gelebilmektedir. “Zikir”, kelimesi, Kur’an ıstılahında Allah ve Rasulü’nün herhangi bir millete bildirdikleri manasındadır. Zikir ehli, bu bildirilenleri kalplerinde muhafaza eden, yaşayan mümtaz seçilmiş kimselerdir. Bu kelimeden sadece ilim ehlinin anlaşılması eksik olacaktır. Kuru bilgi birçok zaman pek bir şey ifade etmez. Önemli olan o ilmi yaşantıya aktarmaktır ki, zikir ehlinin özelliği de budur. Bu açıklamalara binaen ayetten şunu anlıyoruz. Toplumda, ancak kendisinde Kur’an ve sünnet olan kimse kendisine müracaat edilme hakkını kazanır.

2) Ulu’l-Emr’e Müracaat:

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelse onu yayarlar. Halbuki onu Peygambere ve aralarında yetkili kişilere (Ulu’l-Emr’e) götürselerdi, içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar, onun ne olduğunu (haberini neye delalet ettiğini) bilirlerdi. Eğer size Allah’ın lutfu ve rahmeti olmasaydı, pek azınız hariç, şeytana uyardınız.”

(Nisa: 4/83)

Bu ayetin ifade ettiği mana şudur: İster emniyet anında veya korku halinde olsun, isterse zor veya kolay işlerde olsun, toplumda meydana gelen bütün işlerde başvurulacak yer ancak, müslüman olan Ulu’l-Emr, yani müslümanların bağlarını ellerinde bulunduran müslüman kimse veya kimselerdir. Sosyal meselelerde müslümanları yönlendirme sorumluluğu Ulu’l-Emr’e aittir. Nitekim istihbata (hüküm çıkarma) iyice ehil olduğu için, yeni çıkan problemin hakikatını anlama ve çözümünü giderme gücü Ulu’l-Emr’e vardır. Bu güç ondaki bilgi dolayısıyladır. Böylece ihtilaflı durumlarda Ulu’l-Emr, Kur’an ve sünnetten hareketle gerekli çözümü açığa çıkarır. Sosyal meselelerde fikir ehli yerine Ulu’l-Emr’in müracaat makamı olması, bu ayetle gerekli kılınmış oluyor. Fakat her halukarda Ulu’l-Emr’in de zikir ehlinin vasıflarına sahip olması gerekir.

3) Şura:

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“... İşleri aralarında şura iledir...” (Şura: 42/38)

Bu ayet, kesin bir şekilde müslümanların sosyal meselelerindeki emin ve doğru yolu açıklar. Bu üç esasın hepsini birbirine ilave ettiğimiz zaman, bütün ihtilaflı meselelerin çözümü sağlanmış olur. Konuyu özetleyecek olursak, müslümanlar ferdi işlerinde zikir ehline mürcaat ederek sorunlarını hallederler. Zikir ehli de onlara Allah ve Rasulü’nün hükmünü bildirir. Toplum ve devlete ait işlerde durum Ulü’l-Emr’e bildirilir ve Ulü’l-Emr, Kur’an ve sünnete müracaatla durumu halleder. Bu arada Ulü’l-Emr, yanındaki alimlerle ihtilaflı durumları görüşür onların bilgi ve görüşlerine müracaat eder.

Bütün bu anlattıklarımızın Rasulullah (s.a.v.) ve Hulefa-i Raşidin (r.a.) döneminde nasıl uygulandığını görelim: “Rasulullah (s.a.v.) Peygamberlik hayatının ilk yıllarında, kendisine gelen bütün mesele ve müşküllerde, çözümü bizzat kendi üzerine alıyordu. Fakat, İslam devletinin sınırları genişleyince bütün sorunları O’na götürmek ümmet için zorlaştı. Bu durumda, Rasulullah (s.a.v.) insanlara dinlerini öğretsin, Allah’ın hükümlerini bildirsin diye, seçkin sahabelerini değişik yerlere gönderdi. İnsanlar, ihtilaflarını gidermek için ve öğreticiler müracaat ediyorlardı. Böylelikle Allah’ın ve Rasul’ün hükmünü öğreniyorlardı.

“Allah’a ve Rasulü’ne götürün” emrinin mahiyetini Muaz b. Cebel’le ilgili rivayette daha iyi anlayabiliriz. Rasulullah (s.a.v.) onu Yemen’e öğretici eğitici olarak göndereceğinde sorar:

“Nasıl hüküm vereceksin?”

“Allah’ın kitabında olanla hüküm veririm.”

“Eğer Allah’ın kitabında yoksa?”

“O zaman Allah’ın Rasulü’nün sünneti ile hüküm veririm.”

“Eğer Allah’ın Rasulü’nün sünnetinde de yoksa?”

“O zaman reyimle içtihad ederim.”

Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) memnun olur ve:

“Allah’ın elçisinin elçisini muvaffak eden Allah’a hamdolsun.”

der. (Bu rivayet Tirmizi tarafından nakledilmektedir.)

Böylece, Rasulullah, kendi zamanında, şura esasını oluşturdu. Her ne zaman kendisine, Allah (c.c.) tarafından hakkında hüküm verilmeyen bir iş getirilse, Ehl-i Rey’den olan kimselerle durumu görüşürdü. İnsanları namaza çağırma konusundaki şura bunun en açık örneğidir ki, bu görüşüme sonunda ezan usulü kararlaştırılmıştır.

Yaklaşık olarak aynı çalışma usulü, Peygamberimizden sonra Hulefa-i Raşidin devri boyunca da devam etmiştir. Şu farkla ki, Rasulullah'ın (s.a.v.) risaleti zamanında bütün mesele ve işlerde, direkt olarak nihai hüküm ondan öğrenilebiliyordu. Fakat O'nun vefatı üzerine, iş ashaba düştü. Onlar Kur'an ve yanlarında bulunan sünnetten hareketle işleri halletmeye başladılar. Bu devirde işlerin hali ile ilgili olarak üç müessese oluştu.

1) İlim ve Fetva Sahipleri:

Onlar Allah'ın kitabı ve Rasulullah'ın (s.a.v.) sünnetini biliyorlardı. Müslümanlar sadece, hayatta karşılaşmış oldukları işler ve ihtiyaçlardan dolayı fetva almak için müracaat etmiyorlardı. Bilakis, Hulefa-i Raşidin de, kendilerine bir iş geldiğinde Rasulullah'ın (s.a.v.), onun hakkında birşey emredip emretmediğini bilmedikleri zaman, kendi görüşleri ile hüküm veriyorlar, sonra Rasulullah'ın (s.a.v.) o iş hakkındaki hükmü kendilerine ulaştırıldığında, görüşlerinden anında vazgeçiyorlardı.

Bu ilim ve fetva sahiplerinin bulunuşunun yararları sadece, bütün müslümanlara ve onların Ulu'l-Emr'ine nisbetle ilmin kaynağı olmalarında da değildi. Bilakis, İslam toplumunun, onların varlığından kazandığı en büyük yarar; Onlar bütünüyle, müslümanların ferdi ve sosyal işlerinden herhangi birisi hakkında mahkemenin veya devlet yöneticilerinin veyahut şura meclisinin, Allah'ın kitabı ve Rasulün sünneti dışında hüküm vermemesi için bir teminattı. Onları kuvvetli nüfuzu İslam toplumu için vazgeçilmez bir güçtü. Her yanlış adıma karşı onların karşı çıkışı, İslam sisteminin devamının teminatıydı. Onların herhangi bir şeyde ittifakları, bu işte dinin durumunun açık olduğuna, o konuyla ilgili hükmün açık olduğuna işaretti. Hiçbir müslüman, onların ittifak ettiği işte başka bir kişinin görüşüne uyma hususunda serbest değildir. Nitekim onların herhangi bir şeyde ihtilafları, o şeyin kişilerin görüşlerine açık olduğu müddetçe bid'atlar İslam ümmetini genel olarak etkileyemedi.

2) Muhakeme Usulü:

Ömer (r.a.) Kufe'deki valisi Şüreyh'e gönderdiği mektupta muhakeme usulünü şöyle açıklamaktadır:

“Allah'ın kitabındaki ile hüküm ver. Eğer Allah'ın kitabında yoksa, Rasulün sünneti ile hükmet. Eğer Allah'ın kitabı ve Rasulün sünneti, her ikisinde de yoksa salih kimselerin görüşleri ile hükmet. Eğer o konuda salih kimselerin görüşü sana ulaşmamış ise ister kendi

görüşünle hükmet, istersen durumu biraz geciktir. Hüküm vermeyi geciktirmende sizin için sadece hayır görüyorum.”⁴

Bu durum Abdullah b. Mes’ud (r.a.) tarafından da açıklanmıştır:

“Bir zamanlar hüküm vermiyorduk. Veremezdik te. Çünkü o zaman Rasulullah (s.a.v.) vardı. Sonra Allah, bizi gördüğünüz duruma ulaştırdı. Bundan sonra sizden birisine bir mesele arzedildiğinde Allah’ın kitabında lanla hükmetsin. Allah’ın kitabında olmayan bir mesele gelirse, Allah’ın Peygamberinin sünneti ile hükmetsin. Eğer Allah’ın kitabında olmayan, ve Rasulün sünnetinde de bildirilmeyen bir durum var ise, salihlerin görüşlerine müracaat etsin. Onların görüşlerini de bilmiyor ise, kendi görüşü ile hükmetsin “korkuyorum” demesin. Çünkü helal bellidir, haram da. Bunların arasında şüpheli işler vardır. Sana şüphe vereni bırak, şüphe vermeyeni al.”⁵

İhtilafların çözümü konusunda İslam toplumunda hiçbir kimse bu yukarıda bildirilen esaslara uymama konusunda bir hakka sahip değildir. İsterse ihtilaf, halife ile halktan birisi arasında çıksın durum hiçbir zaman değişmez.

c) Ulu’l-Emr (Halife ve Şura meclisi): Bunlar, toplum ve devlette meydana gelen, değişik meseleler ve müşkiller hakkında Allah (c.c.) ve Rasulü ile sabit olan hükmün ne olduğunu ve Allah’ın ve Rasulü’nün bir mesele hakkında hüküm vermediği zaman, dinin esasları, ruhu ve müslüman cemaatin maslahatı itibarıyla en doğru çalışma usulünün hangisi olduğunu, Kur’an yolu gereğince ve şura ile kararlaştıran geniş yetki sahibi, en büyük heyeti teşkil ediyorlardı.

Hadis ve fıkıh kitapları bu heyetin sağlam yollarla ve sahih senetlerle, çıkarmış oldukları hükümlerin çoğunluğunu bizlere aktarmaktadır. Bu eserlerin çoğunda hükümlerin çıkarılması sırasında cereyan eden geniş münakaşaları da bulabiliriz. Onları dikkatlice gözden geçirdiğimiz zaman, bu heyetin herhangi bir meselede bütün şiddeti ile tabi olduğu genel kuralın, önce Allah’ın kitabına müracaat etmek ve orada bulunamaz ise benzer bir meselenin Rasulullah’a (s.a.v.) arzolanup onun hakkında hüküm verip vermediğini araştırmak olduğunu, sonra da heyetin ancak Kur’an ve sünnette o meseleyle ilgili hüküm bulunmadığında, kendi reyleri ile hüküm verdiklerini anlarız. Onlar, bir mesele hakkında bir ayet veya sünnetten benzer bir durum buldukları zaman, o mesele hakkında ayet veya hadisi gözardı ederek kendi görüşlerine kesinlikle tabi olmamışlardır. Her ne kadar nihai yetki Ulu’l-Emr’in elinde olsa dahi, onlar Allah’ın kitabı Rasulü’nün sünnetini hiçbir zaman gözardı etmemiş önce bunlara müracaat etmişlerdir. Nitekim islam toplumu, onların bir konudaki kararlarını, Kur’an ve sünnete uygun olacağını bildikleri için can-ü gönülden kabul etmişlerdir. Müslümanlar biliyorlardı ki, onlar hiçbir zaman Kur’an ve sünnete muhalif bir görüşe uymazlar. Nihayet onlardan hiç birisi de “artık Rasul yok, ben kendi kararımı kendim veririm” anlayışına sahip olmamıştır. Ebu Bekir (r.a.) halife seçildiğinde insanlara şöyle seslenmişti:

⁴ Burada geciktirmek ile iki şey kasdedilmiş olabilir. Birincisi, kadı’nın acele etmemesi ve durumu iyice düşünmesi için vakit geçmesini sağlamak, ikincisi ise, kadı’ya o konuda doğru bir görüşün ulaşma ihtimalini zamanı uzatarak sağlamak.

⁵ Yukarıdaki iki rivayet de Nesai tarafından nakledilmiştir.

“Allah’a ve Rasulüne itaat ettiğim müddetçe bana itaat edin. Eğer Allah’a ve Rasulüne isyan edersem bana itaat etmeniz gerekmez.”

Bu ilan açıkça göstermektedir ki, hilafet müessesesi halife ile ümmet arasındaki anlaşmaya dayalıdır. Bu anlaşma da, halife’nin, Allah (c.c.) ve Rasulüne tam olarak itaat etmesi ile ilgilidir. Halife, Allah (c.c.) ve Rasulüne itaat ettiği müddetçe ümmet de halifeye itaat eder. Eğer halife açısından itaat bağı kopar ise, ümmet için halifeye bağlılık kalmamıştır. Çünkü o kişinin halifelikle de bir ilişkisi kalmamıştır.

BİR MÜSTEŞRİKİN MEKTUBU VE MEVDUDİ’NİN AÇIKLAMALARI

W. C. Smith’in mektubu:*

(*) 1958 yılının Ocak ayında, Pakistan’ın Lahor şehrinde Dünya İslam araştırmaları toplantısı yapıldı. Bu toplantıya çeşitli ülkelerden müslüman alimler katıldığı gibi Amerika ve Avrupa ülkelerinden depek çok müsteşrik katılmıştır. Toplantı süresi içinde ve sonrasında bu müsteşrikler Pakistan’daki alimlerle bağlantı kurup onlarla görüştüler. Böylelikle onların fikir ve düşüncelerini, araştırma usullerini anlamaya çalışıyorlardı. Bu maksatla müsteşriklerin bir çoğu Üstad Mevdudi’yi Lahor’daki evinde ziyaret etmiştir. Bunlardan birisi de Kanada’lı, meşhur Wilfered Cantwel Smith’dir. O da İslam dünyasında, bulunan batı kültürü ile yetişmiş birisidir. Bir müdet Hindistan’da bir üniversitesinde İslam Tarihi dersleri vermiş sonra Lahor Hristiyanlık Fakültesinde öğretim üyeliği görevinde bulunmuş, şimdi ise Kanada’daki Mc Gille Üniversitesinin İslam Araştırmaları bölümüne başkanlık yapmaktadır. Bu müsteşrik Üstad Mevdudi ile İslami pek çok konuda bizzat görüşmüş ve tartışmalarda bulunmuştur. Daha sonra Üstad Mevdudi’ye İslam’la ilgili sorularını içeren bir mektup göndermiştir. Bu tartışmalar ve mektup gönderme işi üstadın Lahor’da ikamet ettiği zaman gerçekleşmiş ve üstadda ona cevabi bir mektup göndermiştir. Bu iki mektubu da okuyucularımıza sunuyoruz.

Sayın Ebu’l-Ala el-Mevdudi,

Selam ve hürmetler.

Geçen hafta lütfunuz ve üstün ahlakınızla bana, güzel evinizde sizinle karşılaşma fırsatı verdiniz. Bundan dolayı çok memnun oldum, zatı alinize çok çok teşekkür ederim. Sizinle yaptığım şifahi konuşmalardan çok istifade ettim. Beni her şeyden çok sevindiren, bizzat sizinle şahsen karşılaşma mutluluğuna erip, bu karşılaşma esnasında, yakından sizin istidlale dayalı düşünce ve uslubunuzu anlamaya çalışmış olmamdır. Belki ben sadece

kitaplarınızı okumakla sizden bu kadar istifade edemeyecektim. Onun için sizinle yaptığım görüşmenin bana olan yararlarını her zaman hissedeceğim.

Konuşmamız esnasında bana, Dünya İslam Araştırmaları toplantısına “İslami teşride içtihad ve yeri” adıyla sunmuş olduğunuz araştırmanızdaki İslam, onun prensipleri ve hükümleriyle ilgili olarak belirttiğiniz görüş ve sözleri anlayabilmem için yardım edebileceğinizi vaadettiğinizden dolayı, kelimde onları sizden izah etmeyi isteme cüretini buldum. Bu isteğime cevap verirseniz minnettar kalırım. Eğer size zahmet olmaz ise bu konunun Urduca ve Arapça tercümelerini de bana gönderiniz. Bu konuda özellikle dikkatimi çeken ve hoşuma giden sizin, ilahi kanunun mana ve mefhumunu izahtaki ince uslubunuz ve “İslam sadece bu ilahi kanuna boyun eğmekten ibarettir” sözünüz olmuştur. Konu içerisinde bu meseleden etkilendiğim gibi başka hiçbir meseleden böyle etkilenmediğimi söylersem bana inanınız.

Bu meseleyi çok önemli gördüm ve tabii ki, meselenin açıklamasını arapça terimlerle de dikkatlice okumayı arzu ettim ki, konuyu daha iyi anlayabileyim. Aynı görüş, bu güzel konunun diğer önemli noktalarıyla da uyum sağlamaktadır. Konunun yanınızda Urduca ve Arapça yazılmış nüshaları var ise, onları bana gönderme lütfunda bulunmanızı rica edeceğim.

Size sormak istediğim ve kafama takılan bir soru da şudur: Siz konunun İngilizce tercümesinde İslam’ı, insanın ilahi kanuna boyun eğmesi, ve ilahi kanun karşısında kendi hürriyet ve istiklalinden vazgeçmesi olarak açıkladınız. Ben bu ana kadar İslam’ın manasının, insanın, Rabb’i olan Allah’a boyun eğmesi olarak biliyordum. Fakat siz bunların, yani Allah’a boyun eğmekle, O’nun kanununa boyun eğmenin aynı şey olduğunu açıkladınız. Ben toplantıda vermiş olduğum konferansta, bunları iki ayrı şey olarak ele almıştım. Bundan dolayı konferansımı Arapça ve Urduca’ya çevirenler, görüşümü doğru bir şekilde anlayamadılar. Benim size bütün söylediklerim, konferansımın İngilizce metnine binaendir. Bu açıklama sizinle karşılaştığım zaman işaret etmiş olduğum zihnimdiki düğümü çözmesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda size demiştim ki, “görüşüme göre İslam cemaati, insanın Allah’a olan bağıni kuvvetlendirmek için gayret göstermek yerine, dinin dış grünüğü ve şekline ehemmiyet vermektedir.” Bu sözüme verdiğiniz cevap beni oldukça çok düşündürdü. Halbuki konuşmanızın metninden ben aynı sonucu çıkarmaktayım. Yani, müslümanların dininin asıl ruhu, onların Allah’a teslim olmaktan çok şeriatına teslim olmalarındadır, öyle mi?

Burada yine aklıma başka bir soru geliyor. Acaba yeryüzündeki müslümanların İslam’dan başka herhangi bir dini kabul eden diğer insanlarla olan ilgisinin mahiyeti nedir? Sizin şöyle konuştuğunuzu işittiğim zaman düşündüm ve çok heyecanlandım: “Hristiyan olan birisinin domuz etini yemesi kendisince normal olan basit işlerden birisidir.” Bu sözün asıl anlamını kavramak için çok düşündüm. İşte ben bir hristiyan olarak inanıyorum ki, domuz etini yemek istediğim zaman bu konuda tam bir serbestiye sahibim. Bundan beni men edecek hiçbir şey yoktur. Fakat aynı zamanda, bunu yaptığım zaman müslüman olmanız dolayısıyla size eziyet vereceğime inanıyorum. Çünkü şeriatınız beşeri hayatın kötü

işlerini bir bütün olarak ele alıp yasaklayan detaylı bir kanundur. Allah'ın kanununa uymak, her ne kadar, müslümanlar bunu kabul ediyorlarsa da, aslında bütün insanlık için zorunlu değil midir? Mesela ben yalan konuştuğum zaman benim bu fiilimin size kötü gelmesi icap eder. Dünyada bütün insanlara yönelik manevi bir denetleyici var mıdır? Ve dünyada buna ilaveten sadece müslümanların hayatlarında uymaları için prensip ve güçler var mıdır?

İçki içmek, veya sigara kullanmak gibi bir alışkanlığım yoktur. Bu durum müslümanlardan pek çok dostumu memnun etmiştir. Çünkü ben, bunu yapmakla dinimin prensiplerinden iki prensibe uymuş olmuyorum. Yalnız ben bunlara şahsi inancıma uygun olmasından dolayı uyuyorum. Hayatım boyunca sigaraya dokunmadım ve alkollü içki de içmedim. Çünkü, insanın alkollü içki içmesinin güzel olduğunu -buna binaen Allah'ın hoşuna gittiğini- hiç zannetmiyorum. Bu davranışım müslüman birisine göre ne kadar doğru ise, hristiyan, hindu veya başka dinden birisine göre de o kadar doğrudur. Çünkü bunların kötü oldukları açıktır. Gerçi müslüman olanın durumu biraz daha farklı, müslüman olan birisi, sıhhatini kaybetmesini sağlayacak şeyi içtiğinde iman dolu kalbinin de kötülüklerle dolduğunda inanır. Çünkü İslam, içkinin sadece zararlı olduğunu değil haram olduğunu da açıklamaktadır.

O halde, çözüme kavuşturulması gereken durum şudur: Ben ve benim gibi gayri müslimlerden, şeriatınızın hükümlerine uyanları görmekle, müslüman olarak siz çok sevinmiyormusunuz? Gayri müslim olmamız dolayısıyla şeriatınızın bütün emirlerine uymadığımı söylemiş olmama rağmen şunu sormak istiyorum: Benim gibi Allah'a inanan biri O'nun emirlerini yerine getirmemekle beraber bir dinsizden veya Allah'a inanmayandan daha iyi değil midir?

Bu mektubumu göndermek ve bazı önemli görevlerinizi aksatmış olmakla sizi rahatsız etmiş olduğum için çok üzgünüm. Belki hakkımdan fazla olarak sizden istifade ettim. Fakat bana bu hususta cesaret veren tek şey, bütün hayatımı bu durumu anlamak için harcamış olmamdır. Özellikle herhangi bir çözüme kavuşturulabildiğinde insanlar arasında kardeşliğin, barışın yayılmasına sebep olacak konular beni çok ilgilendirir.

Saygılarımla

Wilfered Cantfell Smith

Mevdudi'nin cevabi mektubu:

Sayın Mr. Smith,

Mektubunuzu aldığım için memnun oldum. İslam'ı yerinden öğrenmek istemeniz ve sahip olduğunuz iyi düşüncelerden dolayı teşekkür ederim.

İsteğiniz üzerine Dünya İslam araştırmaları toplantısında yapmış olduğum konuşmanın Arapça tercümesi ve Urduca aslından birer nüshayı size gönderiyorum. Bu konferansı Urduca olarak kaleme almıştım. Daha sonra İngilizce ve Arapçaya tercüme ettim. Siz Urduca'yı bildiğiniz için, en iyisi Urduca metne itimat ediniz. Bu konferansta bana yöneltilen eleştiri ve sorulara verdiğim cevap ve açıklamaları içeren notları da birer nüsha halinde size gönderiyorum.

İslam'la Şeriat Arasındaki İlişki

Konferansımı okuduktan sonra “İslam”ın manasıyla ilgili olarak zihninizde oluşan sorunu cevabımı daha iyi anlayacağınızı umuyorum. Şöyle ki, İslam’ın manası ancak “Allah’a itaattır.” Fakat bizzat bu itaatın gereği olarak kesinlikle Allah’ın kanununa da itaat edilmesi gerekir. Çünkü Allah’a iman edip, kanununa itaat etmemek, ancak bir arada bulunamayan iki zıt durumdur. İmandan bahsedebilmek için iki şartında olması zorunludur. Şöyle ki:

1- Kur’an-ı Kerim’in açıklamasıa göre Allah (c.c.) sadece Mabud değildir. Aynı zamanda kanun koyucu, mutlak Hakimdir.

2- Allah’ın ilahlığının bu iki yönü, tevhid düşüncesine göre birbirinin zorunlu gereğidir. Bunlardan birini inkar veya red ötekini de inkar veya red anlamı taşır. İkisini birden inkar veya red ile birini inkar veya red arasında fark yoktur.

3- Bu inancın gereği olarak, boyun eğilip itaat edilmesi gereken Allah’ın kanunundan maksat tabiattaki kanun değildir. Bilakis bundan maksat, Allah’ın Peygamberleri ile gönderdiği hükümlerine itaattır. Bu hükümler ki ferdi ve sosyal bütün hayatımızı kapsar.

4- Kur’an davetinin üzerinde kaim olduğu esas, sadece insanların Allah’ın Peygamberleri ile gönderdiği aynı hidayet ve aynı kanuna boyun eğip, onun karşısında kendi şahsi hürriyetlerinden vazgeçmesidir. İşte Kur’an’ın “İslam” kelimesi ile ifade ettiği budur. Başka bir ifadeyle mesela birisi: “Allah’a boyun eğiyorum” dese fakat bununla beraber Allah’ın Peygamberlerinin getirdiği hidayet ve hükümlere boyun eğmez ve onların karşısında kendi şahsi görüşünden veya benimsediği insanların görüşünden vazgeçmez ise, Kur’an’ın nazarında o kişi müslüman değildir.

Siz bu meseleyi, bu şekilde anlamaya çalışırsanız, ifade etmiş olduğunuz; “Müslümanların dininin gerçek ruhu, Allah’a boyun eğip O’na teslim olmaktan çok Allah’ın şeriatına sarılmakta gizlidir” açıklamanızın doğru olmadığını rahatlıkla anlarsınız. Çünkü, müslümanın, Allah’a boyun eğmesi ile O’nun hükmüne boyun eğmesi aynı şeylerdir. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Allah’a boyun eğildiği söylenerek, O’nun hükmüne boyun eğmemek büyük aldanışın ta kendisidir.

İslam'ın Ruhunu Korumak İçin Şeklini Korumanın Gereği

Söze sözettiğim, hristiyanların domuz eti yemesi meselesine gelince, onu başka bir durumdan dolayı söylemiştim. O da şudur: Sizinle konuşmam sırasında müslümanların İslam'ın şekli ile ruhunu birbirinden ayırmakla ne kadar İslam'dan uzaklaştıklarını anlatmak istemiştim. Çünkü bu ikisi bir bütündür. Ayrılmasını düşünmek mümkün değildir ki, zaten Allah'a boyun eğmek ve O'nun hükmüne boyun eğmek konusu bunun bir başka şekilde ifadesi ve açıklamasıdır. Bu durumu açıklarken size bir çok örnek vermiştim:

“Müslüman namazı terkettiği zaman, dinin gerektirdiği görevler, Allah'a ve kullara karşı haklardan yavaş yavaş yüz çevirmeye başlarlar. Çünkü namaz, bir müslüman olarak kişinin üzerine farz olan bir vazifedir. Onun farziyetini bilip ikrar ettiği halde onu terkeder ise, artık ondan hiçbir zaman diğer bir hakka veya göreve uyması beklenemez. Aynı şekilde Allah'ın haram kıldığı bir işi, onu haram ve günahlardan bilip ikrar ettiği halde onu terkeder ise, artık ondan hiçbir zaman diğer bir hakka veya göreve uyması beklenemez. Aynı şekilde Allah'ın haram kıldığı bir işi, onu haram ve günahlardan bilip, büyük günahlardan olduğunu kabul ettiği halde işler ise, o kişiden hiçbir zaman, ahlaki sınırlara uymasını veya çirkin bir kötülüğü işlemekten çekinmesini beklemek mümkün olmaz.” Yine size şöyle demiştim, siz, müslümanlardan namazı terkeden ve domuz eti yiyen birisini kendinize kıyas ediyorsunuz ve onu hoş karşılıyorsunuz. Çünkü o size yaklaşmıştır. Fakat siz, onun inandığı dinin sınırını aşp bu haramları işlemekle ahlak bakımından sizin bulunduğunuz ahlak seviyesinden daha düşük bir seviyeye düştüğünü bilmiyorsunuz. Çünkü namaz sizin için farz değildir. Sizin domuz etini yemenizde de bir beis yoktur, çünkü henüz iman etmediniz. Sizin namaz kılmayıp, domuz eti yemeniz toplumunuzda güzel bir hareket olarak kabul edilir, çünkü toplumun değer yargılarına uymaktasınız. Bu işleri yapan müslümana gelince, o ahlaki sınırları çiğneyip, yüksek kıymetleri bile yok etmekle ancak size yaklaşmış olur. Fakat bundan sonra dünyada onu sınırlayacak bir sınır kalmaz, çünkü inandığı en büyük sınırları aşmıştır. Nefsinin isteklerini gerçekleştirmek ve şahsi menfaatini sağlamak için her şeyi yapabilir. Bundan dolayı o çok aşağılara inmiştir. Dolayısıyla sadece bu nedenle sizden, müslümanları size yaklaştırdığınıza inandığınız bu kötülüklere teşvikten vazgeçmenizi istemiştim. Bu durum, görünüşte size iyi gelebilir fakat biraz düşünürseniz ne kadar kötü bir şey olduğunu eminim anlarsınız. En azından bu kötülüğe teşvik, müslümanlar arasında kötülüklerin yaygınlaşmasını sağlayacaktır ki, bu da bütün insanlığa zarar verecektir. Çünkü insanlı devamlı olarak birbirini etkileme durumuyla karşı karşıyadır.

Sizin, biz müslümanlar açısından her günahın kötü olduğuna inanmamıza rağmen, şeriata yasaklarının müslüman olmayanlar içinde geçerli olması gerektiğine dair düşüncenize gelince, evet sözünüz doğru gibi görünüyor fakat bir yanlış anlamanın sonucu sadece görünüşte doğru gibi gözüküyor. Özde yanlış bir düşünce. Zaten sizin durumunuz da bunu teyid etmektedir. Biz inanıyoruz ki, Allah'ın bütün hükümleri haktır ve doğrudur.

Onlar bütün insanlık içindir. Herhangi bir millete has değildir. Bu hükümlere karşı çıkan birisi gördüğümüzde üzülür veya muzdarip oluruz. Bu karşı çıkma her ne kadar o kimsenin nazarında basit bir iş ise de, bize göre çok büyük ve çok önemli bir iştir. Şu bir gerçek ki, İslam devletinin himayesi altında yaşayan müslüman olmayan birisine biz İslam'ın bazı hükümlerini uygular fakat bazılarını uygulamayız. Bunu şöyle açıklayabilirim:

Şirk, inancımız gereği çok büyük bir günahtır. Fakat gayri müslim birisini şirki dolayısıyla cezalandırmayız. Onun şirki gayri müslim olmasının tabii sonucudur. Nitekim domuz eti bize kesinkes yasaktır, fakat onu helal kabul eden bir gayri müslime karışmayız, çünkü onun inancı bunu gerektiriyor. Bütün bunların aksine hırsızlık, yalan şahidlik, aldatma, hıyanet gibi durumlarda bunları yapan bir gayri müslim de olsa, onu menederiz. Tabi bunlar İslam devleti içinde geçerlidir. Çünkü, bu gibi işler saece kişinin kendisini değil, birçok insanı ilgilendirmektedir. Şu düşüncemizde sizinle aynı görüşteyim: “Bizden bir şahıs ne kadar güzel ahlak ve özelliklere yaklaşırsa sevincimiz de o kadar çok olur. Üstelik bu insan batıl bir inanca sahip dahi olsa.” Elbette ki güzel ahlaka sahip olan birisi güzel ahlaka sahip olmayandan daha iyidir. Yalan, hıyanet, sahtekarlık, hırsızlık gibi şeyleri yapanla, bunlardan kaçınanı nasıl bir tutabiliriz. Ama şu da inancımızın gereğidir ki, bu güzel ahlakın İslam inancı üzerine olması kişiyi kurtuluşa götürür. Bu tür güzel işleri yapanların da inancımızı kabul etmelerini diliyoruz.

Ebul-Ala El-Mevdudi

—DERLEME—

Ebu Abdumumin Tekin. bin Muharrem.el-Kayseri

—E-MAIL—

tekin_mihci@hotmail.com